

Γεώργιος Δ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Χαρίκλεια Γ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ δικαστική υπεράσπισις τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου 1833-1882

Ἐπί τῇ 125ετηρίδι
τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους

1. Ἑννοιαὶ καὶ δεσμοί.

Ὑπὸ τοὺς ὅρους καὶ τὰς συνθήκας τῆς κατὰ τό 1833 δεσπισθείσης κρατικῆς ὀργανώσεως πολλαὶ ἑννοιαὶ δέν ταυτίζονται πρὸς τό μεταγενέστερον καὶ σύγχρονον περιεχόμενον αὐτῶν. Κατὰ τήν ἐποχὴν ἐκείνην δέν εἶχεν ἀκόμη διαμορφωθῇ θεωρητικῶς καὶ νομοθετικῶς ἡ ἑννοια τοῦ νομικοῦ προσώπου δημοσίου δικαίου, μάλιστα δέ ἡ εὐρεῖα ἑννοια τῆς νομικῆς προσωπικότητος τοῦ Κράτους. Ὑπῆρχε, βεβαίως, ἡ ἑννοια τῆς ἐμπορικῆς ἐταιρείας διὰ τήν ὁποίαν ἡ παράδοσις εἶχε διαμορφώσει διαδικασία, κατὰ συνέχειαν τῶν ἀρχικῶν διατάξεων τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου περί ἀστικῶν ἐταιρειῶν, ὅπως ὑπῆρχον καὶ αἱ σχετικαὶ διατάξεις περί σωματείων καὶ ἰδρυμάτων.

Ἡ πολιτειακὴ ἐξουσία καὶ τό *Fiscus* ὡς ἰδιωτικὴ ἐκφανσις καὶ ἑννοια τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῆς Πολιτείας, ἰσοτίμου πρὸς τόν ἰδιώτην εἰς τόν δικαστικόν ὀρίζοντα, συνεχέοντο, δοθέντος ὅτι καὶ ἡ νέα μορφή πολιτειακῆς (: συνταγματικῆς) διακυβερνήσεως (κατ' ἀρχάς εἰς τήν Γαλλίαν) ἦτο σχετικῶς καινοφανὲς καὶ ἀδιαμόρφωτον εἰσέτι φαινόμενον καὶ δέν εἶχε τύχει συστηματικῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης, διακρίσεων κλπ.

Σήμερα ο όρος *Δημόσιον* (*Fiscus*) αναφέρεται εις τό νομικόν πρόσωπον τοῦ Κράτους, τό ὑποκείμενον δικαιωμάτων καί ὑποχρεώσεων ὑπό τήν ἔννοιαν τοῦ ιδιωτικοῦ δικαίου, ἐν νομικῇ ἰσοτιμίᾳ ἐνώπιον δικαστηρίου πρὸς πάντα ιδιώτην. Ἄλλως εἰπεῖν ὡς *Δημόσιον* νοεῖται τό σύνολον τῶν ὑποθέσεων τῆς ἀκινήτου καί κινητῆς περιουσίας, ἀπαιτήσεων κλπ. τῆς Πολιτείας καί ὁ φορεὺς διαχειρίσεως αὐτῶν, ἐνεργῶν ὅμως ὡς πᾶς ιδιώτης. Ὅργανον τῆς κατὰ ταῦτα διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τοῦ *Δημοσίου* καί τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῶν συμφερόντων αὐτοῦ ἦτο καί εἶναι τό Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν¹.

Κατά τήν πρόιμον ἐκείνην περίοδον αἱ προκύπτουσαι διαφοραὶ μεταξύ τοῦ *Δημοσίου* καί τῶν διοικουμένων ιδιωτῶν ἐνοοῦντο ὅλαι ὡς διοικητικά, χωρίς τήν διάκρισιν πράξεων τοῦ Κράτους-Ἐξουσίας καί πράξεων Διαχειρίσεως τῆς περιουσίας αὐτοῦ (*Fiscus*). Δηλαδή ἄνευ διακρίσεως μεταξύ τῶν κατὰ τήν σημερινήν ἔννοιαν διοικητικῶν πράξεων καί τῶν ἰσοτίμων νομικῶς πρὸς τὰς ιδιωτικὰς πράξεων διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τοῦ *Δημοσίου*, ὡς ἡ σήμερον ἀντίστοιχος ἔννοια.

Ἐν Ἑλλάδι μεταξύ 1833 καί 1862 ὁ Ἀνώτατος Ἄρχων ἦτο ὑπεύθυνος παράγων τῆς Νομοθετικῆς Λειτουργίας (μόνος μεταξύ 1833 καί 1844, μετά τῆς Βουλῆς καί τῆς Γερουσίας μεταξύ 1844 καί 1862), ἀλλά καί ὁ πράγματι καί οὐσία ἀρχηγός τῆς Ἐκτελεστικῆς Λειτουργίας μεταξύ 1833 καί 1844, ὑπεύθυνος διὰ πᾶσαν πρᾶξιν καί παράλειψιν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἡ ἰδιοτυπία τοῦ δεσμικοῦ καθεστῶτος τῆς περιόδου 1833-1844, γνωστοῦ γενικώτερον –πλήν ἐσφαλμένως– ὡς καθεστῶτος «Ἀπολύτου Μοναρχίας», προεκάλει μείζονας δυσκολίας θεωρητικῶν προσδιορισμῶν καί ἀναλύσεων.

Δοθέντος δέ ὅτι ἡ νομική θεωρία εἰς τήν Δυτικήν Εὐρώπην δέν εἶχεν ἀκόμη διαμορφώσει τήν διδασκαλίαν καί συνεπῶς τήν πρακτικήν τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου, πολλάί ἔννοιαι ὡς αὐτή τοῦ *Δημοσίου* καί τῆς διοικητικῆς διαφορᾶς εἶχον ἀκόμη περιεχόμενον νοούμενον κατὰ τὰ καθεστωτικά θέσμια τῆς ὄντως Ἀπολύτου Μοναρχίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, καί ἔδεται τό Κράτος (ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος καί τῶν ἐκπροσωποῦντων αὐτόν ὀργάνων τῆς Διοικήσεως) εἰς θέσιν ὑπερτέραν ἐκείνης τῶν διοικουμένων - ὑπηκόων. Ὑπ' αὐτάς τὰς προϋποθέσεις «διοικητική» καθίστατο καί πᾶσα ὑποθέσις – διαφορά εἰς τήν ὁποίαν ἐνεπλέκετο δικαστικῶς τό Κράτος ὡς *Fiscus*, ὡς σχετιζομένη πρὸς τήν δημοσίαν περιουσίαν.

1. Ἡ μετά χειρὰς μελέτη δέν ἐκτείνεται εἰς τήν γενικωτέραν ἀποστολήν καί ὀργανωτικήν ἐξέλιξιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, οὐδ' εἰς τήν σύστασιν, ὀργάνωσιν καί ἀποστολήν τῶν περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν του, διότι ὁ σκοπός αὐτῆς ἀποβλέπει μόνον εἰς τήν ἐκδασιν καί ἀνάπτυξιν τῶν διὰ τήν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ *Δημοσίου* ἀρμοδίων φορέων καί εἰδικῶν ὀργάνων ἀπό τοῦ 1833 μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν Νομικῶν Συμβούλων κατὰ τό 1882.

Ἡ ἔννοια τοῦ *Fiscus* κατά τά ἰσχύσαντα ἐν Ἑλλάδι μεταξύ 1833 καί 1862 ἠκολούθησε τήν σχετικήν γαλλικήν θεωρίαν. Δηλαδή, δοθέντος ὅτι αἱ σήμερον εὐρύτερον νοούμεναι ὡς διοικητικαί πράξεις δέν εἶχον ἀκόμη συστηματοποιηθῇ θεωρητικῶς, πᾶσα οἰκονομική σχέσις τῆς Πολιτείας ἐλογίζετο ὡς ἐνέργεια τοῦ *Fiscus* (Δημοσίου). Ἀκόμη καί καθαρῶς ἰδιωτικά συναναλλαγὰ τοῦ νομικοῦ προσώπου τῆς Πολιτείας, π.χ. ἡ μίσθωσις ἀκινήτου πρὸς στέγασιν ὑπηρεσιῶν ἢ ἡ ἐκμίσθωσις δημοσίου ἀκινήτου πρὸς ἰδιώτην, ἐλογίζοντο ὡς διοικητικά. Κατά ταῦτα ἠκολουθεῖτο διὰ τὰς προκυπτούσας διαφοράς ἡ ἀρχικῶς δεσπισθεῖσα ἐν Γαλλίᾳ ἀντίληψις περὶ τῆς διοικητικῆς πράξεως. Ὡς τοιαύτη ἐνοεῖτο κατά τήν Ἀπόφασιν τοῦ Διευθυντηρίου τοῦ μηνὸς Germinal ἔτους V (1797): «πᾶσα ἐνέργεια, ἐκτελουμένη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως, δι' ὀργάνων αὐτῆς καί διὰ χρημάτων προερχομένων ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου»². Κατά τήν θεωρίαν αὐτήν, τό ἀποφασιστικόν στοιχεῖον διὰ τόν χαρακτηρισμόν πράξεως τινός ὡς διοικητικῆς ἦτο πρωτίστως ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς ὑπὸ ἐντεταλμένων ὀργάνων τῆς Κυβερνήσεως δι' οἰκονομικῶν πόρων ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου. Τά ἐντεταλμένα ὄργανα τῆς Κυβερνήσεως ἦτο δυνατόν νά εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι ἢ προστηθέντες τοῦ Δημοσίου (ἀνάδοχοι δημοσίου ἔργου, ἐκμισθωταί φόρων κ.λπ.). Οὕτως ἢ ἄλλως, ἡ ἔννοια τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου καί τῆς ὑπαλληλικῆς σχέσεως τότε διεμορφοῦντο καί ἐν Γαλλίᾳ. Ἀκόμη δέν εἶχε καταστῇ αὐτονόητον ὅτι ὁ δημόσιος ὑπάλληλος εἰσῆρχετο εἰς τήν ὑπηρεσίαν διὰ διαγωνισμοῦ ἢ ἄλλης ἐπιλογῆς καί ἐδικαιοῦτο προαγωγῆς οὔτε ἐνοεῖτο διεκδίκησις προαγωγῆς καί προσβολῆς τῆς παραλείψεώς της διὰ διοικητικῆς προσφυγῆς, οὐδ' εἶχε διαμορφωθῇ ἡ θεωρία περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ μισθοῦ του, καί φυσικά δέν εἶχε κρατήσῃ ἡ ἔννοια τῆς αὐτομάτου συνταξιοδοτήσεως ἐπὶ τῇ συμπληρώσει συγκεκριμένου χρόνου ὑπηρεσίας ἢ ὀρίου ἡλικίας. Δέν ὑπῆρχε καὶ ἡ ἔννοια τῆς συνταξιοδοτήσεως.

Ὑπὸ τό νομοθετικόν πλαίσιον τό ὅποῖον ἤρχισε νά διαμορφοῦται ἀπὸ τοῦ 1834, ὠρίσθη εἰς τόν Ὁργανισμόν τῶν Δικαστηρίων καί Συμβολαιογράφων ὅτι: «Ὁ Εἰσαγγελεὺς διεκδικεῖ ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου τόν νόμον καί τήν κοινήν εὐταξίαν οὐχὶ δέ τό Δημόσιον (*Fiscus*). Διὰ τοῦτο χρεωστεῖ νά ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων νόμων καί διαταγμάτων, νά φροντίζῃ περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν πολιτικῶν καί ποινικῶν ἀποφάσεων καί ὅσας τὸ κοινόν

2. Μιχ. Δ. Στασινοπούλου, *Δίκαιον τῶν Διοικητικῶν Διαφορῶν*, Ἐν Ἀθήναις 1960³, σελ. 54. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Δημοσίου (*Fiscus*) βλ. κυρίως ἐν Walter Jellinek, *Εἰσαγωγή εἰς τό Διοικητικόν Δίκαιον* (μετάφρασις Ἀγγέλου Σπ. Παπαδοπούλου), Ἐν Ἀθήναις 1939, σελ. 80-88. Πρβλ. Fritz Fleiner, *Διοικητικόν Δίκαιον* (*Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts*), μετάφρασις Γεωργίου Α. Στυμφαλιάδη, Ἐν Ἀθήναις 1932, σελ. 30-33· Η. Berthélemy, *Διοικητικόν Δίκαιον* (μετάφρασις Μιχ. Δ. Στασινοπούλου – Ἡλ. Ν. Γλυκοφρύδη), τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις ἄ. ἔ. ἐ., σελ. 53-57.

συμφέρον απαιτῇ νά λαμβάνη πρόσφορα μέτρα» (ἄρθρ. 95). Ἡ ἐλληνική διατύπωσις, ἐκ μεταφράσεως ἀπό τό γερμανικόν πρωτότυπον τοῦ νόμου, ἦτο ἀδεξία.

Τό γερμανικόν κείμενον ἀναφέρει: «*Der Staatsprocurator hat das Gesetz und die öffentliche Ordnung (nicht den Fiskus) bei Gericht zu vertreten. Daher soll derselbe die bestehende Gesetze und Verordnungen überwachen, den Vollzug der Civil- und Strafurtheile betreiben, und jedes Mahl einschreiten, so oft es das öffentliche Wohl erheischt.*» (ἄρθρ. 95). Ὥτοι: «Ὁ εἰσαγγελεύς ὀφείλει νά προστατεύῃ ἐνώπιον τῶν Δικαστηρίων τόν νόμον καί τήν δημοσίαν τάξιν, ὅχι ὅμως καί τās ὑποδέσεις τοῦ Fiskus. Πρός τοῦτο ὀφείλει νά ἐπαγρυπνῇ διά τήν τήρησιν τῶν νόμων καί διαταγμάτων, διά τήν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν πολιτικῶν καί ποινικῶν δικαστηρίων καί νά παρεμβαίνει ὡςάκις τό ἐπιβάλλει τό δημόσιον συμφέρον».

Ὑπό τήν ἔννοιαν τοῦ ὡς ἄνω ἄρθρου, αἱ ὑποδέσεις τοῦ Fiskus δέν ὑπῆγοντο, ὡς πρός τήν τήρησιν τοῦ νόμου καί τήν διαφύλαξιν τῆς δημοσίας τάξεως, εἰς τήν ἀρμοδιότητα τοῦ Εἰσαγγελέως καί συνεπῶς τῆς Δικαστικῆς Λειτουργίας, ἀλλά ἀποκλειστικῶς εἰς τήν ἀρμοδιότητα τῆς Ἐκτελεστικῆς Λειτουργίας. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἐνισχύεται καί ἐκ τῶν διατάξεων τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας. Ἡ Διοικήσις «ἐδίκαζε» πράξεις τῶν ὀργάνων της.

Διά τοῦ ἄρθρου 1 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας ὠρίσθη ὅτι: «Ἄπασα ἰδιωτική ἀπαίτησις περί ἀποκτηθέντων ἤδη δικαίων, γινομένη εἴτε παρ' ἐνός εἴτε παρά πολλῶν ἰδιωτῶν εἴτε παρά τινος σωματείου (*corporation*) ἢ κοινότητος (*communaute*) εἴτε παρά τοῦ Δημοσίου [Fiskus εἰς τό γερμανικόν πρωτότυπον] εἴτε κατ' αὐτῶν ὑπάγεται **συνήθως** εἰς τήν ἀρμοδιότητα τῶν Πολιτικῶν Δικαστηρίων». Τό «συνήθως» τῆς ἐλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ κειμένου ἀποδίδει τήν γερμανικήν διατύπωσιν «*in der Regel*», δηλαδή «κατά κανόνα». Ἐπομένως εἶναι αὐτονόητον ὅτι ὑπῆρχον καί ἀποκλίσεις ἐκ τοῦ κανόνος.

Τήν πρώτην ἀπόκλισιν ἐκ τοῦ κανόνος διέτύπωνε τό ἀμέσως ἐπόμενον ἄρθρον 2 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας: «Ἀγωγή κατά τοῦ Δημοσίου (Fiskus) εἶναι τότε μόνον παραδεκτή ὅταν ὁ ἐνάγων ἀπευδύνεται (: ἔχει ἀπευδυνθῇ) πρός τήν ἀμέσως ἀνωτέραν διοικητικήν Ἀρχήν, ζητῶν τήν ἀπόδοσιν τῶν δικαίων του, καί ἢ ἔλαβεν ἀπόφασιν ἀρνητικήν ἢ, ἐντός ἑξ ἐβδομάδων ἀπό τῆς ἡμέρας τῆς παραδόσεως τῆς ἀναφορᾶς του, δέν ἔλαβε καμμίαν ἀπόφασιν». Δηλαδή πρό πάσης καταφυγῆς εἰς τά δικαστήρια πρός ἔγερσιν ἀγωγῆς κατά τοῦ Fiskus, ἔδει νά προηγηθῇ ἡ ὑποβολή αἰτήσεως θεραπείας πρός τήν ἀμέσως προΐσταμένην τῆς Ἀρχῆς ἡ ὁποία εἶχεν ἐκδώσει τήν ἀμφισβητουμένην διοικητικήν πράξιν, εἴτε αὕτη ἦτο πράξις ἀμιγῶς διοικητική ὑπό τήν σημερινήν ἔννοιαν τοῦ ὅρου εἴτε πράξις ἀστική

προκύπτουσα π.χ. ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς συμβάσεως τινός (μισθώσεως ἀκινήτου). Ἡ ἀγωγή κατὰ τοῦ Δημοσίου ἀπετέλει κατὰ ταῦτα ὑστάτην καταφυγὴν τοῦ διοικουμένου πρὸς δικαίωσίν του. Ἐκ τοῦ ἀρχειακοῦ ὑλικοῦ προκύπτει ὅτι συχνάκις ἀκόμη καὶ δι' ὑποθέσεις ἀσημάντους καὶ καθαρῶς ἀστικοῦ περιεχομένου ὁ διοικούμενος προσέφευγεν ἀρχικῶς πρὸς τὴν ἀνωτέραν Ἀρχὴν τῆς ἐκδόσεως τὴν ἀμφισβητουμένην ὑπὸ τοῦ ιδιώτου πρᾶξιν καὶ τελικῶς πρὸς τὸν Βασιλέα, ὡς Ἀρχηγόν τῆς Ἐκτελεστικῆς Λειτουργίας, ἐπιζητῶν θεραπείαν τοῦ αἰτήματός του, ἀρκούμενος συνήθως εἰς τὴν διαδικασίαν αὐτὴν, μὴ ἐλπίζων εἰς περαιτέρω νομικὴν κρίσιν.

Διὰ τοῦ ἄρθρου 3 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας ὠρίζετο περαιτέρω ὅτι: «Ὅποια ἀντικείμενα δέν πρέπει νά ἀποφασίζωνται παρά τῶν Δικαστηρίων ἀλλὰ παρά τῶν Διοικητικῶν Ἀρχῶν προσδιωρίσθῃ δι' ἰδιαιτέρων νόμων· καὶ πᾶσα ἐπέμβασις τῶν τε Δικαστηρίων εἰς διοικητικά ἀντικείμενα καὶ τ' ἀνάπαλιν τῶν Διοικητικῶν Ἀρχῶν εἰς ἰδιωτικάς διαφοράς ἀπαγορεύεται». Τό ἐν λόγῳ ἄρθρον παρουσιάζει τό ἐνδιαφέρον ὅτι διακρίνει τὰς ἰδιωτικάς διαφοράς ἀπό τὰς «διοικητικάς». Τό πρῶτον σημεῖον προβληματισμοῦ εἶναι ὅτι προβλέπει πλήρη ἐξαιρέσιν σειρᾶς ὅλης ὑποθέσεων, μὴ προσδιοριζομένων ἐν προκειμένῳ ἀλλ' ὅπωςδῆποτε ὑπαρκτῶν, αἱ ὁποῖαι καίτοι θά ἦτο δυνατόν νά γεννήσουν διαφοράς, ἐν τούτοις δέν θά ἦτο δυνατόν νά ἀχθοῦν πρὸς ἐπίλυσιν ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Αἱ ἐν λόγῳ ὑποθέσεις πρέπει νά εἰκασθῇ ὅτι εἶναι αἱ θεωρούμεναι ἤδη τότε ὡς ἀμιγῶς διοικητικαὶ διαφοραί. Τό δεύτερον σημεῖον προβληματισμοῦ ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου προκύπτει ἐκ τῆς διατυπώσεως: «προσδιωρίσθῃ δι' ἰδιαιτέρων νόμων» (*ist durch besondere Gesetze bestimmt*). Ὅπως ὀρθῶς ἔχει σημειωθῇ: «ὁ συντάκτης τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας εἶχε προφανῶς ὑπ' ὄψει τοῦ ἄλλο κείμενον, διὰ τοῦ ὁποίου προσδιωρίσθησαν αἱ διοικητικαὶ διαφοραί, τό κείμενον δέ τοῦτο πρέπει λογικῶς νά ἦτο προγενέστερον τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1834»³.

Ἐρευνα ὅμως εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως ὅσον καὶ εἰς τό ἀνέκδοτον νομοθετικόν ὑλικόν τῆς περιόδου τό ἀποκείμενον εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους οὐδέν σχετικόν νομοθετικόν κείμενον ἀπέδωκεν.

Ἐν τούτοις, διὰ τοῦ ἄρθρου 15 τοῦ ὀργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 3ης/ 15ης Ἀπριλίου 1833, Περὶ διαιρέσεως τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς διοικήσεώς του εἶχε προβλεφθῇ ὅτι: «Πρὸς συζήτησιν τῶν σπουδαιοτέρων τοῦ Κράτους ὑποθέσεων καὶ λύσιν διοικητικῶν ἀμφισβητήσεων (*administrativer Streitsachen*) θέλει συστηθῇ Συμβούλιον Ἐπικρατείας».

3. Βλ. Μιχ. Δ. Στασινοπούλου, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 49.

Ἐξ ἄλλου, διά τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ ὀργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 26ης Ἀπριλίου/ 8ης Μαΐου 1833, *Περί ἀρμοδιότητος τῶν νομαρχῶν καί περί τῆς κατά τάς νομαρχίας ὑπηρεσίας*, προεβλέφθη ὅτι: «Ὁ νομάρχης προΐσταται καί τοῦ διοικητικοῦ πρωτοκλήτου δικαστηρίου, τό ὅποῖον θέλει συστηθῇ εἰς ἕκαστον νομόν διά τήν ἐξέτασιν καί διάλυσιν τῶν διοικητικο-δικαστικῶν ὑποθέσεων (*Verwaltungs - Justiz Sachen*)».

Ἐκ τοῦ ὅλου πλέγματος τῶν μνημονευομένων διατάξεων πρέπει νά συμπεράνωμεν ὅτι ἡ διατύπωσις τοῦ ἄρθρου 3 τῆς *Πολιτικῆς Δικονομίας* ὄντως προέβλεπε τήν ἐκδοσιν καί εἰδικοῦ νόμου ὀρίζοντος «ὅποια ἀντικείμενα δέν πρέπει νά ἀποφασίζονται παρά τῶν Δικαστηρίων, ἀλλά παρά τῶν Διοικητικῶν Ἀρχῶν». Ὁ ἐν λόγω νόμος εἶχεν ἤδη σχεδιασθῇ καί εἶχεν ὑποβληθῇ πρὸς ἔγκρισιν κατά τό φθινόπωρον τοῦ 1834, ἐνῶ ἡ Πολιτική Δικονομία εἶχεν ἐκδοθῇ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Χρόνος παρείχετο πρὸς δέσπισίν του, δοθέντος ὅτι ἡ ἑναρξίς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου Δικαστικοῦ Ὁργανισμοῦ ἐπρογραμματίζετο διά τάς ἀρχάς τοῦ 1835 καί συνεπῶς θά ἐδίδετο χρόνος εἰς τήν ἀνωτάτην ἀρχοντίαν τοῦ Κράτους (δηλ. τό Συμβούλιον τῆς Ἀντιβασιλείας, τοῦ Βασιλέως ὄντος ἀκόμη κατά τήν Συνθήκην τοῦ Λονδίνου τοῦ 1832 ἀνηλίκου) πρὸς δέσπισιν καί τοῦ νόμου πού θά προσδιώριζε τάς συγκεκριμένας «διοικητικάς» διαφοράς, αἱ ὅποιαι δέν θά ἦτο δυνατόν νά ἀχθοῦν ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων, οὔτε μετά τήν διαδικασίαν τῆς προγενεστέρας αἰτήσεως θεραπείας. Ἀλλά δέν ὠλοκληρώθη τότε ἡ νομοθέτησις τῶν ἀναγκαίων ρυθμίσεων καί δέν ἐξεδόθη τό νομοθέτημα περί προσδιορισμοῦ τῶν διοικητικῶν διαφορῶν.

Ὑπό τό αὐτό πρῖσμα πρέπει νά θεωρηθῇ καί τό ἄρθρον 75 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας, κατά τό ὅποῖον «Ἐν μέρει μὲν οἱ πολιτικοί (: ἀστικοί) νόμοι, ἐν μέρει δέ ἰδιαίτερα διατάγματα θέλουν προσδιορίσει κατά ποῖον τρόπον πρέπει νά παρίστανται ἐπὶ δικαστηρίου τό Δημόσιον (: *Fiscus*), αἱ κοινότητες, συστήματα (: ἰδρύματα, *Stiftungen*) καί ἄλλα δημόσια καταστήματα καί σωματεῖα· πότε χρήζουσιν ἀδείας τῆς Ἀρχῆς καί κατά τίνα τρόπον αὕτη δίδεται».

Ἐπειδὴ δέν ἐξεδόθη ἐγκαίρως ὁ σχετικός νόμος ὁ προσδιορίζων τάς διοικητικάς διαφοράς, προέκυψεν ὡς συνέπεια ἀντὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν διοικητικῶν διαφορῶν συλλήβδην ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων μετά τήν ἑναρξιν λειτουργίας των κατά τήν 25ην Ἰανουαρίου /6ην Φεβρουαρίου 1835, ἡ **πλήρης ἐπιφύλαξις** τοῦ συνόλου τῶν γεννωμένων διαφορῶν ἐκ πράξεων τοῦ Δημοσίου καί τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, πρὸς ἐπίλυσιν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἐξωδίκως ἀλλ' ἐνδικοφανῶς.

Τοιοιτοτρόπως, εὐθύς ὡς προέκυψε ζήτημα καθυστερήσεως καταβολῆς τῶν φόρων ὑπὸ τῶν φορολογουμένων ἐξεδόθη κατά τήν 7ην /19ην Φεβρουαρίου 1835 Βασ. Διάταγμα *Περί καταδιώξεως τῶν καθυστερούντων*

<ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου>⁴, διὰ τοῦ ὁποίου ὠρίσθη ὁ τρόπος καί ἡ διαδικασία (ἐνδικοφανής κατά τό τυπικόν μέρος αὐτῆς) πρὸς ἄσκησιν τῆς διώξεως κατά τῶν φοροφυγάδων καί εἰσπράξεως τῶν ὀφειλῶν των ἢ τῆς καταδίκης των εἰς κατάσχεσιν τῆς περιουσίας των ἢ ἐν ἐλλείψει αὐτῆς καί ἐφ' ὅσον δέν ἐξεδίδετο τό σχετικόν «πιστοποιητικόν ἀκτημοσύνης», ἡ προσωποκράτησις αὐτῶν διὰ χρέη πρὸς τό Δημόσιον (Fiscus). Ἐς σημειωθῇ ὅτι ἡ διαδικασία αὐτή συνέχισε νά ἰσχύῃ καί μετά τήν συγκρότησιν καί λειτουργίαν τῶν βραχυβίων εἰδικῶν διοικητικῶν δικαστηρίων τῆς περιόδου 1838-1844.

Πᾶσαι αἱ πρωτοβουλίαι περί τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου προήρχοντο, ὡς εἰκός, ἐκ τῆς Γραμματείας τῶν Οἰκονομικῶν, τοῦ Γραμματέως αὐτῆς ἐπιφορτισμένου βάσει τοῦ ὀργανικοῦ διατάγματος τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου 1833, *Περί τοῦ σχηματισμοῦ καί τῶν ἀρμοδιοτήτων τῆς Γραμματείας τῶν Οἰκονομικῶν*, καί διὰ τῶν ἐξῆς καθηκόντων:

«1. Ἡ κατάστροφος ἀκριβοῦς ἐλέγχου τῆς εἰς ἀκίνητα κτήματα, εἰς πραγματικά δικαιώματα καί εἰς ἐνεργητικὰ ἀπαιτήσεις ὀλικῆς περιουσίας τοῦ Κράτους, ἡ διατήρησις αὐτῆς, ἡ ἐξιχνίασις καί ἀνάκτησις τοῦ μέρους αὐτῆς ὅσον μετέβη τυχόν εἰς τήν κυριότητα ἀτόμων μὴ ἐχόντων εἰς τοῦτο δικαίωμα καί ἡ εἰσπραξις τῶν ἐνεργητικῶν ἀπαιτήσεων, ἡ ἀντιπροσώπευσις ὅλων τῶν κατά τοῦτο συμφερόντων τῆς Ἐπικρατείας, καθ' ὅσον δέν εἶναι λόγος περί διαφορῶν πρὸς ξένας Δυνάμεις» (2 ἄρθρον, α' ἐδάφιον).

Ἡ κατά ταῦτα ἐν χρόνῳ μετάφρασις τοῦ νόμου ἐκ τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου πάσχει. Ἡ διατύπωσις τοῦ γερμανικοῦ κειμένου ἔχει ὡς ἐξῆς: «1. *Die Herstellung einer genauen Uebersicht des gesamten Staatsvermögens an Liegenschaften, dinglichen Rechten und Activordnungen; die Erhaltung dieses Vermögens, die Ermittlung und Wiedererlangung der in der Besitz unberechtigter Personen übergegangenen Vermögenstheile, und die Beitreibung der Activfordnungen; die Vertretung aller desfalligen Interressen des Staates, soweit es sich nicht von Differenzen mit auswärtigen Mächten handelt*». Ἡ ὁρδή ἀπόδοσις τοῦ ἐν λόγῳ γερμανικοῦ κειμένου ἔχει ὡς ἐξῆς: «1. Ἡ σύνταξις ἀκριβοῦς πίνακος τοῦ συνόλου τῆς κρατικῆς περιουσίας, ἥτοι τῶν ἀκινήτων, τῶν ἐκ κινητῶν δικαιωμάτων καί τῶν ἐκκρεμῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Δημοσίου, ἡ προστασία τῆς κρατικῆς περιουσίας, ἡ διακρίβωσις καί ἀνάκτησις τμημάτων αὐτῆς τά ὅποια ἔχουν περιέλθει εἰς μὴ δικαιουμένους, ἡ διεκδίκησις τῶν ἐκκρεμῶν ἀπαιτήσεων, ἡ ὑπεράσπισις ὅλων τῶν συμφερόντων τοῦ Κράτους τῶν ἀπορρεόντων ἐκ τῆς δημοσίας περιουσίας καί ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθηκόντων, ἐφ' ὅσον αὗται δέν ἄπτονται διαφορῶν πρὸς ξένας Δυνάμεις».

Ἐν ὅψει ὅλων τῶν ἤδη ἐκτεθέντων στοιχείων καθίσταται σαφές ὅτι ἡ

4. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 6 (2/14 Μαρτ. 1835), σελ. 45-48.

«ὑπεράσπισις τοῦ Δημοσίου (*Fiscus*)» ἀπετέλει πρώτιστον καθῆκον τοῦ Γραμματέως τῶν Οἰκονομικῶν. Καί ἡ ἔννοια τῆς «ὑπερασπίσεως» περιελάμβανεν ὅχι ἀπλῶς τήν διοικητικήν φροντίδα καί τήν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων παράστασιν τοῦ Γραμματέως τῶν Οἰκονομικῶν, ὡς ἐκ τοῦ νόμου πληρεξουσίου ἀντιπροσώπου τοῦ Δημοσίου, ἀλλά καί τήν διά παντός ἄλλου νομίμου καί προσφόρου μέσου προάσπισιν τῆς κρατικῆς περιουσίας ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ αὐτῆς (ἀκινήτου καί κινητῆς, καθῶς καί ἀπαιτήσεων). Ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς ὑπερασπίσεως ἐνετάσσοντο ἀκόμη καί νομοθετικά πρωτοβουλία ἀλλά καί διοικητικά μέτρα κατά τῶν ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου κ.ἄ.

2. Ὁ Φορεύς.

Φορεύς τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἀπό τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐνιαίου καί ἀνεξαρτήτου νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους (1822) ἦτο καί εἶναι τό Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν. Τά ἰσχύσαντα περί τοῦ ἐξεταζομένου θέματος κατά τήν περίοδον 1822-1833 ἐκτίθενται εἰς ἰδίαν μελέτην. Ἐν τῇ παρούσῃ, ὡς ἤδη ἐσημειώθη, ἀναπτύσσονται τά ἰσχύσαντα κατά τήν περίοδον 1833-1882, ὅτε ἐν τέλει τῆς περιόδου ταύτης ἰδρύθη ὁ δεσμός τῶν Νομικῶν Συμβούλων τοῦ Κράτους, καί περιγράφεται ἡ ἐξέλιξις ἐκείνων τῶν μεταβολῶν τῆς ὀργανώσεως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν αἱ ὁποῖαι ἔχουν σχέσιν, ἄμεσον ἢ ἔμμεσον, μέ τήν διαδικασίαν ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου.

Ι. Εὐθύς μετά τήν Ἐγκατάστασιν τῆς Βασιλείας ἐν Ἑλλάδι (1833) διετηρήθη προσωρινῶς τό ἰσχύον διοικητικόν καθεστῶς μέχρι τῆς πλήρους ἐνημερώσεως τῶν Μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀντιβασιλείας ἐπὶ τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων καί τοῦ τρόπου χειρισμοῦ των, ἀλλά καί τῆς διαπιστώσεως τῶν παρεχομένων δυνατοτήτων μεταρρυθμίσεων καί τῆς καλύτερας γνώσεως τῶν προσώπων πρὸς ἐπιλογὴν τῶν ἱκανωτέρων συνεργατῶν. Οἱ Γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας διετηρήθησαν εἰς τὰς θέσεις των καί παρηγγέλθησαν νά ὑποβάλουν σχέδια ἀναδιοργανώσεως τοῦ τομέως των ἕκαστος. Βάσει τῶν ὑποβληθέντων σχεδίων ἐξεδόθη κατά τήν 3ην /15ην Ἀπριλίου 1833 σειρά διαταγμάτων *Περί τοῦ σχηματισμοῦ καί τῶν καθηκόντων* τῶν ἐπτά Γραμματειῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν κατεῖχε τήν δευτέραν θέσιν ἀμέσως μετά τήν ἀντίστοιχον ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί τῶν Ἐξωτερικῶν.

Μέ τό Βασ. Διάταγμα ὑπ' ἀριθμ. 3168 τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου 1833, *Περί τοῦ σχηματισμοῦ καί τῶν καθηκόντων τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας*⁵, διὰ πρώτην φοράν μετά τό 1822 προσδιωρίσθησαν αἱ ἀρμο-

5. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 14 (13/25 Ἀπρ. 1833), σελ. 95-96. Περὶ τῆς ἀφο-

διότητες καί τά καθήκοντα τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπως ἐξ ἄλλου συνέβη καί μέ τὰς λοιπάς.

Εἶναι χαρακτηριστικόν ὅτι διὰ τοῦ ἤδη μνημονευθέντος πρώτου ἄρθρου πού ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν (ἄρθρ. 2), κατεγράφη ὡς πρώτιστον μέλημα αὐτῆς ἡ ἀπογραφή τῆς κρατικῆς περιουσίας καί ἡ προστασία τῆς ἀπὸ τούς πολίτας:

« Ἄρθρον 2

Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματέως ὑπάγονται:

α) Ἡ κατάστροφαις ἀκριβοῦς ἐλέγχου τῆς εἰς ἀκίνητα κτήματα, εἰς πραγματικά δικαιώματα καί εἰς ἐνεργητικὰς ἀπαιτήσεις ὀλικῆς περιουσίας τοῦ Κράτους, ἡ διατήρησις αὐτῆς, ἡ ἐξιχνίασις καί ἀνάκτησις τοῦ μέρους αὐτῆς ὅσον μετέβη τυχόν εἰς τὴν κυριότητα ἀτόμων μὴ ἐχόντων εἰς τοῦτο δικαίωμα καί ἡ εἰσπραξις τῶν ἐνεργητικῶν ἀπαιτήσεων, ἡ ἀντιπροσώπευσις ὅλων τῶν κατὰ τοῦτο συμφερόντων τῆς Ἐπικρατείας, καθ' ὅσον δέν εἶναι λόγος περὶ διαφορῶν πρὸς ξένας Δυνάμεις»⁶.

Εἰς τὰς λοιπὰς ὑποδιαίρέσεις τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου ἀπηριθμοῦντο τά καθήκοντα τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὡς πρὸς τὴν «διοίκησιν» (*Administration, Verwaltung*) τῆς κρατικῆς περιουσίας, τὴν σύνταξιν τοῦ ἐτησίου κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ καί τοῦ ἀπολογισμοῦ, τὴν φροντίδα ἐκτελέσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, τὴν διαχείρισιν τῶν κονδυλίων, τὴν βεβαίωσιν καί εἰσπραξιν τῶν ἀμέσων καί ἐμμέσων φόρων, τὴν παραχώρησιν κρατικῶν γαιῶν ὡςάκις τοῦτο ἐκρίνετο σκόπιμον ἢ τὴν ἐνοικίασιν αὐτῶν, τὴν διαχείρισιν τοῦ κατὰ τό διάστημα 1823-1833 συσσωρευθέντος κρατικοῦ ἐσωτερικοῦ καί ἐξωτερικοῦ χρέους, τὸν ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως κ.λπ.

Εἶναι ἐντυπωσιακόν ὅτι ἡ ἀνάγκη καταγραφῆς καί διαφυλάξεως τῆς κρατικῆς περιουσίας ἀπὸ τὴν διασπάδισιν τῆς ἀμέσως προηγουμένης περιόδου τῆς διακυβερνήσεως ὑπὸ τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τό εὐστόχως ἀποκαλούμενον Ἔτος τῆς Ἀναρχίας (1832) ὠδήγη-

ρώσης εἰς τό Ὑπουργεῖον ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἐν γένει νομοθεσίας τῆς Ὀθωνικῆς Περιόδου βλ. πολλά εἰς τὴν πρόσφατον καί λίαν ἐνδελεχῆ μελέτην καί ἔκθεσιν τῶν σχετικῶν κειμένων, τῆς Βάσως Δ. Ψιμούλη, *Ἀρχεῖο Γραμματείας / Ὑπουργείου ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν (1833-1862)*. Εὐρετήριο, Ἐν Ἀθήναις 2002, ἔκδ. Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἀριθμ. 33, σελ. 13-105.

6. Εἰς τό γερμανικόν κείμενον τοῦ νόμου ἡ παράγραφος ἔχει ὡς ἐξῆς: «1. Die Herstellung einer genauen Uebersicht des gesamten Staatsvermögens an Liegenschaften, dinglichen Rechten und Activordnungen; die Erhaltung dieses Vermögens, die Ermittlung und Wiedererlangung der in der Besitz unberechtigter Personen übergegangenen Vermögenstheile, und die Beitreibung der Activordnungen; die Vertretung aller desfalligen Interressen des Staates, soweit es sich nicht von Differenzen mit auswärtigen Mächten handelt».

σε τόν νομοθέτην (:τό Συμβούλιον τῆς Ἀντιβασιλείας) εἰς τήν ἀνάγκην ἀμέσου ἀμύνης ἔναντι ἐπιβούλων πολιτῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν κρατικῶν ἀκινήτων. Ὑπὸ τό πνεῦμα αὐτό ἐδεμελιώθη ἔκτοτε ἡ δυσπιστία μεταξύ τοῦ Κράτους καί τῶν πολιτῶν, θεωρούντων τό Ἑλληνικόν Κράτος, τό κράτος ὑπέρ τοῦ ὁποίου ἐπολέμησαν ἐπὶ ἔτη, ὡς διάδοχον (ἐχθρικόν) τοῦ Ὀθωμανικοῦ εἰς τά οἰκονομικά ζητήματα, στάσις ἡ ὁποία συνεχίζεται μέχρι σήμερον. Ἐξ ἄλλου, ἡ ὀριστική, ὡς ἐπιστεύετο τότε, ρύθμισις τῶν θεμάτων τῆς ἐθνικῆς ὁλοκληρώσεως καί τῆς ἐξομαλύνσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως θά ἐπέτρεπε πλέον τήν τακτικήν κατά τό δυνατόν φορολόγησιν τῶν πολιτῶν. Ἀλλά καί αὐτό ἀπετέλει κατά τό πνεῦμα τῶν ἀφελεστέρων «βάρος» δυσβάστακτον, μέ ἀποτέλεσμα νά σημειωθοῦν πολλάι διαδοχικαί τοπικαί ἐξεγέρσεις ἐκ τοῦ θέματος τούτου καί νά δεμελιωθῇ ἡ ἐπίσης μέχρι σήμερον ὑφισταμένη τάσις φοροδιαφυγῆς καί παραοικονομίας. Ἐξ ἴσου σύμφυτος πρός τά ἐν λόγῳ φαινόμενα ἦτο ἡ ἀνάγκη ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου, δηλαδή τῆς διαφυλάξεως τῆς κρατικῆς περιουσίας, ἀκινήτου, κινητῆς καί ὑπό μορφήν ἀπαιτήσεων.

Μετά τήν ἔκδοσιν τοῦ ὀργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου 1833 καί καθ' ὅλην τήν διάρκειαν τοῦ ἔτους 1833, ἡ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας, πάντοτε ὑπό τήν διεύθυνσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ἐστίασε τήν προσοχήν της ἐπὶ σειρᾷ προβλημάτων, τό πλέον ἐπεῖγον τῶν ὁποίων ἦτο, βεβαίως, ἡ νομοδότησις φορολογικῶν νόμων καί ἡ ἔναρξις εἰσπράξεως φόρων καί τελῶν πρός κάλυψιν τῶν τεραστίων ἀναγκῶν τοῦ Κρατικοῦ Ταμείου, ἡ δέσπισις νόμου περί δημοσίου λογιστικοῦ, ἡ μέριμνα πρός μεταφοράν τῆς πρωτεύουσας ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, ἀλλά καί ἄλλα συναφῆ. Ἡ ἐσωτερική ὀργάνωσις τῆς Γραμματείας παρέμεινεν, ἐξ ὧν εἶναι δυνατόν νά γνωρίζωμεν, στοιχειώδης καί ἀρκετά πλησίον τοῦ πρωτολείου Ὁργανισμοῦ τοῦ Οἰκονομικοῦ Γραφείου τῆς 3ης Μαΐου 1832⁷. Ἐξ ὧν προκύπτουν ἐκ τοῦ προσιτοῦ ἀνεκδότου ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ τῆς περιόδου, καί δοθέντος ὅτι τό προσωπικόν τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας ηὔξανετο καθ' ὅλην τήν διάρκειαν τοῦ 1833 βάσει τῶν διαπιστωμένων ἀναγκῶν πολύ πέρα τοῦ προβλεφθέντος διά τοῦ ἄρθρου I τοῦ ὀργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, εἶναι σαφές ὅτι ἐσωτερικός ὀργανισμός τῆς Γραμματείας δέν ἦτο δυνατόν νά συνταχθῇ.

2. Κατά τήν 12ην/24ην Ὀκτωβρίου 1833 ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος μετεκινήθη ἐκ τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν εἰς ἐκείνην

7. Βλ. Βάσως Δ. Ψιμούλη, *Ἀρχεῖο Γραμματείας / Ὑπουργείου ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν (1833-1862)*. Εὐρέτηριον, σελ. 35, ὑπόσημ. 40.

τῶν Ἐξωτερικῶν⁸ καί τήν θέσιν τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν κατέλαβεν ὁ Νικόλαος Γ. Θεοχάρης, μέχρι τότε Νομάρχης Ἀττικῆς καί Βοιωτίας⁹.

Ὁ νέος Γραμματεὺς Νικ. Γ. Θεοχάρης (1793-1867)¹⁰ δέν ἀνήκεν εἰς τό πολιτικόν «κατεστημένον» τῆς περιόδου τοῦ Ἀγῶνος. Εἶχε γεννηθῇ εἰς τήν Βιέννην ἐκ πατρός ἐμπόρου καταγομένου ἐκ Καστοριάς καί στενοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, μή ἐκτελεσθέντος ὅμως (διότι ἦτο αὐστριακός ὑπήκοος) ἀλλ' ἐξορισθέντος καί μετεγκατασταθέντος εἰς τήν Λειψίαν, καί μητρός Γερμανίδος, εἶχε δέ σπουδάσει νομικά καί οἰκονομικάς ἐπιστήμας εἰς τά Πανεπιστήμια τῶν Παρισίων καί τῆς Λειψίας, καί εἶχεν ἔλθει εἰς τήν Ἑλλάδα τῷ 1828 μετά τήν ἄφιξιν τοῦ Κυβερνήτου. Εἶχε διορισθῇ τότε Ἐφορος Προσωπικοῦ τῆς ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν καί Ναυτικῶν Γραμματείας μετά τήν ὁργανωτικήν μεταβολήν τοῦ 1829 καί εἶχεν ἐπίσης διατελέσει μέλος τῆς Πολιτειογραφικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐκρίνετο ὡς εἰδικός εἰς τόν τομέα τῶν οἰκονομικῶν ὑποθέσεων. Ἐξ ἄλλου, ἡ κατά τό ἥμισυ γερμανική καταγωγή του καθίστα αὐτόν ἱκανόν νά ἐπικοινωνῇ μετά τῶν Μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀντιβασιλείας ἀμέσως εἰς ἅπταιστον γερμανικήν καί νά προτείνῃ ρυθμίσεις ἐπὶ τῇ βάσει μὲν τῶν ἑλληνικῶν ἀναγκῶν ἀλλά κατὰ τὰς γερμανικάς προδιαγραφάς καί παραδεδεγμένας λύσεις.

Ὁ νέος Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἐμερίμνησε πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς ὁργανώσεως τῆς ὑπ' αὐτόν Γραμματείας κατὰ τρόπον ἀνάλογον τῆς ἀποστολῆς της. Δι' Ἀναφορᾶς του πρὸς τό Συμβούλιον τῆς Ἀντιβασιλείας ὑπ' ἀριθμ. 5770 τῆς 9ης/21ης Ἀπριλίου 1834 ἀνεκοίνωσε τήν διαίρεσιν τῆς Γραμματείας εἰς τέσσαρα ἐπιτελικά Τμήματα (*Sectionen*) ὡς ἑξῆς: Α' Τμήμα, ἐπὶ τῶν ἀμέσων φόρων καί τῶν δημοσίων κτημάτων, ὑπὸ τόν Ὑπ. Σύμβουλον Νικ. Λεβίδην, Β' Τμήμα, ἐπὶ τῶν ἐμμέσων φόρων, ὑπὸ τόν Ὑπ. Σύμβουλον Μιχ. Ἀργυρόπουλον, Γ' Τμήμα, ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ (: τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων), ὑπὸ τόν Ὑπ. Σύμβουλον Παν. Κένταυρον, Δ' Τμήμα, ἐπὶ τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ, ὑπὸ τόν Ὑπ. Σύμβουλον Νικ. Σιλήβεργον, ἐνῶ τό Ε' Τμήμα, ἐπὶ τῆς Γραμματείας καί τοῦ Πρωτοκόλλου, ἐλειτουργεῖ ὑπὸ τήν διεύθυνσιν τῶν Ὑπ. Γραμματέων Δημ. Ν. Δρόσου (1808-1877) καί Θεολ. Ζαφ. Σχινᾶ (: - 1853)¹¹.

8. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 34 (15/27 Ὀκτ. 1833), σελ. 261.

9. Αὐτόθι, σελ. 261-262.

10. Βλ. Γ. Δ. Δημακοπούλου, *Ἡ θεμελίωσις τοῦ Δημοτικοῦ Συστήματος, 1833-1834* (τῇ συνεργασίᾳ Χαρ. Γ. Δημακοπούλου), Ἐν Ἀθήναις 2001, σελ. 68-69 καί 129-130.

11. Ἀναφορά τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν πρὸς τόν Βασιλέα (: Συμβούλιον τῆς Ἀντιβασιλείας) ὑπ' ἀριθμ. 5770 τῆς 9ης/21ης Ἀπριλίου 1834, ὑποβληθεῖσα εἰς τό Γραφεῖον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀντιβασιλείας κατὰ τήν 21ην Ἀπριλίου 1834 ν. ἡμ. ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. R.P. 12495, *Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους* (ἐφεξῆς ΓΑΚ), Ὑπ. Οἰκονομικῶν, Φ. Ι.

Ἡ καινοτομία τοῦ ὀργανογράμματος τοῦ Νικ. Θεοχάρη ἦτο ἡ δημιουργία τοῦ Γ' Τμήματος ἐπὶ τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ. Τό Τμήμα αὐτό ἐκρίθη ἀπαραίτητον πρὸς διακονίαν τῆς προστασίας τοῦ δημοσίου συμφέροντος ἐν ὧσιν τῆς ἐνάρξεως λειτουργίας τῶν δικαστηρίων ἀπὸ τῆς 25ης Ἰανουαρίου 1835, ἀλλὰ καί πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ὑποθέσεων αἱ ὁποῖαι ἤδη ἐγεννῶντο ἐκ τῆς διεξαγομένης προσπαθείας καταγραφῆς τῆς δημοσίας περιουσίας καί τῆς συντάξεως κτηματολογίου. Ἡ δημοσία περιουσία ἀπετελεῖτο ἐκ πρώην ὀθωμανικῶν δημοσίων γαιῶν, ἐξ ἐγκαταλειφθέντων τουρκικῶν κτημάτων καί βακουφίων, ἐκ κληρονομιῶν πρὸς τὸ Δημόσιον, ἐξ ἀπαλλοτριώσεων ἢ εἰς σπανίας περιπτώσεις ἐξ ἀγορῶν. Ὡς ἤδη ἐσημειώθη, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἐγκαίρως ὀρισθῇ ποῖαι συναφεῖς ὑποθέσεις θὰ ὑπήγοντο εἰς τὰ τακτικά δικαστήρια καί ποῖαι θὰ ἀνήκον πρὸς ἐπίλυσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Ἐκτελεστικῆς Λειτουργίας, ἐκρίθη προσωρινῶς σκόπιμον τὸ σύνολον αὐτῶν νὰ θεωρηθοῦν κατὰ τὸ 1834 ὡς «διοικητικά» ὡς προκύπτουσαι ἐκ διαφορῶν μετὰ τῆς Διοικήσεως. Διό καί τὸ ἐπιτελικόν Γ' Τμήμα τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας ὠνομάσθη «ἐπὶ τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ» καί ὄχι ἀπλῶς «Δικαστικόν» Τμήμα.

Ὁ ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν λόγῳ Γ' Τμήματος Παναγιώτης Κένταυρος (1797-1851)¹² ἦτο ἐπίσης ἱκανὸς νομικός. Πελοποννήσιος κατὰ τὴν καταγωγὴν, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Εὐρώπην, πιθανῶς εἰς τὴν Γαλλίαν ἢ τὴν Ἰταλίαν, δοθέντος ὅτι ἀκολούθως ἤσκησεν ἐμπόριον εἰς τὴν Τεργέστην καί ἀκολούθως τὴν δικηγορίαν εἰς τὴν Μάλταν μετὰ τὸ 1816. Ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας μέ ἀποστολήν, κομίζων ὅπλα καί πολεμεφόδια καί μετέσχε τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἀπὸ τοῦ 1826 ἤσκησε τὴν δικηγορίαν εἰς τὴν ἐκάστοτε ἔδραν τῆς Διοικήσεως. Ἐγνώριζεν ἀπταίστως τὴν γαλλικὴν καί τὴν ἰταλικὴν καί ἦτο ἄριστος χειριστὴς τῶν θεμάτων τοῦ ἀστικοῦ δικαίου καί τῆς ἐμπορικῆς διαδικασίας, ἀλλὰ καί τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως. Ἀνεδείχθη εἰς χαλκέντερον δημόσιον ὑπάλληλον. Κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου, ὡς Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν προετάθη ὅπως διορισθῇ κατὰ τὸ 1833 ὑπουργικὸς σύμβουλος εἰς τὴν ἐν λόγῳ Γραμματείαν. Ἡ σχετικὴ εἰσήγησις - πρότασις τοῦ Ὑπουργοῦ εἶχεν ὡς ἐξῆς:

«P. Centauros. Péloponnésien, agé de 42 ans ; il reçut son éducation en Europe, et fit dès sa jeunesse le commerce à Trieste. Depuis 1816 il exerça la profession d' avocat à Malte, jusqu' au commencement de la Guerre de l' Indépendance qui le rappella dans sa patrie, où il est

12. Βλ. Γ. Δ. Δημακοπούλου, *Ἡ δεμελίωσις τοῦ Δημοτικοῦ Συστήματος, 1833-1834*, σελ. 69 -70 καί 131.

venu portant quelques secours en armes et munitions, et a partagé les dangers et les fatigues des premières campagnes; depuis 1826 il a recommencé l'exercice de sa profession d'avocat qu'il continue jusqu'à présent. Indépendamment de sa langue maternelle, il sait l'Italien et le Français, il connaît parfaitement le commerce et le droit civil et il a des connaissances financières. Il est d'une activité infatigable»¹³.

Κατόπιν της ως άνω θερμής συστάσεως του άρμοδίου Γραμματέως επί των Οικονομικῶν, ό Π. Κένταυρος διωρίσθη ως τρίτος κατά σειράν Υπουργικός Σύμβουλος παρά τη Γραμματεία των Οικονομικῶν¹⁴, ώρκίσθη κατά την 7ην Μαΐου 1833 καί άμέσως ανέλαβε καθήκοντα, τά όποια έμελλε νά άσκήση μέχρι της παραιτήσεώς του εκ της δημοσίας ύπηρεσίας κατά την 27ην Ιανουαρίου 1838. Ή εις αυτόν ανάδεις του Γ' Τμήματος της Γραμματείας των Οικονομικῶν κατά τό 1834 προφανώς έστηρίχθη εις την κεκτημένην μακράν δικηγορικήν πεΐραν του, δοθέντος ότι τό έν λόγω Τμήμα εκ των πραγμάτων θά έκαλεΐτο επί τη ένάρξει της λειτουργίας των δικαστηρίων νά αναλάβη ως άρμόδιον την προστασίαν των συμφερόντων του Δημοσίου ένώπιον της Δικαιοσύνης. Παραλλήλως ό Π. Κένταυρος καθίστατο ό άρμόδιος διά την παρακολούθησιν καί έπεξεργασίαν των φακέλων των αιτήσεων θεραπείας αί όποΐαι θά ύπεβάλλοντο εις την Γραμματείαν επί των Οικονομικῶν. Πρέπει επίσης νά σημειωθῇ ότι διεδραμάτισεν όλίγον βραδύτερον (1837-1838) σημαντικώτατον ρόλον εις την διαμόρφωσιν των νομοθετημάτων των σχετικῶν πρός την Διοικητικήν Δικαιοσύνην.

3. Ό Νικ. Γ. Θεοχάρης έπαύθη από της θέσεως του Γραμματέως της Έπικρατείας επί των Οικονομικῶν κατά την 13ην/25ην Φεβρουαρίου 1836, μόλις έλήφθη ή άπόφασις περί διοικητικής μεταβολής εις τό έν λόγω ύπουργεΐον. Συγκεκριμένως κατά την 13ην/25ην Φεβρουαρίου 1836 άπεφασίσθη ή διατήρησις της θέσεως του Γραμματέως των Οικονομικῶν κενῆς καί ή «μέχρι νεωτέρας άποφάσεως περί αναπληρώσεως της θέσεως ταύτης» προσωρινή ανάδεις της διευδύνσεως του έν λόγω Υπουργείου εις τόν ύπουργικόν σύμβουλον, παλαιόν Φιλικόν καί λόγιον εκ Κοζάνης Γεώργιον Λασσάνην (1793-1870)¹⁵.

Τό μέτρον δέν είναι εύκολον νά έρμηνευθῇ. Πιθανώτατα είχε σχέσιν πρός την προσεχῇ τότε αναχώρησιν του Βασιλέως Όθωνος εκτός Έλ-

13. Βλ. Έγγραφον: «Renseignemens sur le Personnel du Ministère des Finances», ad 3905, ΓΑΚ, Υπ. Οικονομικῶν, Φ. Ι.

14. Έφημερίς της Κυβερνήσεως, φ. 23 (1/13 Αύγ. 1833), σελ. 179.

15. Βασ. Διάταγμα <ex off. 7965> της 13ης/25ης Φεβρουαρίου 1836, Περί της διευδύνσεως του Υπουργείου των Οικονομικῶν, Έφημερίς της Κυβερνήσεως, φ. 4 (14 Φεβρ. 1836), σελ. 14. Τό αυτό μέτρον έλήφθη καί διά την Γραμματείαν των Ναυτικῶν, Αμφότερα τά σχετικά διατάγματα ένεφάνιζον επιδίωξιν οικονομικῶν.

λάδος καί τήν ανάδесιν τῆς ἀντιβαςιλείας εἰς τό Ὑπουργικόν Συμβούλιον συλλογικῶς. Καί τοῦτο διότι αἱ ὑποδέσεις ἀρμοδιότητος τῆς Γραμματείας τῶν Οἰκονομικῶν, ὡς «ὁ προσδιορισμός τῶν προϋπολογισμῶν, ἡ ἀνοιξις τῶν εἰδικῶν πιστώσεων παρά τῷ Γενικῷ Ταμείῳ, ἡ ἔγκρισις ἐκτάκτων καί εἰς τοὺς ἐπικυρωθέντας ὑπολογισμούς καί πιστώσεις μὴ σημειωθέντων καί τοὺς γενικούς ὁρισμούς ὑπερβαινόντων ἐξόδων, τό κλείσιμον συνθήκης περί δημοσίου χρέους»¹⁶, περιελήφθησαν μεταξύ τῶν ἀρμοδιοτήτων αἱ ὁποῖαι ἀνετέθησαν εἰς τό Ὑπουργικόν Συμβούλιον διά τό διάστημα τῆς ἀποδημίας τοῦ Βασιλέως. Παρά τό γεγονός ὅτι δέν προκύπτει εὐθέως ὁ λόγος τῆς μεταβολῆς εἰς τήν κεφαλὴν τῆς Γραμματείας τῶν Οἰκονομικῶν πρέπει νά εἰκάσωμεν ὅτι αὕτη σχετίζεται πρὸς τό μέγιστον τότε ἐκκρεμές θέμα τοῦ ἐν λόγῳ ὑπουργείου, δηλαδή πρὸς τήν ἀπόδειξιν τῆς καλῆς καί χρηστῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εἰσπράξεως τῆς Γ' Δόσεως τοῦ Δανείου τῶν 60.000.000 χρυσῶν φράγκων, τό ὅποιον εἶχε συνομολογηθῇ κατὰ τό 1832 μεταξύ Ἑλλάδος καί τῶν Τριῶν Δυνάμεων, Ἀγγλίας, Γαλλίας καί Ρωσίας.

Ἐκ τῆς βρεταννικῆς διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας τοῦ 1836, κατὰ τό κρίσιμον διάστημα τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τήν Γραμματείαν τῶν Οἰκονομικῶν, προκύπτει ὅτι εἶχεν ἐκδηλωθῇ ἔντονος ἀντιπαράθεσις εἰς τόν διπλωματικόν τομέα περί τὰς πολιτικές συμπαθείας τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου¹⁷. Ἡ δραματικὴ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς χώρας, οἱ ἐλλειμματικοὶ ἀπολογισμοὶ τῆς πρώτης τριετίας μετὰ τήν Ἐγκατάστασιν τῆς Βασιλείας, τὰ σωρευόμενα εἰς τήν Εὐρώπην χρέη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καθίστων ἀναγκαίαν τήν εἰσπραξιν τῆς Γ' Δόσεως τοῦ Δανείου τῶν 60.000.000 χρυσῶν φράγκων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπειγόντων ἐξόδων. Καιρία διὰ τήν χορήγησιν τούτου ἦτο ἡ ἀνάγκη ἐξασφαλίσεως τῆς βρεταννικῆς ἐγκρίσεως, ἡ ὁποία ὅμως δέν ἐδίδετο ἐν ὅσῳ δέν συνεκροτεῖτο Κυβέρνησις προσκειμένη πρὸς τήν Βρεταννίαν καί στενῶς συνεργαζομένη μέ τόν Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἐπικρατείας Κόμητα von Armanberg. Εἰς τήν ἀπαίτησιν αὐτήν ἦτο ἀντίδετος ἡ Γαλλικὴ πλευρά, ἡ ὁποία εἶχε στερηθῇ τῶν βασικῶν φορέων τῆς πολιτικῆς τῆς ἀπὸ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐξ Ἑλλάδος κατ' Ἰούλιον τοῦ 1834 τῶν von Maurer καί Abel.

Πάντως, πρό τοῦ διορισμοῦ τοῦ Γ. Λασσάνη ὡς προσωρινῶς διευθύνοντος τήν Γραμματείαν τῶν Οἰκονομικῶν, ἡ θέσις τοῦ Γραμματέως

16. Βασ. Διάταγμα τῆς 23ης Ἀπριλίου/5ης Μαΐου 1836, *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 18 (4 Μαΐου 1836), σελ. 74.

17. Βλ. γενικῶς *Ἐπιτομαὶ ἐγγράφων τοῦ Βρεταννικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Γενικὴ Ἀλληλογραφία / Ἑλλάς, τόμ. Γ' 1836-1837*, ὑπὸ Φιλ. Γλύτση, Χρ. Λούκου καί Ἑλ. Μπελιᾶ, Ἐν Ἀθήναις 1987 (εἰς τήν σειρὰν: *Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τῆς Ακαδημίας Ἀθηνῶν*).

τῶν Οἰκονομικῶν προετάθη εἰς τόν προσκείμενον πρὸς τήν βρεταννικήν πολιτικήν Ἀλέξανδρον Π. Κοντόσταυλον, παλαιόν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Οἰκονομίας ἐπὶ Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Ὡς περιέγραψεν ὁ ἴδιος τὰ γεγονότα, κατ' ἀρχήν προέκυψε ζήτημα περί τῆς συνδέσεως τῆς νέας Κυβερνήσεως καί ὁ Κοντόσταυλος, κατὰ τήν συζήτησίν του μετὰ τοῦ νομ. Armansperg, ἐξέφρασε τήν ἀντίθεσίν του πρὸς τήν συμμετοχήν τινός ἐκ τῶν ἐπιλεγέντων προσώπων. Καί ὁ Κοντόσταυλος ἐσημείωσε περαιτέρω: «Υπέβαλα ἐπομένως παρατηρήσεις τινάς καί ἔκαμα λόγον περί τῆς ἀνάγκης, τῆς κατεπειγούσης ἀνάγκης, αὐστηροτάτης οἰκονομίας, διότι ἄνευ ταύτης, τῷ ἐπρόσθεσα, ἐπιτρέψατέ με νά σᾶς εἶπω, προβλέπω μέ λύπην μου οἰκονομικήν κρίσιν. (...) Ἐσύστησα πρὸς τούτοις αὐστηράν καί ἀμερόληπτον δικαιοσύνην, σύστημα ἀπλούστερον τῆς διοικητικῆς μηχανῆς καί ὀρησκευτικήν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων τῆς Κυβερνήσεως. Ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου τούτων, εἰς μόνην τήν περί ἀπλουστερίου συστήματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγὼ ἀνέφερα ὡς παράδειγμα τό τοῦ Κυβερνήτου, ἀπήντησεν ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διαφορά μετὰ τῆς προσωρινῆς ἐκείνης καί τῆς σημερινῆς Κυβερνήσεως. «Εἶναι ὀρθή ἡ παρατήρησίς σας, ἀπεκρίθην, ἂν καί δέν νομίζω νά ἦναι ἀνεπίδεκτος τροπολογίας». Καί ἐξηκολούθησα: «Ἐάν ἐγκρίνετε, ἐξοχώτατε, τὰς παρατηρήσεις μου ταύτας, δέχομαι τό ὑπουργεῖον, μέ τήν ρητὴν ὅμως ὑπόσχεσιν νά μὴν ἀναμειγνύεται τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ οἰκονομικά μας κἀνείς ἐκ τῶν ὅσοι ἀναμειγνύονται σήμερον, ὡς οἱ κύριοι Φράϋ, Τσβιρλάιν καί οἱ ὅμοιοί των». Ὁ δέ κόμης ἀπήντησε: «Θέλω σκεφθῇ καί θέλω σᾶς δώσει ἀπάντησιν»¹⁸.

Ἡ δοθεῖσα ἀπάντησις ὑπῆρξε σιωπηρά ἀλλ' ἀρνητική. Καί τοῦτο διότι ὁ ἐν τέλει τεθείς ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Κοντοσταύλου ὅρος ἦτο ἀπολύτως ἀπαράδεκτος εἰς τόν Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἐπικρατείας Κόμητα νομ. Armansperg. Ὁ Maximilian Frei ἦτο ὁ Διευθυντής τοῦ Γραφείου τῆς Ἀρχιγραμματείας τῆς Ἐπικρατείας καί πᾶσα ἀνάμειξις του εἰς τήν Γραμματείαν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἢ εἰς οἵανδήποτε ἄλλην Γραμματείαν δέν

18. Ἀλεξ. Π. Κοντοσταύλου, *Τὰ περί τῶν ἐν Ἀμερικῇ ναυπηγηθεισῶν φρεγατῶν καί τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Νομισματοκοπείου*, Ἐν Αθήναις 1855, σελ. 140-141. Ὁ Maximilian Frei ἦτο ἐπὶ βαθμῷ Ὑπουργικοῦ Συμβούλου προϊστάμενος τοῦ Βασιλικοῦ Γραφείου (Königliches Kabinett). Βλ. Βασ. Διάταγμα τῆς 20ῆς Μαΐου /1ης Ἰουνίου 1835, *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 20 (16 Δεκ. 1835), σελ. 88. Προηγουμένως εἶχε διατελέσει εἰσηγητής παρὰ τῇ Ὑπηρεσίᾳ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀντιβασιλείας. Ὁ Ludwig Zwierlein ἀνῆκεν εἰς τήν μικράν ομάδα τῶν Βαυαρῶν κατωτέρων δημοσίων ὑπαλλήλων οἱ ὅποιοι ἐδελοντικῶς ἦλθον νά ὑπηρετήσουν εἰς τήν Ἑλλάδα. Διωρίσθη εἰς τήν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείαν κατὰ τό 1834. Βλ. Βασ. Διάταγμα τῆς 29ης Σεπτεμβρίου /8ης Ὀκτωβρίου 1834, *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 40 (5/17 Νοεμβρ. 1834), σελ. 284. Ὑπῆρξεν ὁ ἀναδιοργανωτής τοῦ Τελωνειακοῦ Κλάδου καί εἰσηγητής τῆς νέας τελωνειακῆς νομοθεσίας. Ἀπελύθη τῆς ἐλληνικῆς ὑπηρεσίας κατὰ τό 1836. Βλ. *Αὐτόθι*, φ. 49 (22 Σεπτ. 1836), σελ. 250.

ἀπετέλει πρωτοβουλίαν τοῦ ἰδίου ἀλλ' ἐκτέλεσιν ἐντολῆς τοῦ Ἀρχιγραμματέως. Συνεπῶς, ὁ Ἀλέξ. Κοντόσταυλος ἔδωκεν οὐσιαστικῶς καί ἐμμέσως ὡς ὅρον πρὸς ἀνάληψιν τοῦ ὑπουργείου τὴν μὴ ἀνάμειξιν τοῦ Ἀρχιγραμματέως von Armansperg εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ὁποίων τὴν εὐθύνην δὰ εἶχεν αὐτός. Ὅμως ὁ von Armansperg ἐπεδίωκεν ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ἀνάμειξιν, κατὰ συνέχειαν τῶν εὐθυνῶν πού εἶχεν ἀσκήσει διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Βασιλέως Ὁδωνος, ἐνῶ διετέλει Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀντιβασιλείας, ἀλλὰ καί ἐν ὄψει τῆς προσπαθείας ἐξασφαλίσεως τῆς Γ' Δόσεως τοῦ Δανείου. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀποστολή τοῦ von Armansperg εἰς τὴν Ἑλλάδα συνεδέετο πρὸς τὴν μακρὰν ἐμπειρίαν του ὡς προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς Οἰκονομιῶν εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Βαυαρίας καί τῆς ἐξυγιάνσεως τῆς οἰκονομίας τῆς πατρίδος του¹⁹.

4. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, κατὰ τὸν κυβερνητικὸν ἀνασχηματισμὸν τοῦ 1836 δὲν διωρίσθη Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἡ διεύθυνσις τῆς Γραμματείας ἀνετέθη, ὡς ἤδη ἐσημειώθη, «προσωρινῶς» εἰς τὸν ὑπουργικὸν σύμβουλον Γεώργιον Λασσάνην. Κατὰ τὴν 1ην/13ην Ἀπριλίου 1836 ἰδρύθη δι' ἰδίου λεπτομεροῦς ὀργανωτικοῦ διατάγματος δέσις Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ παρὰ τῇ Γραμματείᾳ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν²⁰ μέ βαθμὸν καί μισθὸν Προέδρου τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καί αὐτὴν κατέλαβε κατὰ τὴν 1ην/13ην Ἀπριλίου 1836 δι' ἰδίου ἀτομικοῦ Διατάγματος ὁ Γ. Λασσάνης²¹. Κατὰ τὸ ὡς ἄνω ὀργανωτικὸν Βασ. Διάταγμα *Περὶ διορισμοῦ ἐνός Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ καί περὶ καθηκόντων αὐτοῦ* περιελήφθησαν καί τὰ ἑξῆς:

«Ἄρθρ. 2

Καθήκοντα τοῦ Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ εἶναι κυρίως ἡ διεύθυνσις τοῦ Γραφείου τῆς Ἡμετέρας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας, ἡ εἰσήγησις τῶν ἐθνικῶν κτημάτων καί τῆς ἀμέσου φορολογίας καί ἡ ἐπαγρύπνησις ὅλων τῶν Οἰκονομικῶν Ἀρχῶν δι' αὐτοπροσώπου εἰς τοὺς Νομούς παρουσίας. Κωλυομένου ἢ ἀπόντος τοῦ Γραμματέως, ὁ Οἰκονομικὸς Διευθυντὴς θέλει ἐπέχει τὸν τόπον του». Πρὸς ἐπίδειξιν οἰκονομιῶν ὁ ἐν λόγῳ Διευθυντὴς κατὰ τὰς περιοδείας του εἰς τὰς ἐπαρχίας δὲν ἐδικαιοῦτο «ἀποζημιώσεως ἐκτός ἑδρας» ὑπηρεσίας.

19. Roswitha Gräfin von Armansperg, *Joseph Ludwig Graf Armansperg. Ein Beitrag zur Regierungsgeschichte Ludwigs I. von Bayern*, Ἐν Μονάχῳ 1976.

20. Βασ. Διάταγμα ὑπ' ἀριθμ. 7537 τῆς 1ης/13ης Ἀπριλίου 1836, *Περὶ διορισμοῦ ἐνός Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ καί περὶ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ*, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 13 (13 Ἀπρ. 1836), σελ. 54 -55.

21. Αὐτόθι, σελ. 56. Περὶ τοῦ Γ. Λασσάνη βλ. Στεφάνου Ἰ. Παπαδοπούλου, *Γεώργιος Λασσάνης, ὁ Κοζανίτης ἀγωνιστὴς καί λόγιος (1793-1870)*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1977 καί Κων. Ἀπ. Βακαλοπούλου, *Τρία ἀνέκδοτα ἱστορικά δοκίμια τοῦ Φιλικοῦ Γεωργίου Λασσάνη*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1973.

Ἐν τῇ οὐσίᾳ ὁ Οἰκονομικός Διευθυντής ἥσκησε τὰ καθήκοντα τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καθ' ὅλον τό χρονικόν διάστημα τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως Ὁδωνος εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μέχρι τῆς ἐπανόδου του εἰς Ἀθήνας κατὰ τό 1837. Ἡ κατὰ τό ὥς ἄνω ἄρθρον πρόβλεψις τῆς «αὐτοπροσώπου εἰς τοὺς νομούς παρουσίας» τοῦ Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ, πού δέν φαίνεται νά ἐτηρήθη, ἐν τούτοις παρεῖχε τὴν αἴσθησιν ὅτι δά ἐλαμβάνετο μέριμνα ὥστε «νά ἐλέγχωνται ὅλαι αἱ κατὰ τόπον Οἰκονομικαὶ Ἀρχαὶ διὰ προσωπικῆς ἐποπτείας, καί μάλιστα διὰ νά ἐξετάζωνται τὰ τυχόν συμβαίνοντα παράπονα τῶν πιστῶν ὑπηκόων Μας ἐναντίον τῶν οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων, διὰ νά προοδεύῃ ὅσον τό δυνατόν ἡ ὠφέλεια τοῦ Δημοσίου, παυομένων ἐγκαίρως τῶν καταχρήσεων καί εἰσαγομένων τῶν ἀνηκουσῶν προτάσεων περὶ καταλληλοτέρας διαχειρίσεως τῶν ἐθνικῶν κτημάτων καί περὶ αὐξήσεως τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Κράτους, συμφώνως πρὸς τὰς ἀληθεῖς οἰκονομικὰς καί προσοδονομικὰς ἀρχάς, προσέτι δέ διὰ νά λαμβάνωνται αἱ ἀναγκαῖαι πληροφορίες περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αἱ κατὰ τόπον οἰκονομικαὶ Ἀρχαὶ ἐρμηνεύουν καί ἐξηγοῦν τὰ διατάγματα καί τέλος διὰ ν' ἀνακαλύπτωνται αἱ συμβαίνουσαι τυχόν ἀταξίαι εἰς τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν»²².

Ἐν τῇ οὐσίᾳ, διὰ τῆς ὥς ἄνω διατάξεως ἐλαμβάνετο ἀπαραίτητον μέτρον διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Γραμματέως τῶν Οἰκονομικῶν ὥς εἶχον ὀρισθῇ διὰ τοῦ ὀργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου 1833, ἐν αἷς καί ἡ προστασία τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου διὰ τῆς χρηστῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως, τῆς καταλλήλου ἐποπτείας τῶν δημοσιονομικῶν ἀρχῶν καί τῆς προσπαθείας βελτιώσεως τῆς ἀναπτυξιακῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῶν ἐθνικῶν κτημάτων.

Τό προσωρινόν καδεστὼς διήρκεσε μέχρι τοῦ 1837 καί τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως Ὁδωνος ἐκ τῶν γερμανικῶν χωρῶν εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ Φεβρουαρίου 1837 ἐπαύθη ὁ Κόμης von Armanberg ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας²³, κατηργήθη ἡ ἐν λόγῳ θέσις²⁴ καί διωρίσθη ὡς Γραμματεὺς ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἅμα δέ καί Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὁ Βαυαρὸς Ἰγνάτιος von Rudhardt²⁵.

22. Ἄρθρον 3 § 1 τοῦ Βασ. Διατάγματος ὑπ' ἀριθμ. 7537 τῆς 1ης/13ης Ἀπριλίου 1836, Περί διορισμοῦ ἐνός Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ καί περὶ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 13 (13 Ἀπρ. 1836), σελ. 55.

23. Βασ. Διάταγμα τῆς 2ας/14ης Φεβρουαρίου 1837, Περί ἀπολύσεως τοῦ κ. Κόμητος Ἀρμανσπεργ ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 4 (3 Φεβρ. 1837), σελ. 14.

24. Αὐτόθι.

25. Αὐτόθι (Βασ. Διάταγμα τῆς 2ας/14ης Φεβρουαρίου 1837, Περί παραδόσεως τῆς ἐπὶ τοῦ Βασ. Οἴκου καί ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας καί Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου κ. Ἰππότην Ρουδάρτ).

Ἦκολούθησε κατά τήν 11ην/23ην Μαρτίου 1837 Διάταγμα *Περί ἀρμοδιότητος τῶν Γραμματειῶν*²⁶ μέ παροχήν εἰς αὐτάς πολλῶν ἐγκρίσεων πράξεων τὰς ὁποίας εἶχε παρακρατήσει μέχρι τότε ὁ Ἀνώτατος Ἄρχων. Τό Διάταγμα εἶναι δεσμικῶς ἄκρως σημαντικόν διότι ἀποτελεῖ σταθμόν εἰς τήν πολιτικήν καί διοικητικήν ἱστορίαν. Κατά τήν 21ην Μαρτίου/2αν Ἀπριλίου 1837 διωρίσθη νέος Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὁ Νικόλαος Γκίκα Μπότασης (1792-1842)²⁷ καί ὁ μέχρι τότε *Οἰκονομικός Διευθυντής* Γεώργιος Λασσάνης διωρίσθη μετά δεκαήμερον Ἐπίτροπος τῆς Ἐπικρατείας εἰς τό Ἐλεγκτικόν Συνέδριον²⁸, κατηργήθη δέ συγχρόνως δι' ἰδίου Διατάγματος ἡ θέσις τοῦ *Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ* καί ἀφέθη νά ἀντιμετωπισθῇ ἄλλως ἢ ἐπιδεώρησις τῶν περιφερειακῶν Οἰκονομικῶν Ἀρχῶν²⁹. Ἡ κλασσική τάξις εἶχεν ἐπανέλθει, καταδήλως ὡς πολιτική πρᾶξις. Συγχρόνως ἐξεδόθη τό ἀπό τῆς 7ης/19ης Μαΐου 1837 Βασ. Διάταγμα *Περί τῆς ἀρμοδιότητος τῶν τακτικῶν δικαστηρίων ὡς πρὸς τὰς ἀμφισβητούμενας ὑποθέσεις*. Περὶ τοῦ ἐν λόγῳ σημαντικοῦ νομοθετήματος εἰδικώτερος λόγος γίνεται ἀκολουθῶς.

Τό 1837 παρῆλθεν ἄνευ ἄλλης μεταβολῆς εἰς τήν οἰκονομικήν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὅμως παρέμενεν ἐκκρεμές τό ζήτημα τῆς Γ' Δόσεως τοῦ Δανείου τῶν 60.000.000 χρυσῶν φράγκων, ἐνῶ τὰ ἐλλείμματα καί τὰ κρατικά χρέη συνεσωρεύοντο καί ἡ Ἑλλάς κατηγορεῖτο διὰ κακήν οἰκονομικήν διαχείρισιν, κατά τό 1838 ἰδρύθη νέος παράλληλος πρὸς τήν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματεῖαν φορεὺς, τό *Γενικόν Ἐπιμελητήριον τῆς Οἰκονομικῆς Διαχειρίσεως*³⁰.

Περὶ τοῦ von Rudhardt βλ. τό σχετικόν βιογραφικόν λῆμμα ὑπὸ Karl – Theodor von Heigel ἐν *Allgemeine Deutsche Biographie*, τόμ. 29 (1889), σελ. 459-469. Συνεγγραφή καί μονογραφία περὶ αὐτοῦ ὑπὸ Ferdinand Koeppe, *Ignaz von Rudhart. Ein Staatsmann des Frühliberalismus*. Ἐν Μονάχῳ - Βερολίνῳ 1933 (ἀδημ. διδ. διατρ.), ἀλλὰ τό κατατεθέν εἰς τήν Βιβλιοθήκην τοῦ Μονάχου ἀντίτυπον φέρεται ὅτι κατεστράφη κατά τοὺς βομβαρδισμούς τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

26. Βασ. Διάταγμα τῆς 11ης/23ης Μαρτίου 1837, *Περί τῆς ἀρμοδιότητος τῶν Γραμματειῶν*, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 11 (17 Μαρτ. 1837), σελ. 45-46.

27. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 13 (3 Ἀπρ. 1837), σελ. 52.

28. Βασ. Διάταγμα τῆς 31ης Μαρτίου/12ης Ἀπριλίου 1837, *Αὐτόθι*, σελ. 52-53.

29. *Αὐτόθι*, σελ. 53.

30. Βασ. Διάταγμα τῆς 18ης/30ης Μαΐου 1838, *Περί συστάσεως Γενικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Οἰκονομικῆς Διαχειρίσεως κ.τ.λ.*, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 19 (22 Μαΐου 1838), σελ. 98-99. Ὁ φορεὺς τοῦ νέου ὀργάνου ἐκαλεῖτο εἰς τήν γερμανόγλωσσον ἔκδοσιν τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως: *General Intendanz der Finanzverwaltung*. Ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἐπρόκειτο πράγματι περὶ ἀναδοχῆς ὑπὸ ξένου τῆς εὐθύνης τοῦ Γενικοῦ Οἰκονομικοῦ Ἐλέγχου τῆς παρ' ἡμῖν οἰκονομικῆς λειτουργίας. Σχετικῶς βλ. τὰ σχόλια τοῦ βρετανικοῦ διπλωματικοῦ παράγοντος περὶ τῆς οὐσιαστικῆς ἀσκήσεως ἐποπτείας τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑποθέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διὰ τοῦ

Ὁ νέος φορεὺς συνεστήθη κατόπιν σαφῶν πιέσεων τοῦ τριεθνοῦς παράγοντος, ἰδίως δέ κατ' ἀπαίτησιν τῆς Γαλλίας³¹. Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1837 ἐσημειοῦτο εἰς τὴν βρεταννικὴν διπλωματικὴν ἀλληλογραφίαν ὅτι εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἰγνατίου von Rudhardt εἰς τὸν Βρεταννὸν Πρεσβευτὴν Edmund Lyons κατ' Ἰούνιον 1837, ὁ von Rudhardt ἀναφερόμενος εἰς τὴν πιθανότητα παραδόσεως τῆς κυβερνητικῆς θέσεώς του εἰς Ἑλληνα, ἐσχολίασε προκειμένου περὶ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε προτείνει ὁμοῦ μετὰ τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας ἀλλὰ καὶ τοῦ Εὐνάρδου, τὴν ἀποστολὴν Ἐπιτρόπου τῶν Τριῶν Δυνάμεων μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐποπτεύῃ τὰς οἰκονομικὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχεν ὑποδείξει διὰ τὴν θέσιν αὐτὴν τὸν Γάλλον πρῶτον Πρόεδρον τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου Arthémond Regny³². Ὁ von Rudhardt κατὰ τὴν αὐτὴν συζήτησιν ἐδήλωσεν ὅτι εἶχεν ἀντιτεθῇ εἰς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν μὲ τό σκεπτικόν ὅτι «οὐδέποτε θὰ συγκατετίθετο εἰς ἐνέργειαν δυναμένην νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τοῦ ἔθνους ὅτι ἀπετέλει ἐπίδεσιν κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας του»³³.

Ἐν τούτοις, ἡ ἀντίδρασις τοῦ von Rudhardt δέν συνεχίσθη μέχρι τέλους. Ὡς προκύπτει ἐξ ἀνεκδότου ἀναφορᾶς του πρὸς τὸν Βασιλέα

Α. Regny κατα τὴν περίοδον 1840-1841 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ τῆς καταργήσεως τοῦ δεσμοῦ ἐν Ἐπιτομαὶ ἐγγράφων τοῦ Βρεταννικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. *Γενικὴ Ἀλληλογραφία / Ἑλλάς*, τόμ. Ε' 1840-1841, ὑπὸ Φιλ. Γλύτση, Εὔης Καρούζου, Χρ. Λούκου, Ἐν Ἀθήναις 2006 (εἰς τὴν σειρὰν: *Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*).

31. Ἡ σχετικὴ ἰδέα εἶχε συζητηθῇ μετὰ τοῦ Εὐνάρδου καὶ τοῦ Arthémond Regny ἤδη ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1836 καὶ τὰ σχετικὰ στοιχεῖα εἶχον κοινοποιηθῇ ὑπὸ τοῦ Εὐνάρδου πρὸς τὸν Λόρδον Palmerston κατὰ τὴν 27ην Δεκεμβρίου 1836 / 8ην Ἰανουαρίου 1837. Βλ. Ἐπιτομαὶ ἐγγράφων τοῦ Βρεταννικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. *Γενικὴ Ἀλληλογραφία / Ἑλλάς*, τόμ. Γ' 1836-1837, σελ. 729-730 (Ἐπιτ. ὑπ' ἀριθμ. 1667 καὶ 1668).

32. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Κρίσις εἰς τὸ Ἐλεγκτικόν Συνέδριον. Ἡ παραίτησις τοῦ Arthémond Regny (1836)», *Μνημοσύνη*, τόμ. 15 (2001-2002), σελ. 347-375, καὶ Τοῦ Αὐτοῦ, «Ἡ πρώτη Γενικὴ Ἐκδρασις Πεπραγμένων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Προβλήματα δημοσιονομικῆς προσαρμογῆς», *Διαφάνεια & Ἀνεξαρτησία στὸν ἔλεγχον τοῦ Δημοσίου Χρήματος. Τιμητικὸς Τόμος γιὰ τὰ 170 χρόνια τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου*, Ἐν Ἀθήναις 2004, σελ. 117-135. Βλ. καὶ Κων. Ξ. Σαραντοπούλου, *Ἡ ὁργάνωσις τοῦ ἐλέγχου τῆς διαχειρίσεως τοῦ δημοσίου πλούτου καὶ τὸ Ἐλεγκτικόν Συνέδριον (Ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ νέου Συντάγματος)*, Ἐν Ἀθήναις 1970· Κων. Ἀπ. Βακαλοπούλου, *L' économiste Français Arthémond Regny et son rôle dans l' histoire financière de la Grèce (1831 – 1841). Recherches sur la Période de la Monarchie*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1977· Εὐφρ. Ν. Ἀσανάκη, *Arthémond Regny. Ὁ Γάλλος οἰκονομολόγος καὶ ἡ προσφορά του στὴν Ἑλλάδα, 1831-1841*, Ἐν Ἀθήναις 1989.

33. Ἐπιτομαὶ ἐγγράφων τοῦ Βρεταννικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. *Γενικὴ Ἀλληλογραφία / Ἑλλάς*, τόμ. Γ' 1836-1837, σελ. 620 (Ἐπιτ. ὑπ' ἀριθμ. 1410).

Ὁδωνα, τῆς 9ης / 21ης Σεπτεμβρίου 1837, εἰσηγήθη τελικῶς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Regny εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἀναλάβῃ καθήκοντα εἰς τὴν Γραμματείαν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν μέ τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ αὐτῆς. Ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ὁδωνος κατὰ τὴν 11ην/23ην Σεπτεμβρίου 1837. Ἡ ἰδρυομένη θέσις θὰ ἐνετάσσετο εἰς τὴν ὑπαλληλικὴν ἱεραρχίαν τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπὸ τὸ σχῆμα πού εἶχε διαμορφωθῇ αὐτὴ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως διαρκούντος τοῦ 1836.

Ἐν τούτοις, ὁ Regny δέν ἀπεδέχθη τὴν γενομένην πρότασιν καὶ προέβαλεν ὡς αἰτίαν τῆς ἀπροθυμίας του τὴν πιθανὴν πρόκλησιν φθόνου καὶ ἀντιδράσεων τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν ἀνάληψιν ὑπ' αὐτοῦ τῆς σχετικῆς θέσεως. Ὑπέβαλε δέ καὶ ἀντιπρότασιν τῆς ὁποίας τὸ κείμενον δέν διεσώθη, καθ' ὅσα ἔχομεν ὑπ' ὄψει.

Ἐκ τῆς αὐτῆς πάντοτε βρεταννικῆς διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας προκύπτει ὅτι ἤδη κατὰ Σεπτέμβριον 1837 εἶχεν ἀποδειχθῇ ἡ πλήρης ἀδυναμία τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Νικ. Μπόταση νά διευθύνῃ τὰς οἰκονομικὰς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους καὶ ὅτι ὡς ἐξ ἴσου ἀνίκανος ἐφέρετο καὶ ὁ von Rudhardt, ἀπὸ τὸν ὁποῖον σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπεκρύπτετο σκοπίμως καὶ ἡ πραγματικὴ κατάστασις. Ὁ von Rudhardt ἠναγκάσθη νά ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ τέως Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ Γεωργίου Λασσάνη. Ὁ τελευταῖος ὅμως δέν συνεφώνησε πρὸς τὴν πρότασιν περὶ προσκλήσεως Ἐπιτρόπου ἢ Ἐπιτρόπων τῶν Τριῶν Δυνάμεων καὶ ὑπεστήριξεν ὅτι ἔπρεπε νά ὑπάρξῃ μεγάλη περιστολὴ τῶν δημοσίων δαπανῶν, βάσει σχεδίου τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐκπονηθῇ ὑπὸ τοῦ Κόμητος von Armanberg καὶ τοῦ ἰδίου διαρκούντος τοῦ ἔτους 1836, καὶ καταβολὴ συντόνων προσπαθειῶν περὶ ἐξυγιάνσεως τῶν οἰκονομικῶν διὰ νά παρασχεθῇ ἡ βεβαιότης εἰς τὰς Δυνάμεις ὅτι ὑπῆρχεν ἡ δυνατότης ἐξυπηρετήσεως τοῦ Δανείου τῶν 60.000.000 χρυσῶν φράγκων³⁴. Ταῦτα ἐνῶ ἡ Γαλλία ἐπίεζεν ἀσφυκτικῶς διὰ τὴν καταβολὴν τοκοχρεωλυσίων καὶ ἀπῆτει τὸν διορισμὸν Ἐπιτρόπου ἢ τὴν ἀνάδесιν τοῦ τοιοῦτου ἔργου εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν τῆς³⁵!

Ἐν τέλει καὶ πρὸ τοῦ ἀπολύτου οἰκονομικοῦ ἀδιεξόδου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως βάσει τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα προέκυψαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1837 ἐκρίθη ὅτι ἔπρεπε νά ὑπάρξῃ ὑποχώρησις εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Δυνάμεων καὶ ἴδρυσις θέσεως γενικοῦ ἐπόπτου τῶν οἰκονομικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν συνεστήθη κατὰ τὴν 18ην / 30ήν Μαΐου 1838, τὸ *Γενικὸν Ἐπιμελητήριον τῆς Οἰκονομικῆς Διαχειρίσεως* καὶ τὴν θέσιν τοῦ *Γενικοῦ Ἐπιμελητοῦ* ἐκλήθη νά καταλάβῃ ὁ

34. Αὐτόθι, σελ. 654 (Ἐπιτ. ὑπ' ἀριθμ. 1470).

35. Αὐτόθι, σελ. 657 (Ἐπιτ. ὑπ' ἀριθμ. 1477).

Arthémond Regny³⁶. Ὁ Γενικός Ἐπιμελητής εἶχεν ἀποστολήν κυρίως συμβουλευτικήν διά προτάσεων περί βελτιώσεως τῆς ἀποδόσεως τῆς ἀμέσου καί ἐμμέσου φορολογίας, περί τῶν κεφαλαίων τοῦ προϋπολογισμοῦ καί τῶν μηνιαίων δαπανῶν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ἀλλά καί οὐσιαστικήν, καθὼς τοῦ ἀνετέθη ἡ «ἐπιτήρησις» τῶν δαπανῶν ὥστε νά μή ὑπερβαίνουν τά σχετικά ἐκ τῶν προτέρων διατεθέντα κονδύλια (ἐπρόκειτο οὐσιαστικῶς περί ξένου ἐλέγχου μέ ἐλληνικόν διοικητικόν ἔνδυμα). Μεταξύ τῶν ἄλλων καθηκόντων τοῦ Γενικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Οἰκονομικῆς Διαχειρίσεως ἦτο καί «ε'. Νά καθυποβάλλῃ σχέδιον περί ἐκκαθαρίσεως τῶν παλαιῶν ἐνεργητικῶν καί παθητικῶν χρεῶν τοῦ Κράτους». Τό ἐν λόγω θέμα ἀπετέλει τήν βασικήν αἰτίαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ νέου φορέως, ἀλλά δέν ἦτο δυνατόν νά προταχθῇ εἰς τά καθήκοντα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιμελητοῦ διά λόγους ἀξιοπρεπείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Διά τοῦ σχετικοῦ ἰδρυτικοῦ διατάγματος ἐτονίσθη ὅτι τό νέον ὄργανον θά ἦτο ἀπολύτως ἀνεξάρτητον ἀπό τήν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείαν ὡς πρός τήν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του καί ὅτι αἱ παρατηρήσεις του «περί πάσης παρεκτροπῆς ἐκ τῶν καθεστωσῶν διατυπώσεων» θά ὑπεβάλλοντο ἀπ' εὐθείας πρός τόν Ἀνώτατον Ἀρχοντα ὡς οὐσιαστικόν καί τυπικόν Ἀρχηγόν τῆς Ἐκτελεστικῆς Λειτουργίας, πλήν τῆς ἐξῆς περιπτώσεως: «θέλει μᾶς ὑποβάλλεσθαι διά τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας ὁποιαδήποτε πρότασις ἀφορῶσα οἰκονομικούς νόμους, διατάγματα καί κανονισμούς, μετά προηγουμένης συνεννοήσεως μέ τήν ρηθεῖσαν Γραμματείαν» (ἄρθρ. 3). Ἐπίσης ὑπεγραμμίσθη ὅτι ἡ ἴδρυσις τοῦ νέου φορέως δέν ἐπηρέαζε κατά τίποτε τήν λειτουργίαν καί τήν ἀποστολήν τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας. Εἰς τήν πρᾶξιν ὅμως καί λόγῳ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Arthémond Regny, ἐσημειώθησαν συγκρούσεις καί διαφωνίαι ὀφειλόμεναι εἰς τήν ὑποχρέωσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς Οἰκονομικῆς Διαχειρίσεως νά ὑποβάλλῃ τὰς προτάσεις του περί πάσης ἀλλοιώσεως τῆς οἰκονομικῆς νομοθεσίας διά τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καί μάλιστα κατόπιν προηγουμένης συνεννοήσεως μετ' αὐτῆς. Ὁ νέος φορεὺς ἀπετέλεσεν ἀπόπειραν τῶν Δυνάμεων νά ἀσκήσουν ἴδιον ἔλεγχον ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑλλάδος μέ δέλεαρ αὐτῆς τήν ἐλπιζομένην χορήγησιν τῆς τόσον ἀναγκαίας ἀλλά καί ὀφειλομένης Γ' Δόσεως τοῦ Δανείου τῶν 60.000.000 χρυσῶν φράγκων. Πάντως, αἱ διαφωνίαι καί αἱ ἐντάσεις ἀπετέλεσαν πιθανῶς αἰτίαν τοῦ θανάτου κατά τήν 1ην-2αν Μαΐου 1841 ἐξ ἐγκεφαλικοῦ ἐπαισοδίου τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ τελοῦντος πάντοτε Arthémond Regny.

5. Τό πείραμα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Οἰκονομικῆς Διαχειρίσεως δέν ἀπέδωσε τούς προσδοκωμένους ὑπὸ τῶν Τριῶν Δυνάμεων καρ-

36. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 19 (22 Μαΐου 1838), σελ. 100.

πούς ως προς τόν ἔλεγχον τῶν κρατικῶν δαπανῶν καί τήν βελτίωσιν τῆς ἀποδόσεως τῶν κρατικῶν ἐσόδων, στοιχείων κρινομένων ἀπαραιτήτων ὑπό τῶν ἐν λόγῳ Δυνάμεων διά τήν χορήγησιν τῆς Γ' Δόσεως τοῦ Δανείου τοῦ 1832.

Ἐπειδή αἱ οἰκονομικαί ἀνάγκαι ἦσαν κατεπείγουσαι, καί ἐπειδή αἱ συγκρούσεις μεταξύ Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καί τοῦ Γενικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Οἰκονομικῆς Διαχειρίσεως ἐπολλαπλασιάζοντο, ὁ Βασιλεὺς Ὅθων ἀπεφάσισε κατὰ τό 1839 μεταβολήν εἰς τήν διεύθυνσιν τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας. Διά τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 16ης/28ης Ὀκτωβρίου 1839, *Περί διευθύνσεως τῆς Γραμματείας τῶν Οἰκονομικῶν καί περί συστάσεως ἰδιαιτέρου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου*, ὠρίσθη ὅτι: «Ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας διορίζεται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς Διευθυντῆς εἰς τόν ὅποιον ἀνατίθενται ὅλα τὰ καθήκοντα Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας, ἐξαιρουμένων τῶν δι' ἰδιαιτέρου Ἡμῶν Διατάγματος ρητῶς ὀρισθησομένων περιπτώσεων, καθ' ἃς δέν δύναται νά ἐνεργῇ εἰμή διά συμπράξεως ἐνός ἰδιαιτέρου Συμβουλίου, συγκειμένου ἐκ δύο τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς Γραμματείας, τοῦτέστιν ὑπουργικῶν συμβούλων ἢ παρέδρων, ἐκλελεγμένων παρ' Ἡμῶν. Ὁ Διευθυντῆς ἔχει τόν βαθμόν καί μισθόν τοῦ Προέδρου τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, θέλει δέ προηγῆσθαι αὐτοῦ»³⁷.

Εἰς τήν θέσιν τοῦ Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ διωρίσθη ταυτοχρόνως διά τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 16ης/28ης Ὀκτωβρίου 1839 ὁ ἐκ Ζαγορίου Γεώργιος (Ἰωάννου) Καραγιαννόπουλος Τισσαμενός³⁸, ὁ ὅποιος παρέμει-

37. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 22 (18 Ὀκτ. 1839), σελ. 101-102.

38. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 22 (18 Ὀκτ. 1839), σελ. 103. Ὁ Γεώργιος (Ἰωάννου) Καραγιαννόπουλος Τισσαμενός (1801-1872) ἐσπούδασεν εἰς τήν Ἡγεμονικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐκεῖ ἐμυήθη εἰς τήν Φιλικὴν Ἐταιρείαν καί εὐθὺς μετὰ τήν ἑναρξιν τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας ἦλθεν εἰς τήν Ἑλλάδα ἐκ τῆς Βλαχίας. Μετέσχε τῆς μάχης τοῦ Πέτα (1822) ὡς στρατευμένος εἰς τόν ὑποτυπώδη τότε Τακτικόν Στρατόν καί ἀκολούθως προσελήφθη ὡς γραμματεὺς τοῦ Παπαφλέσσα. Κατ' ἐντολήν αὐτοῦ ἀπесύρθη εἰς τὰ ὄρεινά περὶ τοῦ Μανιακίου διὰ νά καταγράψῃ τήν ἐξέλιξιν τῆς μάχης κατὰ τήν ὁποίαν ἔπεσεν ὁ Γρηγόριος Δικαῖος Παπαφλέσσας, ἐν ἐνεργείᾳ Ὑπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν (1825). Ἐπὶ τοῦ καθεστῶτος τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας ὑπηρετήσεν εἰς τήν Γενικὴν Γραμματείαν. Μετὰ τήν Ἐγκατάστασιν τῆς Βασιλείας διωρίσθη Διευθυντῆς τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν. Ὡς Διευθυντῆς τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας, ἐν τῇ οὐσίᾳ ὡς Γραμματεὺς αὐτῆς, «ὑπηρετήσε θαυμασίως τὰ οἰκονομικά τοῦ τόπου, δυνηθεὶς διὰ τῆς σιδηρᾶς ἐπιμονῆς του νά ὑπερνικήσῃ μεγάλας δυσχερείας, περὶ τῶν ὁποίων ἡ Ἱστορία ἐν καιρῷ θά ὁμιλήσῃ». Βλ. Ἰωάνν. Λαμπρίδου, *Ἡπειρωτικά ἀγαθοεργήματα καί ἄλλα δημοσιεύματα*, Ἐν Ἰωαννίνοις 1971, σελ. 60-61. Μετὰ τήν ἀποχώρησίν του ἐκ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ, διετέλεσε πρὸς καιρόν Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου (1842-1843), ἀκολούθως δέ Διευθυντῆς τῆς Αστυνομίας Ἀθηνῶν καί Πειραιῶς. Ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς παρητήθη κατὰ τό 1853 διὰ νά ἀναχωρήσῃ ἐκτός Ἑλλάδος εἰς τήν Ἡπειρον

νεν εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν μέχρι τῆς 9ης/21ης Νοεμβρίου 1842, ὅποτε ἡ θέσις κατηργήθη³⁹ καὶ ὁ ἴδιος παρητήθη⁴⁰, διωρίσθη δ' ἀμέσως Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου⁴¹. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν διωρίσθη Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὁ μέχρι τότε Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου Νικόλαος Σιλήβεργος⁴².

Αἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου ὠρίσθησαν διὰ τοῦ εἰδικοῦ ὀργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 16ης/28ης Ὀκτωβρίου 1839, *Περὶ τῆς ἀρμοδιότητος καὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἰδιαιτέρου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου*, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ πράξει ἐτροποποίησε τὸ ὀργανικὸν Διάταγμα περὶ τῶν καθηκόντων καὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν. Τὰ θέματα τὰ ὁποῖα ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου καὶ ἔπρεπε νὰ συζητηθοῦν «προηγουμένως» ὑπ' αὐτοῦ ἦσαν τὰ ἑξῆς:

α'. Πᾶσα περί εἰσαγωγῆς, καταργήσεως ἢ τροποποιήσεως οἰκονομικῶν νόμων καὶ ὀργανικῶν διαταγμάτων προτάσεις, ἰδίως δέ περί βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, καθὼς καὶ περί διαθέσεως τῶν ἐθνικῶν κτημάτων·

β'. Πᾶσα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν εἰρημένων νόμων καὶ διαταγμάτων ἐκδοθησομένη ὁδηγία καὶ ἐξήγησις·

γ'. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἐλαχίστου ὅρου εἰς τὰς δημοπρασίας τῶν δημοσίων προσόδων καὶ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων καὶ εἰς τὰς μειοδοσίας τῶν διὰ τὸ Δημόσιον προμηθειῶν·

δ'. Ἡ ἔγκρισις ἢ ἀπόρριψις τοῦ ἀποτελέσματος παντός εἴδους δημοπρασίας μετὰ προηγουμένην ἐξέλεγχσιν τῶν πρακτικῶν αὐτῆς. Τὰ πρακτικά αὐτὰ θέλουν ἐξελέγχεσθαι πρῶτον μὲν δι' ἑνὸς ὑπαλλήλου τῆς Γραμματείας, διορισθησομένου ἐκάστοτε παρὰ τοῦ Συμβουλίου, μετὰ ταῦτα δέ διὰ τοῦ ἀρμοδίου εἰσηγητοῦ, ὅστις ὀφείλει νὰ ὑποβάλῃ τὴν διπλὴν ταύτην ἐργασίαν εἰς τὸ Συμβούλιον. Ἐξαιροῦνται δέ τῆς διατάξεως ταύτης αἱ περί ἐκποιήσεως τῶν ἐθνικῶν κτημάτων δημοπρασίαι, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα καθυ-

καὶ νὰ μετάσχῃ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος πού ἐξεδηλώθη ἐκεῖ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ Κριμαϊκοῦ Πολέμου. Τέλος, διετέλεσε καὶ πάλιν Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου (1865-1866). Ὁ Γ. Τισσαμενὸς ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ Γεωργίου Ριζάρη καὶ Ἐφορος τῆς Ριζαρείου Σχολῆς (1841-1872). Ἀπεβίωσεν εἰς τὴν Κηφισίαν. Βλ. καὶ Νικ. Β. Πατσέλη, «Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἡπείρου», *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία*, τόμ. Στ', Ζ' καὶ Η' καὶ ἐν ἀνατύπῳ, *Ἐν Ἰωαννίνοις* 1959, σελ. 146-153.

39. Βασ. Διάταγμα τῆς 9ης/21ης Νοεμβρίου 1842, *Περὶ καταργήσεως τοῦ Διευθυντηρίου τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας*, *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 28 (10 Νοεμβρ. 1842), σελ. 164.

40. *Αὐτόθι*, σελ. 165.

41. *Αὐτόθι*.

42. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Νικόλαος Σιλήβεργος. Πρῶτος Ἑλλήν Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου», *Ἐπετηρὶς Ἰδρύματος Νεοελληνικῶν Σπουδῶν*, τόμ. 9 (1995-1996), σελ. 127-140.

ποβάλλονται πρό της ἐκδόσεως τοῦ ἐγγράφου τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὴν ἄμεσον ἐξέλεγχσιν τοῦ Ἡμετέρου Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, κατὰ τὸ ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου (7 Ὀκτωβρίου) 1833 Ὁργανικὸν αὐτοῦ Διάταγμα·

ε'. Ὅλαι αἱ περί παρατάσεων πληρωμῆς αἰτήσεις τῶν ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου·

ζ'. Ὅλαι αἱ περί ἀποζημιώσεων καὶ δικαιωμάτων αἰτήσεις·

η'. Ὅλαι αἱ ὁποιοῦδήποτε εἰδους παραχωρήσεως προτάσεις ἢ διαταγαί·

θ'. Ὅλαι αἱ συζητήσεις περί ἐπιχειρήσεως, ἐξακολουθήσεως ἢ παύσεως δίκης ἀφορώσης διένεξιν μεταξύ τοῦ Δημοσίου καὶ ἰδιωτῶν·

ι'. Ὁ διορισμός τῶν πραγματογνωμόνων, ἐκτιμητῶν καὶ τῶν φυλάκων τῶν ὑπαγομένων εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς οἰκονομικῆς ὑπηρεσίας·

κ'. Ὁ διορισμός τῶν ἐπιστατῶν καὶ ὁ προσδιορισμός τῶν ἐξόδων τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων φόρων, ὅσακις πρόκειται περί ἀμέσου εἰσπράξεως αὐτῶν διὰ λογαριασμόν τοῦ Δημοσίου·

λ'. Ὅλαι αἱ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν οἰκονομικῶν νόμων, διαταγμάτων καὶ ὁδηγιῶν ἀνακαλυφθεῖσαι ἐλλείψεις ἢ δυσκολίαι·

μ'. Ἡ ἐξέτασις ὅλων τῶν παραπόνων καὶ καταμηνύσεων κατ' οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων καὶ αἱ κατὰ συνέπειαν τούτων καθυποβληθησόμεναι εἰς Ἡμᾶς προτάσεις, καὶ τέλος

ν'. Ἡ ἐξέτασις πάσης προτάσεως γινομένης παρ' ὑπαλλήλων ἢ ἰδιωτῶν, ἀφορώσης τὴν δημόσιον περιουσίαν»⁴³.

Καθίσταται προφανές ὅτι διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 16ης / 28ης Ὀκτωβρίου 1839, Περί τῆς ἀρμοδιότητος καὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἰδιαιτέρου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου, ἡ τροποποίησις τοῦ ὀργανικοῦ Διατάγματος περί τῶν ἀρμοδιοτήτων τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν διάταξιν περί τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς διαφυλάξεως τῆς κρατικῆς περιουσίας τόσον ἀπὸ τὴν ἀρπακτικότητα τῶν πολιτῶν ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν κακοδιοίκησιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων.

Μέλη τῆς νέας Ἀρχῆς διωρίσθησαν⁴⁴ ὁ μέχρι τότε Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας Ὑπουργικὸς Πάρεδρος Ἰωάννης Σοῦτσος⁴⁵

43. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 22 (18 Ὀκτ. 1839), σελ. 102-103. Ὁ ὅρος «ἰδιαίτερον» Οἰκονομικὸν Συμβούλιον εἶχε τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἰδίου», τῆς «αὐτοτελοῦς» Ἀρχῆς.

44. Βασ. Διάταγμα τῆς 16ης / 28ης Ὀκτωβρίου 1839, Περί διορισμοῦ τῶν μελῶν τοῦ παρὰ τῇ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματεία συστηθέντος ἰδιαιτέρου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου. Βλ. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 22 (18 Ὀκτ. 1839), σελ. 103-104. Τὰ μέλη τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου ὠρκίσθησαν κατὰ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1839. Βλ. Αὐτόθι, φ. 23 (6 Νοέμβρ. 1839), σελ. 107.

45. Πρόκειται περί τοῦ Ἰωάννου Ἀλεξ. Σούτσου (1804-1890), τοῦ βραδύτερον (1842) διορισθέντος τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Πλουτολογίας (: Πολιτικῆς Οἰκονομίας) εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Βλ. Δ. Ἀ. Δημητριάδου, Ἀπάνθισμα Βιογραφικόν τῶν

καί ὁ μέχρι τότε Οἰκονομικός Ἐπίτροπος Ἀργολίδος Ὑπουργικός Πάρεδρος Ἰωάννης Βυζούλας⁴⁶. Τό Οἰκονομικόν Συμβούλιον ἐλειτούργησε μέχρι τῆς 9ης /21ης Νοεμβρίου 1842, ὅποτε καταργήθη⁴⁷ καί ἡ θέσις τοῦ Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ, καί ἡ λειτουργία τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας ἐπανῆλθεν εἰς τὰ κεκανονισμένα ἀπὸ τοῦ 1833.

6. Παρά τὴν προσπάθειαν ἀναδιοργανώσεως τῆς διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν ὑποδέσεων τοῦ Κράτους κατὰ τὸ 1839, φαίνεται ὅτι τὰ ληφθέντα μέτρα δέν ἐπῆρκουν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν παντοίων προβλημάτων. Ἰδιαιτέρως αἰσθητὴ ἦτο ἡ ἀπὸ τοῦ 1838 ἀπουσία τοῦ παραιτηθέντος Ὑπουργικοῦ Συμβούλου Παν. Κενταύρου, διευθύνοντος τὸ Γ' Τμῆμα τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, δηλ. τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ, ἄλλως τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος αὐτῆς. Μετά τὴν παραίτησιν τοῦ Π. Κενταύρου ἡ θέσις εἶχε παραμείνει κενή καί αἱ δυσκολίαι συνεσώρευοντο.

Δι' ἀναφορᾶς τοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα Ὁδωνα ὁ Οἰκονομικός Διευθυντὴς εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείαν Γεώργιος Καραγιαννόπουλος Τισσαμενός εἰσηγήθη κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1839 τὴν κάλυψιν τῆς ἀπὸ καιροῦ κενῆς θέσεως τοῦ Τμηματάρχου ἐπὶ τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ. Ὡς ἐτόνισεν εἰς τὴν σχετικὴν εἰσήγησίν του:

«Εἰς τὸ μικρόν τοῦτο διάστημα καθό διατάττω τὴν Οἰκονομικὴν Ὑπηρεσίαν, τῆς ὁποίας ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης εὐηρεστήθη νά μέ ἀναθέσῃ τὴν διεύθυνσιν, ἡσθάνθη τὴν ἀπαραίτητον ἀνάγκην τῆς παρουσίας νομικοῦ τινος ἀξίου νά φωτίξῃ τὰς πράξεις τῆς Γραμματείας εἰς τὰ πολλά καί σπουδαῖα νομικά ζητήματα τὰ ὅποια καθημέραν ἀναφαίνονται. Πλῆθος κτημάτων ὑποδίκων φιλονικουμένων μεταξύ τοῦ Δημοσίου καί ἰδιωτῶν καί ἄλλαι διαφοραὶ καθὰς τὸ Δημόσιον παρίσταται διάδικος, παραδίδονται εἰς χεῖρας δικηγόρων πολλάκις ἀπείρων καί μὴ λαμβανόντων καμμίαν ἀσφαλῆ νομικὴν παρά τῆς Γραμματείας βοήθειαν. Ἐσκέφθην ὅτι πρέπει νά ληφθῇ ταχέως

ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου ἐκλιπόντων τὸν βίον καθηγητῶν αὐτοῦ, 1837-1916, Ἐν Ἀθήναις 1916, σελ. 81-86.

46. Ὁ Ἰωάννης Βυζούλας ἦτο Ἡπειρώτης τὴν καταγωγὴν. Κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ 1821 καί μετέσχε τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην καί ἀκολούθως ἐστάλη ὑπὸ τοῦ τελευταίου εἰς τὴν Ἀττικὴν διὰ νά ἀναλάβῃ στρατιωτικόν ρόλον. Ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν καί ὑπῆρξεν οὕτως ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐνιαίου καί ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ Κράτους κατὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1822. Κατὰ τὴν ἐν συνεχείᾳ σταδιοδρομίαν του ὑπηρέτησεν εἰς ποικίλας διοικητικὰς θέσεις, τέλος Ἐλεγκτῆς (Μέλος) τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου (1842).

47. Βασ. Διάταγμα τῆς 9ης/21ης Νοεμβρίου 1842, *Περὶ καταργήσεως τοῦ Διευθυντηρίου τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας*. Βλ. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 28 (10 Νοεμβρ. 1842), σελ. 164.

όριστική φροντίς περί ὅλων τούτων τῶν μεταξύ ἰδιωτῶν καί τοῦ Δημοσίου διαφορῶν καί νά διαλυθῶσι μὲν εἰρηνικῶς χωρίς τήν βλάβην τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου ὅσαι εἶναι ἐπιδεκτικαί τοιαύτης διαλύσεως, νά διεξαχθῶσι δέ αἱ λοιπαί μέ τήν ἀπό τῆς Ἐπιστήμης δυνατήν προστασίαν καί ἀσφάλειαν. Πλήν τοῦτο εἶναι ἀκατόρθωτον ἐνόσω δέν προσληφθῇ εἰς τό Γραφεῖον τῆς ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας ἄξιός τις τοιαύτης ἐργασίας ἄνθρωπος».

Διά τήν κατάληψιν τῆς ὑπ' ὄψιν δέσεως τοῦ Τμηματάρχου τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ τῆς ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας ἐκρίνετο κατάλληλος κατά τόν Διευθυντήν αὐτῆς ὁ «παρά τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας Εἰσηγητής καί Σύμβουλος παρά τῇ Γραμματείᾳ τῆς Δικαιοσύνης» Σίφνιος Κωνσταντῖνος Γεωργίου Προβελέγγιος (1802-1880), διδάκτωρ τῆς Νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης, βραδύτερον δέ ὑπουργός, πληρεξούσιος, γερουσιαστής, βουλευτής καί Εἰσαγγελεύς τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Κωνστ. Προβελέγγιος προεκρίνετο ὑπό τοῦ Γ. Τισσαμενοῦ ἐπειδή εἶχε καί σημαντικές γνώσεις Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτή καί ὁ Κωνστ. Προβελέγγιος διωρίσθη ὑπουργικός σύμβουλος εἰς τήν ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείαν⁴⁸. Παραλλήλως καί διά τοῦ αὐτοῦ διατάγματος διωρίσθη τακτικόν μέλος τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου «καί θέλει λαμβάνει μέρος α') εἰς τās δικαστικάς καί β') εἰς τās νομοθετικάς καί λοιπάς ὑποθέσεις περί ὧν διαλαμβάνουν τά ἄρθρα α' , β' , ζ' (καθόσον πρόκειται περί αἰτήσεων στηριζομένων ἐπὶ τῷ δετικῷ δικαίῳ), δ' , λ' καί μ' , τοῦ ἀπό 16/28 Ὀκτωβρίου τ. ἔ. Διατάγματός μας, ἐν τοιαύτῃ δέ περιπτώσει τό ἐν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων δύο μελῶν τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου θέλει ἐξαιρεῖται, καί εἰς μέν τās νομοθετικάς ὑποθέσεις θέλει ἐξαιρεῖται ὁ πάρεδρος κύριος Ἰω. Βιζούλας, εἰς δέ τās δικαστικάς ὁ πάρεδρος κ. Ἰω. Σοῦτσος»⁴⁹.

Ὅταν κατά τήν 22αν Νοεμβρίου 1841 ὁ Κωνστ. Προβελέγγιος διωρίσθη Γενικός Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἐπιλεγείς «διά τήν ἱκανότητα καί τήν πιστὴν ὑπηρεσίαν του»⁵⁰ (καί τās γνώσεις του ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ, μάλιστα δέ τās τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου), φαίνεται ὅτι καί πάλιν ἡ δέσις τοῦ τμηματάρχου ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων εἰς τήν ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείαν παρέμεινε κενή, δοθέντος ὅτι ἦτο ἀσυμβίβαστος ἡ κατάληψις τῶν ἐν λόγῳ δύο θέσεων ὑπό τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Ἡ κενή δέσις

48. Βασ. Διάταγμα τῆς 22ας Νοεμβρίου/4ης Δεκεμβρίου 1839, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 25 (6 Δεκ. 1839), σελ. 113-114.

49. Αὐτόδι.

50. Βασ. Διάταγμα τῆς 18ης Σεπτεμβρίου 1841, ἐφ. Αἰών, φ. 295-296 (21 Σεπτ. 1841), σελ. <3>. Τό ἐν λόγῳ Διάταγμα δέν ἐδημοσιεύθη εἰς τήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

ἐπληρώθη μόλις κατά Νοέμβριον τοῦ 1842 διὰ τῆς τοποθετήσεως εἰς αὐτήν τοῦ Μάρκου Ἰ. Ρενιέρη, μέχρι τότε Ἀρεοπαγίτου, καί διηυκρινήθη εἰς τό σχετικόν διάταγμα ὅτι ὁ νέος διορισμός δά ἐγένετο «χωρίς βλάβην αὐτοῦ εἰς τό δικαστικόν του στάδιον»⁵¹. Καδίστατο προφανές ὅτι ἡ ἔλλειψις Τμηματάρχου τοῦ Τμήματος τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν προεκάλει σοβαρωτάτας δυσκολίας εἰς τήν διεξαγωγήν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καί ἡ κάλυψις τῆς σχετικῆς δέσεως ἀπεδεικνύετο ἀπαραίτητος διὰ τήν ὁμαλήν διαδικασίαν τῆς προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Ὁ Μ. Ρενιέρης παρέμεινεν εἰς τήν θέσιν αὐτήν μέχρι τοῦ 1844, ὁπότε, βάσει τῶν νέων διατάξεων τοῦ Συντάγματος, ἀπελύθη τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ὡς ἑτερόχθων.

7. Κατά Σεπτέμβριον 1842 καί ἐν ὧρει καταργήσεως τοῦ *Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου* καί ἐπαναφορᾶς τῆς ἐσωτερικῆς ὁργανώσεως τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν εἰς τά ἀπό τοῦ 1833 κεκανονισμένα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ συστηματικωτέρας καί λυσιτελεστέρας λειτουργίας τῆς διαδικασίας τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ, συνεστήθη διὰ Βασ. Διατάγματος τῆς 17ης/29ης Σεπτεμβρίου 1842 ἐν τῇ Γραμματείᾳ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καί ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς ταύτης Γραμματέως ἰδία ὑπηρεσία ὑπὸ τὸν τίτλον: *Γενικόν Λογιστήριον*, ἐν διαρκεῖ λειτουργίᾳ μέχρι σήμερον ὑπὸ τήν αὐτήν μορφήν καί ὀνομασίαν⁵². Ἀπό τῆς συστάσεως τοῦ *Γενικοῦ Λογιστηρίου* περιῆλθεν εἰς αὐτό «ἡ συγκέντρωσις τοῦ *Δημοσίου Λογιστικοῦ*», ἀπό τοῦ 1834 ἐνεργουμένη ὑπὸ τοῦ *Γενικοῦ Ταμείου* τοῦ Κράτους, ἀλλὰ διὰ περιορισμένης ἀρμοδιότητος. *Τό Γενικόν Ταμεῖον* μετεσχηματίσθη εἰς *Κεντρικόν Ταμεῖον*. Ἡ σύστασις τοῦ *Γενικοῦ Λογιστηρίου* εἶχε σχεδιασθῇ πολύ ἐνωρίτερον καί τό ἔργον καταρτίσεως τοῦ περί αὐτοῦ Κανονισμοῦ εἶχεν ἀνατεθῇ διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 16ης/28ης Ἀπριλίου 1842 εἰς εἰδικῶς συσταθεῖσαν Ἐπιτροπὴν λειτουργήσαν καί μετὰ τήν καδίδρυσιν τοῦ *Γενικοῦ Λογιστηρίου*, προσωρινῶς ὁργανωθέντος⁵³.

51. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 29 (17 Νοεμβρ. 1842), σελ. 171. Πρβλ. ἐφ. *Αἰών*, φ. 397 (18 Νοεμβρ. 1842), σελ. 3. Περὶ τοῦ Μάρκου Ρενιέρη βλ. Δ. Α. Δημητριάδου, *Ἀπάνθισμα βιογραφικόν*, σελ. 157-162. Πρβλ. Χρήστου Π. Μπαλόγλου καί Ρωξάνης Δ. Ἀργυροπούλου, *Μάρκου Ρενιέρη. Ἱστορικαὶ Μελέται. Ὁ Ἕλλην Πάπας Ἀλέξανδρος Ε΄. Τό Βυζάντιον καί ἡ ἐν Βασιλείᾳ Σύνοδος*, Ἐν Ἀθήναις 2004, ἔνθα πλουσία σκιαγραφία τοῦ ἔργου του, ὄχι ὅμως ὡς νομικοῦ. Βλ. καί Μάρκου Ρενιέρη, *Ἐρευναι καί εἰκασίαι περὶ Βλοσσίου καί Διοφάνους*. Εἰσαγωγές, ὑπόμνημα πηγῶν, εὔρετήρια καί γεν. ἐπιμέλεια Γεωργ. Θ. Ἀραμπατζῆ καί Χρ. Π. Μπαλόγλου, Ἐν Ἀθήναις 2005, ἔνθα πλούσια βιογραφικά καί βιβλιογραφικά στοιχεῖα.

52. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 23 (6 Ὀκτ. 1842), σελ. 145-147. Προσκαίρως μόνον ἀπεκλήθη: *Γενικὴ Διεύθυνσις Δημοσίου Λογιστικοῦ*.

53. Βλ. Βάσως Δ. Ψιμούλη, *Ἀρχεῖο Γραμματείας/Υπουργείου ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν (1833-1862)*. Εὔρετήριον, σελ. 43-44, 49-51, ἔνθα λεπτομερὴς παράθεσις τῆς σχετικῆς

Ἡ σύστασις τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου καί ἡ κατάργησις τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου κατὰ τό 1842 δέν ὑπῆρξαν πράξεις ἁμοιοι πολιτικῆς καί διπλωματικῆς σημασίας. Μετά τόν θάνατον τοῦ Γενικοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς Οἰκονομικῆς Διαχειρίσεως Arthémond Regny κατὰ τό 1841, ὁ ξένος παράγων καί μάλιστα ἡ Γαλλία, ἐν προκειμένῳ ἐκφραζομένη κυρίως διὰ τοῦ Ἐυνάρδου, ἐπείχε καί ἐσχεδίαζε τήν ἀποστολήν «ἀντικαταστάτου» τοῦ Regny. Μάλιστα διὰ τήν θέσιν αὐτήν ὁ Ἐυνάρδος εἶχεν ἤδη ἐπιλέξει καί προκρίνει τόν Γάλλον οἰκονομολόγον L. Lemaître. Ἀπό τοῦ Μαΐου 1842 ὁ Ἐυνάρδος ἐπείχε τόν Δημ. Χρηστίδην, τότε Γραμματέα ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν καί φίλα προσκείμενον πρὸς τήν Γαλλίαν, νά πείσῃ τόν Βασιλέα Ὅθωνα ὅπως πάντα τά ἀναφερόμενα εἰς τήν λειτουργίαν τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καί γενικώτερον εἰς τήν οἰκονομικήν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος περιέλθουν εἰς τήν ἀρμοδιότητα Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου εἰς τό ὅποιον θά μετεῖχε καί ὁ νέος «ἐπίτροπος τῶν γαλλικῶν συμφερόντων» L. Lemaître⁵⁴. Ἐάν διετηρεῖτο τό ὑφιστάμενον Οἰκονομικόν Συμβούλιον θά ἦτο πολύ εὐκόλον νά ἀπαιτηθῇ ὑπό τοῦ ξένου παράγοντος ὁ διορισμός τοῦ Lemaître ὡς μέλους του. Ἐξ ἄλλου εἶχεν ἀφεδῇ εὐδέως νά νοηθῇ, ἀπό γαλλικῆς πλευρᾶς, ὅτι μόνον ἐάν ὁ Lemaître ἀπέκτα οὐσιαστικόν ρόλον ὡς ἐπίτροπος εἰς τήν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ὑπῆρχεν ἡ πιθανότης νά χορηγηθοῦν ὑπό τῆς Γαλλίας τά καθυστεροῦντα ἀπό τοῦ 1835 κονδύλια τῆς Γ' Δόσεως τοῦ Δανείου τῶν 60.000.000 χρυσῶν φράγκων⁵⁵.

Διὰ τούς λόγους αὐτούς ὁ Βασιλεὺς Ὅθων συνεργαζόμενος στενῶς μετὰ τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, πολλά ἐκ τῶν ὁποίων

κατὰ χρόνον νομοθεσίας, ὀργανωτικῆς καί λειτουργικῆς. Περί τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. ΣΙΒ' (212) τῆς 1ης Ὀκτωβρίου 1852, *Περί διοικήσεως τῶν δημοσίων ἐσόδων καί ἐξόδων καί περί δημοσίου λογιστικοῦ τοῦ Κράτους* (Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 60 (18 Νοεμβρ. 1852), σελ. 525-543) βλ. καί Π. Β. Δερτιλῆ, *Συμβολή εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους* (Οἱ διευθύνται ἢ γενικοὶ διευθύνται αὐτοῦ), Ἐν Ἀθήναις 1958. Ὁ ὡς ἄνω Νόμος ἀπετέλεσε τόν Κανονισμόν λειτουργίας τῆς δημοσίας διαχειρίσεως καί συνωδεύθη ὑπό εἰδικῶν διαταγμάτων. Βλ. πάντως τό Βασ. Διάταγμα τῆς 4ης Ἰουλίου 1860, *Περί συστάσεως Ἐπιτροπῆς πρὸς γνωμοδότησιν διὰ τήν πληρεστέραν καί ἀκριβεστέραν ἐφαρμογὴν τοῦ Λογιστικοῦ Νόμου* (Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 35 (12 Ἰουλ. 1860), σελ. 205-206) καί τήν ἐν αὐτῷ ἐνσωματωμένην σχετικὴν εἰσηγητικὴν ἔκδυσιν. Βλ. καί Α. Κ. Ὁθωναίου, *Συλλογὴ τῶν ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως τῶν Ταμείων ἐκδοθέντων διαφόρων ἐν ἰσχύϊ Νόμων, Β. Διαταγμάτων, Ἐγκυκλίων καί Ὁδηγιῶν τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργείου, τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καί Γεν. Λογιστηρίου*, Ἐν Ἀθήναις 1850.

54. Βλ. Κων. Ἀπ. Βακαλοπούλου, *L' économiste Français Arthémond Regny et son rôle dans l' histoire financière de la Grèce (1831-1841)*, σελ. 163-167. Πρβλ. Τοῦ Αὐτοῦ, *Lemaître et la crise financière de la Grèce (1842-1843)*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1979.

55. Βλ. Κων. Ἀπ. Βακαλοπούλου, *L' économiste Français Arthémond Regny et son rôle dans l' histoire financière de la Grèce (1831-1841)*, σελ. 163-167.

διέκειντο τελείως αντιθέτως προς την παρέμβασιν τοῦ ξένου παράγοντος, προέβη εἰς τήν σύστασιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου ὡς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, ὑπαγομένης ἀπ' εὐθείας εἰς τόν Γραμματέα αὐτῆς καί κατήργησε τόσον τήν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ αὐτῆς ὅσον καί τό *Οἰκονομικόν Συμβούλιον*. Αἱ ἀρμοδιότητες τῶν δύο προσωρινῶν ὀργάνων περιῆλθον καθ' ὁλοκληρίαν βάσει τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου 1833 καί τοῦ περί Γενικοῦ Λογιστηρίου νεωτέρου Διατάγματος εἰς τόν Γραμματέα ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν. Μάλιστα ἐπέλεξε διά τήν διαδοχήν τοῦ Γ. Τισσαμενοῦ πρόσωπον ἐγνωσμένως ἀκέραιον, τόν Νικόλαον Σιλήβεργον, ἀντιτεθέντα παλαιότερον ἐν τῷ Ἐλεγκτικῷ Συνεδρίῳ πρὸς τόν Arthémond Regny.

Πρέπει νά σημειωθῇ ὅτι ὁ Lemaître εὐρίσκετο εἰς τήν Ἑλλάδα ἀπό τοῦ Μαΐου 1842, ἀλλ' εἰς τήν ἐλληνικὴν ὑπηρεσίαν διωρίσθη μόλις κατὰ τήν 1ην/13ην Ὀκτωβρίου 1842 «ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως ὡς μετόχου τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς» ἐν αὐτῇ⁵⁶. Ἀπό τῆς θέσεως αὐτῆς δά εἶχε τήν δυνατότητα νά προσφέρῃ οὐσιαστικὰς ὑπηρεσίας εἰς τήν Ἑλλάδα διά τῶν γνώσεών του, ὅχι ὅμως καί ἐκείνην τῆς εὐθείας ἀναμείξεως εἰς τήν διοίκησιν τῶν οἰκονομικῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους.

8. Παραλλήλως πρὸς τὰ σοβαρά πολιτικά προβλήματα τὰ ὅποια ἐταλάνιζαν τήν ἀνωτάτην κρατικὴν αὐθεντίαν καί τήν Κυβέρνησιν ὡς πρὸς τήν διοίκησιν τῶν οἰκονομικῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, τό Γ' Τμῆμα τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, ἀρμόδιον ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων, συμπεριλαμβανομένων καί ἐκείνων τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ, ἀντεμετώπιζεν ἀδιέξοδον, λόγῳ τοῦ ὄγκου τῶν ὑποθέσεων πού ἔπρεπε νά ἀχθοῦν πρὸς ἐκδίκασιν ἢ εὐρίσκοντο ἤδη ἐκκρεμεῖς ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Ὁ νέος ἀπὸ τοῦ τέλους Νοεμβρίου 1842, μετὰ τήν παραίτησιν τοῦ Νικ. Σιληβέργου, Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γεώργιος Ἀλ. Ράλλης⁵⁷ (ταυτοχρόνως τότε καί Γραμματεὺς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, διαπρεπὴς νομικός καί Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν) ὡς εἰδικώτερος γνώστης τοῦ προβλήματος τῶν δικαστηρίων, ἐπελήφθη τοῦ θέματος καί εἰσηγήθη τήν σύστασιν «Ἐπιτροπῆς πρὸς γνωμοδότησιν ἐπὶ τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου». Κατὰ τό σκεπτικόν τοῦ σχετικοῦ διατάγματος, τό ὅποῖον ἐξεδόθη κατὰ τήν 15ην Φεβρουαρίου 1843, χωρὶς νά ὑποβληθῇ εἰς συζήτησιν εἰς τό Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ὠρίσθη ὅτι τό νέον μέτρον ἀπεφασίσθη ἔνεκα τῆς ὀρθῆς ἀρχῆς ὅπως: «μὴ εἰσάγωνται εἰς τὰ Ἡμέτερα δικαστήρια ἄλλαι δίκαι τοῦ Δημοσίου εἰμὴ μόνον ἐκεῖναι αἵτινες στηρίζονται εἰς τόν νόμον καί εἰς τήν δικαιοσύνην», καί διά νά καταστῇ «εἰς τόν Ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματέα,

56. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 23 (6 Ὀκτ. 1842), σελ. 147.

57. Δ. Α. Δημητριάδου, Ἀπάνθισμα βιογραφικόν, σελ. 73-80.

τοῦ ὁποίου εἶναι καθῆκον ἢ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων παράστασις καί ὑπεράσπισις τοῦ Δημοσίου, εὐκολώτερον τό ἔργον τῆς διακρίσεως τῶν δικῶν τούτων»⁵⁸. Ἡ συσταθεῖσα διά τοῦ ὡς ἄνω διατάγματος Ἐπιτροπή κατέστη ἀρμοδία ὅπως γνωμοδοτῇ μετά πρόσκλησιν τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν «ἐπὶ τῶν δικῶν ὅσας ἀμφιβάλλει (:οὗτος) ἂν πρέπη νά εἰσαγάγῃ ἢ νά ἐξακολουθήσῃ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων» (ἄρθρ. 1). Ἡ παρεχομένη γνώμη τῆς Ἐπιτροπῆς ἔπρεπε νά εἶναι πάντοτε ἐγγράφως διατετυπωμένη καί ἡτιολογημένη, ἐνῶ εἰς περιπτώσεις μὴ ὁμοφωνίας ἔπρεπε νά καταγράφεται καί ἡ γνώμη τῆς μειονοψηφίας.

Εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα ἡ συγκρότησις τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ συμβουλευτικοῦ ὀργάνου πού μόλις ἐδημιουργεῖτο παρά τῷ Γραμματεῖ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν. Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπελέγη ὁ Ἀνδρόνικος Πάικος⁵⁹, τότε Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, πρῶτος Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατ' ἐπανάληψιν ὑπουργός, νομομαθής καί ἰδιαιτέρως ἐνασχοληθεὶς μέ τά προβλήματα τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ὡς Γραμματεὺς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης. Μέλη ἐπελέγησαν ὁ Κωνστ. Προβελέγγιος, Γενικός Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καί τέως προϊστάμενος τοῦ Γ' Τμήματος (Δικαστικοῦ) τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, ὁ Γοδοφρέδος Φέδερ⁶⁰, τότε Εἰσαγγελεὺς Ἐφετῶν καί Καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας εἰς τό Πανεπιστήμιον, καί ὁ Μιχαήλ Ποτλῆς⁶¹, τότε ὑπουργικός πάρεδρος παρά τῇ Γραμματείᾳ τῆς Δικαιοσύνης καί βραδύτερον συνεργάτης τοῦ Γ. Α. Ράλλη εἰς νομικάς ἐκδόσεις, Ὑπουργός τῆς Δικαιοσύνης καί Καθηγητὴς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου εἰς τό Πανεπιστήμιον. Ἀναπληρωματικά μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ὠρίσθησαν οἱ δικηγόροι παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ Ἀθανάσιος Πετσάλης⁶² καί Παῦλος Καλ-

58. Βασ. Διάταγμα τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1843, *Περί συστάσεως Ἐπιτροπῆς πρὸς γνωμοδότησιν ἐπὶ τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου*, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 5 (26 Φεβρ. 1843), σελ. 16-17. Εἰς τὴν σύστασιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐδόθη σκοπίμως μείζων δημοσιότης καί τό κείμενον τοῦ Βασ. Διατάγματος ἐδημοσιεύθη καί εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον. Βλ. ἐφ. Αἰών, φ. 426 [425] (17 Μαρτ. 1843), σελ. <1>.

59. Βλ. τό σχετικόν λῆμμα εἰς τὴν *Ἐγκυκλοπαιδεῖαν Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα*, τόμ. 47 (1991), σελ. 351. Πρβλ. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «150 ἔτη ἀπὸ τῆς καθιδρύσεως τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Δικαστικοῦ Ὄργανισμοῦ (1835-1985)», *Ἐπετηρίς Ἰδρύματος Νεοελληνικῶν Σπουδῶν*, τόμ. 4 (1985-1986), σελ. 131-156. Τοῦ Αὐτοῦ, «Παναγιώτης Σπηλιάδης (1804-1866). Ἀρεοπαγίτης καί Πρόεδρος Ἐφετῶν Ἀθηνῶν (Συμβολή εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης)», *Ἐπετηρίς τῆς Ἑταιρείας Ἡλειακῶν Μελετῶν*, τόμ. Γ' (1984), σελ. 489-532.

60. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Γοδοφρέδος Φέδερ. Πανεπιστημιακός διδάσκαλος καί ἀνώτατος δικαστής», περ. Ἀθηνᾶ, τόμ. ΟΗ' (1982), σελ. 223-236.

61. Δ. Α. Δημητριάδου, *Ἀπάνθισμα βιογραφικόν*, σελ. 151-156.

62. Βλ. τό σχετικόν λῆμμα εἰς τὴν *Ἐγκυκλοπαιδεῖαν Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα*, τόμ. 49 (1992), σελ. 146.

λιγῶς⁶³, οἱ ὅποιοι πρέπει νά ὑποδέσωμεν ὅτι ἦσαν μεταξύ τῶν δικηγόρων πού ἀνελάμβανον συχνάκις ὑποθέσεις τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Ἄπαντα τά μέλη τῆς νέας Ἐπιτροπῆς ἦσαν ἄριστοι νομικοί καί γινῶσται τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῶν δικαστηρίων τῆς χώρας.

Ἀτυχῶς τό ἔργον τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς δέν ἔχει καταστῆ δυνατόν νά ἀνιχνευθῇ ἀρχεϊακῶς, ὥστε νά διαγνωσθοῦν καί τά κριτήρια τῶν παρεχομένων συμβουλῶν της καί τῶν αἰτιολογιῶν αἱ ὅποια προεβλήθησαν ὑπέρ ἢ κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ποικίλων ὑποθέσεων πρὸς ἐκδίκασιν. Ἐξ ἴσου ἄγνωστον παραμένει τό τέλος τοῦ βίου τῆς Ἐπιτροπῆς, δοθέντος ὅτι δέν ἐπεσημάνθη μέχρι τοῦδε διάταγμα καταργήσεώς της. Πιθανώτατα ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὀργάνων πού παρεσύρθησαν ἀπό τήν δίνην τῶν γεγονότων μετά τήν ἐκδήλωσιν τοῦ Κινήματος τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843.

9. Ἡ μεταβολή τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843 δέν ἐπηρέασε τήν λειτουργίαν τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας. Μετά τήν ἐκδοσιν τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844 καί βάσει τούτου μετεβλήθη ἡ ὀνομασία τῶν Γραμματειῶν εἰς Ὑπουργεῖα⁶⁴. Τά σχετικά πρὸς τόν ὀργανισμόν καί τήν λειτουργίαν τῶν κεντρικῶν φορέων τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς ἐρρυθμίσθησαν διὰ τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. ΛΓ' (33) τῆς 3ης Ἰουνίου 1846, *Περί διοργανισμοῦ τῶν Ὑπουργείων*⁶⁵. Διὰ τοῦ ἐν λόγῳ νομοθετήματος δέν ἐπῆλθε μεταβολή εἰς τό ἀρχικόν ὀργανικόν Βασ. Διάταγμα τῆς 3ης /15ης Ἀπριλίου 1833 περί τῆς ἀποστολῆς μιᾶς ἐκάστης τῶν Γραμματειῶν, ἄρα καί ἐκεῖνου περί τῆς ἀποστολῆς καί τῶν καθηκόντων τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Ὁ Νόμος ὑπ' ἀριθμ. ΛΓ' /1846 εἰς τό ἄρθρον 17 αὐτοῦ προέβλεψεν ὅτι: «Ἡ διαίρεσις τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τῶν Ὑπουργείων, ὡς καί ἡ ἀρμοδιότης καί τά καθήκοντα ἐκάστου τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπαλλήλων, θέλουν κανονισθῇ διὰ βασιλικοῦ διατάγματος καί θέλουν δημοσιευθῇ διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως». Πρίν ἢ ἐκδοθῇ τό προβλεφθέν ὡς ἀνωτέρω βασιλικόν διάταγμα, διὰ τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. ΜΖ' (46) τῆς 26ης Ὀκτωβρίου 1846, *Περί συμπληρώσεως τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν*⁶⁶, προστετέθησαν εἰς τήν κεντρικήν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐν λόγῳ Ὑπουργείου δύο θέσεις τμηματαρχῶν καί ἄλλαι κατωτέρων ὑπαλλήλων.

Τό προβλεφθέν κατὰ τό 1846 Βασ. Διάταγμα περί τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἐξεδόθη τελικῶς κατὰ τό 1851. Πρόκειται περί τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1851, *Περί Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν καί Γε-*

63. Δ. Α. Δημητριάδου, *Ἀπάνθισμα βιογραφικόν*, σελ. 111-118.

64. *Πολιτικόν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος* τῆς 18ης Μαρτίου 1844, ἄρθρ. 80-85.

65. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 14 (7 Ἰουν. 1846), σελ. 52-55.

66. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 28 (4 Νοεμβρ. 1846), σελ. 110.

νική της υπηρεσίας αὐτοῦ διαίρεσις εἰς Τμήματα⁶⁷, τό ὅποῖον ἐξεδόθη ἐπὶ Ὑπουργίας τοῦ Δημ. Χρηστίδου καί ὑπεγράφη ἀπόντος τοῦ Βασιλέως Ὁδωνος ὑπὸ τῆς ἀσκύσεως τήν Ἀντιβασιλείαν Βασιλίσσης Ἀμαλίας.

Βάσει αὐτοῦ, ἡ ἐσωτερική υπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν διηρέθη εἰς 7 Τμήματα, ὡς ἐξῆς: Α', τῶν ἐθνικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, Β', τῶν νομημάτων, Γ', τῶν ἀμέσων φόρων, Δ', τῶν ἐμμέσων φόρων, Ε', τό λογιστικόν, Σ', τό δικαστικόν, Ζ', τό Γενικόν Λογιστήριον. Εἰς τήν ἀρμοδιότητα τοῦ Σ' Τμήματος (Δικαστικοῦ) ὑπήχθησαν ὅλαι αἱ ἐν γένει δικαστικαί ὑποθέσεις τοῦ Δημοσίου, εἰδικώτερον δέ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ὑποθέσεις ἀντιποιήσεως ἐθνικῶν κτημάτων, παλαιῶν χρεῶν πρὸς τό Δημόσιον καί ὑποθέσεων ἀπορρεουσῶν ἐκ τῆς νομοθεσίας τοῦ χαρτοσήμου. Ἐπίσης περιῆλθον εἰς αὐτό καί αἱ ὑποθέσεις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου, αἱ γνωμοδοτήσεις «ἐφ' ὅλων τῶν ἀμφισβητουμένων ὑποθέσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τά ἄλλα τμήματα ζητοῦσι γνώμας», ἡ ἄσκησις τῶν μηνύσεων ἀπὸ πλευρᾶς Δημοσίου καί ἡ διαδικασία τῶν διοικητικῶν προανακρίσεων, ἡ διαδικασία καί ἡ συνομολόγησις τῶν συμβιβασμῶν καί τῶν ἀποζημιώσεων τοῦ Δημοσίου μετὰ τρίτων (: ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου), τέλος δέ αἱ ἐγγυοδοσίαι ὅλων τῶν ὑπολόγων οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων.

Πᾶσαι αἱ δίκαι τοῦ Δημοσίου διεξήγοντο δι' εἰδικῶς ἐξουσιοδοτουμένων δικηγόρων διοριζομένων ὡς καί κατὰ τήν προηγουμένην περίοδον 1833-1844 ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἐπὶ δικαστηρίου. Κατὰ τό 1856 διωργανώθη καλύτερον τό σχετικόν σύστημα πληρεξουσίων δικηγόρων τοῦ Δημοσίου διὰ τῆς προβλέψεως διορισμοῦ διὰ πρώτην φοράν αὐτῶν ἐπὶ παγία μηνιαία ἀντιμισθία καί ὄχι ἐκάστοτε καί ἀναλόγως τῶν ὑποθέσεων πού ἔπρεπε νά ἀχθοῦν εἰς τό ἀκροατήριον⁶⁸. Τό μέτρον, καθὼς καί οἱ εἰδικώτεροι περιορισμοί διὰ τῶν ὁποίων προεβλέπετο ὅτι οἱ «δικηγόροι τοῦ Δημοσίου» θά παρεῖχον καί γνωμοδοτήσεις ἐπὶ ἐκκρεμῶν ὑποθέσεων καί, κυρίως, δέν θά ἠδύναντο νά ἀναδέχονται τήν ὑπεράσπισιν πολιτῶν ἔναντι τοῦ Δημοσίου ἐπὶ ὑποθέσεων αἱ ὁποῖαι ἦτο δυνατόν νά καταστοῦν ἐπίδικοι, μετέβαλε τόν δεσμόν τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου εἰς μᾶλλον ὀργανωμένον καί συγκεκριμένον, μέ σαφῇ τάσιν διαχωρισμοῦ μεταξύ τῶν δικηγόρων τοῦ Δημοσίου καί τῶν ἐλευθέρων νά ἀναλαμβάνουν τὰς ὑποθέσεις τῶν πολιτῶν συναδέλφων των.

Ἐν τούτοις, τό ὡς ἄνω Βασ. Διάταγμα τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1856 ἴσχυσεν ἐπὶ βραχύ καί κατηργήθη διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 30ης

67. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 6 (21 Μαρτ. 1851), σελ. 25-34.

68. Βασ. Διάταγμα τῆς 10ης Ἰουλίου 1856, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 37 (10 Αὐγ. 1856), σελ. 125.

Ιουνίου 1860, ὅτε ἐπανεφέρθη ἡ προτέρα κατάστασις τῆς εὐκαιριακῆς προσλήψεως δικηγόρων πρὸς ἀντιπροσώπευσιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Ἡ ἀνάκλησις τοῦ Βασ. Διατάγματος τοῦ 1856 προφανῶς ὠφείλετο εἰς ἀντιδράσεις τοῦ δικηγορικοῦ κόσμου διὰ τὸν ἀριθμητικὸν περιορισμὸν τῶν δικηγόρων τοῦ Δημοσίου βάσει τοῦ νομοθετήματος τοῦ 1856, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεκλείοντο, ἐξ ὁρισμοῦ λόγῳ *numerus clausus*, τῆς προσοδοφόρου ἀντιπροσωπεύσεως τοῦ Δημοσίου οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν δικηγόρων καὶ συνεπῶς ἐξησφάλιζον τὰς ὑποθέσεις ὀλίγοι προσκείμενοι ἐκάστοτε εἰς τὴν κυβερνητικὴν παράταξιν. Δέν πρέπει νὰ λησμονεῖται ὅτι μετὰ τὸ 1844 καὶ τὴν ἐπαναλειτουργίαν τῆς Βουλῆς, ὁ ἄκρατος κομματισμὸς ἐπεκράτησε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐχρωμάτισε τὸ σύνολον τοῦ δημοσίου βίου, παρά τὰς ἀρχικὰς ἐπιθυμίας τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος νὰ ἐπιτύχῃ γενικὴν πολιτικὴν ὁμοφωνίαν⁶⁹.

10. Παρά ταῦτα, καὶ ἐπειδὴ συνεσωρεύοντο αἱ ὑποθέσεις καὶ παρέμεναν ἐκκρεμεῖς, ἐνῶ δέν ἐγίνετο διάκρισις μεταξὺ τῶν δικῶν πού ἔπρεπε νὰ ἐκδικασθοῦν ἢ ἔπρεπε νὰ τεθοῦν εἰς τὸ ἀρχεῖον, ἀπεφασίσθη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1860, ἡ σύστασις εἰδικοῦ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου παρά τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν⁷⁰.

Ἀποστολὴ τοῦ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου ἦτο νὰ παρέχῃ τὴν γνώμην του πρὸς τὸν Ὑπουργόν «ὁσάκις ἀμφιβάλλει ἐάν πρέπη νὰ κινήσῃ ἢ νὰ ὑποστῇ ἀγωγὰς ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ διεξάγων δίκας ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων». Εἰσηγητὴς τῶν ὑποθέσεων εἰς τὸ Γνωμοδοτικὸν Συμβούλιον ἦτο ὁ Τμηματάρχης τοῦ 5' Τμήματος (Δικαστικοῦ) τοῦ Ὑπουργείου ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, παρευρίσκετο δέ καὶ ὁ ἀρμόδιος τμηματάρχης τοῦ Ὑπουργείου ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκινεῖτο ἡ δίκη, καθὼς καὶ ὁ δικηγόρος «εἰς ὃν τυχόν ἦτον ἢ εἶναι αὕτη ἀνατεθειμένη». Αἱ γνωμοδοτήσεις ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔγγραφοι καὶ ἠτιολογημέναι καὶ νὰ περιλαμβάνουν τὴν γνώμην τῆς ἐνδεχομένως ὑπαρχούσης μειονοψηφίας.

Μέλη τοῦ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου διωρίσθησαν ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Ἀνδρ. Πάικος, ὡς πρόεδρος, ὁ Γεώργιος Πραϊίδης, Βασ. Ἐπίτροπος παρά τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ὁ Πέτρος Παπαρρηγόπουλος, Εἰσαγγελεὺς τῶν ἐν Ἀθήναις Ἐφετῶν καὶ διαπρεπὴς Καθηγητὴς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, καὶ δύο δικηγόροι παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ «ἐκάστοτε παρά τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν πρὸς συγκρότησιν αὐτοῦ προσλαμβανόμενοι».

69. Βλ. John Anthony Petropulos, *Politics and statecraft in the Kingdom of Greece, 1833 – 1843*, Ἐν Princeton 1968.

70. Βασ. Διάταγμα τῆς 26ης Ἰουλίου 1860, *Περὶ συστάσεως Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου παρά τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν*, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 38 (29 Ἰουλ. 1860), σελ. 220.

Τό ἐν λόγῳ καθεστῶς πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἴσχυσε μέχρι τῆς πολιτικῆς καὶ καταστατικῆς μεταβολῆς τοῦ 1862 καὶ τῆς Ἐξώσεως τοῦ Βασιλέως Ὁδωνος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τό διάστημα τῆς Μεσοβασιλείας, δηλαδή τῆς περιόδου τῆς Β΄ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, κατὰ τό ὅποῖον ἐκυριάρχησε προσωρινῶς σύστημα οἶονεὶ κυβερνώσης Βουλῆς.

Κατὰ τό 1864 καὶ εὐθύς μόλις ἡ πολιτική κατάστασις κατέστη ὁμαλή, διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 20ῆς Ἀπριλίου 1864, *Περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν*⁷¹, περιορίσθησαν τὰ ἑπτὰ Τμήματα τοῦ ἐν λόγῳ ὑπουργείου εἰς ἕξ, ἐκ τῶν ὁποίων τό Δικαστικόν ἦτο τό Ε΄ Τμήμα. Κατὰ τὰ λοιπὰ προσδιωρίσθη ὅτι ἡ λειτουργία τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν θά διεξήγετο βάσει τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 10ῆς Φεβρουαρίου 1851 (περὶ τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ).

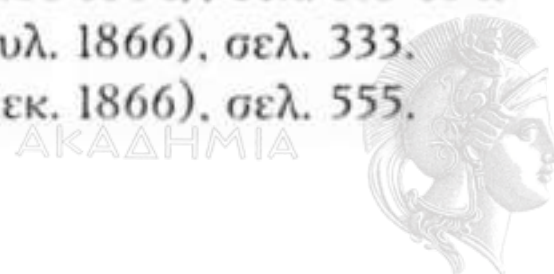
II. Δύο ἔτη βραδύτερον ὁ Ἐσωτερικὸς Κανονισμὸς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν μετεβλήθη καὶ πάλιν διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 2ας Ἰουλίου 1866, *Περὶ διαιρέσεως τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν*⁷², προφανῶς διὰ λόγους οἰκονομίας, καὶ τὰ ἕξ τμήματα συνεπτύχθησαν εἰς τέσσαρα, ἕξ ὧν τό Γ΄ ἦτο τό Δικαστικόν καὶ Λογιστικόν. Ἐν τούτοις, κατὰ τό τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους τό λιτόν σχῆμα κατηργήθη διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 24ῆς Δεκεμβρίου 1866, *Περὶ διαιρέσεως τῶν τμημάτων*⁷³, διὰ καταργήσεως τοῦ Διατάγματος τοῦ Ἰουλίου 1866 καὶ ἐπαναφορᾶς ἐν ἰσχύϊ τοῦ ἀντιστοίχου τῆς 20ῆς Ἀπριλίου 1864. Ἐπομένως ἡ κατάστασις ἐπανῆλθεν εἰς τὰ προἰσχύσαντα καὶ τό Δικαστικόν Τμήμα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἀρμόδιον ἐπιτελικόν ὄργανον διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου, ἦτο καὶ πάλιν τό Ε΄ Τμήμα.

Αἱ συνεχεῖς ὀργανωτικαὶ μεταβολαὶ συνετελοῦντο εἰς περίοδον μεγάλης πολιτικῆς ἀσταθείας καὶ συνεχῶν ἀντικαταστάσεων τῶν ὑπουργῶν, ἐνῶ καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος παρέμενεν ἐπισηφελής. Παραλλήλως, βεβαίως, συνεχίζοντο αἱ πάσης φύσεως δίκαι κατὰ ἰδιωτῶν διὰ χρέη πρὸς τό Δημόσιον, διὰ καταπατήσεις δημοσίων κτημάτων, κ.τ.λ. Ἀλλὰ ἡ κακὴ οἰκονομικὴ κατάστασις συνεχῶς ἐπεδεινοῦτο. Κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ ἔτους 1867, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1867 ὑπὸ τῆς Βουλῆς, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν διαδικασίαν ψηφίσεως τῶν πιστώσεων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ὁ τότε Ὑπουργὸς Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς ἰσχυρίσθη ὅτι τό κονδύλιον διὰ τὸν μισθὸν ἑνὸς δικηγόρου τοῦ Δημοσίου ἐπὶ παγίᾳ ἀντιμισθία 800 δρχ. κατὰ μῆνα

71. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 19 (8 Μαΐου 1864), σελ. 103-104.

72. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 53 (13 Ἰουλ. 1866), σελ. 333.

73. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 80 (30 Δεκ. 1866), σελ. 555.

δέν ἀπετέλει ὑπερβολικὴν πρόβλεψιν, δοθέντος μάλιστα ὅτι πρὸς ἐξοικονόμησιν τοῦ μισθοῦ τοῦ ἐν λόγῳ δικηγόρου τοῦ Δημοσίου, εἶχε προβῆ εἰς τὴν κατάργησιν τῆς θέσεως τοῦ τμηματάρχου τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος, «οἰκονομήσας οὕτω πέντε περίπου χιλ. δραχμῶν»⁷⁴. Ἄλλοις λόγοις ἐκρίνετο περισσότερον ἀναγκαία ἡ παρουσία τοῦ μονίμου δικηγόρου τοῦ Δημοσίου παρά τοῦ ἐπιτελικοῦ Τμηματάρχου τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἀπὸ μέρους τοῦ ἰδίου τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν!

Ἡ συζήτησις περὶ τοῦ ὡς ἄνω κονδυλίου προεκάλεσε μείζονα διάλογον εἰς τὴν Βουλὴν, ἀπεφασίσθη δέ νά ἐξετασθῇ τό ζήτημα ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἤδη ὑποβεβλημένου πρὸς ψήφισιν νομοσχεδίου «περὶ συστάσεως δικαστικοῦ γραφείου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν». Τὰ σχετικὰ πολὺ ἐνδιαφέροντα ἀποσπάσματα ἐκ τῆς ἐν λόγῳ συζητήσεως δά παρατεδοῦν ἀκολούθως εἰς τὰ περὶ τοῦ ὀργάνου ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νά σημειωθῇ ὅτι τελικῶς ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Βουλῆς σπουδαῖον μέτρον, ὁ Νόμος ὑπ' ἀριθμ. Ρ' 7Γ' (193) τῆς 24ης Μαρτίου 1867, *Περὶ συστάσεως θέσεως Συμβούλου Διευθυντοῦ τοῦ παρά τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν Δικαστικοῦ Τμήματος*⁷⁵. Δι' αὐτοῦ συνεστήθη εἰς τό Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν θέσις Συμβούλου ἐπὶ βαθμῷ Ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου καί ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ 800 δρχ., μέ καθήκοντα τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου ἅμα καί τὴν παράστασιν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Δημοσίου. Ἐπειδὴ δέ ἦτο προφανές ὅτι δέν δά ἐπάρκει ἓνας δικηγόρος τοῦ Δημοσίου, προεβλέφθη διὰ τοῦ αὐτοῦ νομοθετήματος ὅτι «πᾶς δέ ἕτερος δικηγόρος πληρεξούσιος τοῦ Δημοσίου διορίζεται, τῇ προτάσει αὐτοῦ (: τοῦ Συμβούλου - προϊσταμένου τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος), ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν».

Ταυτοχρόνως ἐξεδόθη καί τό ἐκτελεστικόν Βασ. Διάταγμα τῆς 28ης Μαρτίου 1867, *Περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἐν τῷ Δικαστικῷ Τμήματι διορισθέντος Συμβούλου Διευθυντοῦ*⁷⁶. Ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ διατάγματος τούτου, καί παρά τὰ ὅσα ἔχουν κατὰ καιροὺς ὑποστηριχθῇ, προκύπτει ὅτι ὁ Σύμβουλος Διευθυντής, ἀποκληθεῖς εἰς τὴν καθ' ἡμέραν πρακτικὴν τῆς νομικῆς πορείας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν «Νομικός Σύμβουλος», δέν ἀπετέλεσεν ἀρχὴν ἀνεξάρτητον, ἀλλ' ὑπάλληλον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν μέ γενικὴν ἀποστολὴν τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος καί εἰδικωτέραν ἀποστολὴν τὴν ἐνώπιον τῶν δικα-

74. Πρακτικά τῶν Συνεδιάσεων τῆς Βουλῆς. Περίοδος Α', Σύνοδος Β' (10 Φεβρ. 1866 - 8 Ἀπρ. 1867). Ἐν Ἀθήναις 1867, σελ. 385.

75. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 18 (28 Μαρτ. 1867), σελ. 140.

76. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 18 (28 Μαρτ. 1867), σελ. 140-141.

στηρίων παράστασιν «ἐπί σπουδαίων τοῦ Δημοσίου δικῶν, ὅταν θεωρήσῃ τοῦτο ἀναγκαῖον» (ἄρθρ. 5). Εἰς τό σημεῖον αὐτό διαφαίνεται ἡ μόνη διαφοροποίησις ἔναντι ὅλων τῶν προηγουμένων τμηματαρχῶν καί διευθυντῶν τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἀπό τοῦ 1834 καί ἔξῃς. Δηλαδή, διά πρώτην φοράν τό ἐπιτελικόν ὄργανον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἥτοι τό Δικαστικόν Τμήμα (ἀρχικῶς Τμήμα ἐπὶ τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ) ἀνελάμβανε καί τήν διά τοῦ Διευθυντοῦ του παράστασιν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων πρός ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Μέχρι τότε βασικόν ἔργον τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος ἦτο ἡ προπαρασκευή τῶν δικῶν κατά ἰδιωτῶν τάς ὁποίας ἐκίνει τό Δημόσιον καί ἡ προετοιμασία τῆς ἀμύνης τοῦ Δημοσίου ὡς ἐναγομένου, ἀλλά καί ἡ εἰσήγησις περί μέτρων καταλληλοτέρας προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου, καθὼς καί ἡ ἀντίστοιχος εἰσήγησις περί τῶν καταλλήλων νά λάβουν πληρεξουσιότητα ὡς δικηγόροι τοῦ Δημοσίου κατά τάς προκυπτούσας ἀνάγκας.

Εἰς τήν νεοϊδρυθεῖσαν θέσιν διωρίσθη διά τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 28ης Μαρτίου 1867⁷⁷ ὁ Βασ. Οἰκονομίδης (1814-1894), ὁ διαπρεπής Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ συστηματοποιήσας τήν πολιτικήν δίκην ἐν Ἑλλάδι διά τῆς διδασκαλίας καί τοῦ σχετικοῦ συγγράμματός του κ.ἄ.⁷⁸. Ἡ αἵγλη τοῦ Βασ. Οἰκονομίδου προσέδωσεν εἰς τήν νέαν θέσιν πρόσθετον κύρος καί εἰς τήν ἐπίλυσιν τῶν δικαστικῶν ὑποδέσεων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν μείζονα ἀποτελεσματικότητα. Τήν θέσιν ταύτην διετήρησεν ὁ Βασ. Οἰκονομίδης μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1875, ὅποτε παρητήθη καί ἀντικατεστάθη ὑπό τοῦ δικηγόρου Ἀριστείδου Ἰωσήφ Κιάππε (1834-1902)⁷⁹.

Ὁ Ἀρ. Κιάππε ἥσκησε τά λίαν ἀπαιτητικά καθήκοντά του ἐπὶ διετίαν καί παρητήθη κατά Μάιον 1877, ἀντικατεστάθη δέ ὑπό τοῦ μέχρι τότε Ἀρεοπαγίτου Μιχαήλ Ταταράκη (1838-1886)⁸⁰. Ὁ Μιχ. Ταταράκης ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος Σύμβουλος - Διευθυντής τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ὑπό τήν διττήν ιδιότητα τοῦ ἐπιτελικοῦ ἅμα καί ἐκτελεστικοῦ ὀργάνου τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Παραλλήλως ὑπῆρξε καί ὁ εἰσηγητής τοῦ νομοδετήματος διά τοῦ ὁποίου συνεστήθη ὡς ἰδία ἀρχή, ἀνεξάρτητος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν καί ὄχι πλέον ὡς ἐσωτερική ὑπηρεσία αὐτοῦ, ὁ δεσμός τῶν Νομικῶν Συμβούλων κατά τό 1882.

77. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 54 (13 Σεπτ. 1867), σελ. 655.

78. Δ. Α. Δημητριάδου, Ἀπάνθισμα βιογραφικόν, σελ. 125-130. Πρβλ. καί Νικ. Δημητρακοπούλου, «Ὁ Οἰκονομίδης», Νομικαί Ἐνασχολήσεις, τόμ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1925², ἐκδ. ὑπό Κ. Γ. Μπαλλῆ, δικηγόρου, σελ. 419-432.

79. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 49 (20 Αὐγ. 1875), σελ. 338.

80. Ἐνθ' ἄνωτ., φ. 85 (1 Νοεμβρ. 1877), σελ. 468.

Καθ' ὅλην τήν διαδρομήν τῶν ἐτῶν 1833-1882 προκύπτει ὅτι αἱ συχναί μεταβολαί τῆς ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως τῆς Γραμματείας / Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἀλλά καί αἱ ἀλλεπάλληλοι μεταβολαί τῶν Κυβερνήσεων καί τῶν πολιτικῶν κομμάτων εἰς τήν ἐξουσίαν, καί ἡ συνεχῆς ἀνάμιξις τοῦ ξένου διπλωματικοῦ παράγοντος εἰς τήν οἰκονομικήν διοίκησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους προεκάλεσαν βραδύτητα καί ἀναποτελεσματικότητα εἰς τήν διαδικασίαν ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου καί ὠδήγησαν εἰς μακράς δίκας.

3. Ἡ Διαδικασία καί τά Ὑφάσματα.

Εἰς τό ἀνωτέρω ὑποκεφάλαιον 1 τῆς παρούσης μελέτης ἐξετέθη ἡ βασική νομοθεσία περί τῆς ἐννοίας τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Ἀναφερόμεθα πρωτίστως εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Ὑπονομοτομίου τῶν Δικαστηρίων καί Συμβολαιογράφων (ἄρθρ. 95) καί τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας (ἄρθρ. 1, 2, 3), καθώς καί εἰς τὰς συναφεῖς τῆς διοικητικῆς νομοθεσίας (Βασ. Διατάγματα Περί διαιρέσεως τοῦ Βασιλείου καί τῆς διοικήσεώς του, Περί ἀρμοδιότητος τῶν νομαρχῶν καί τῆς κατά τὰς νομαρχίας ὑπηρεσίας, Περί καταδιώξεως τῶν καθυστερούντων <ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου>), ἀλλά καί εἰς τό ὀργανικόν Βασ. Διάταγμα τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου 1833, Περί τοῦ σχηματισμοῦ καί τῶν ἀρμοδιοτήτων τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν.

1. Ἐκ τοῦ ἐκτεθέντος οὐσιαστικοῦ νομικοῦ πλαισίου προκύπτει ὅτι κατά τήν περίοδον τῆς ἀνηλικότητος τοῦ Βασιλέως Ὁδωνος, τό Συμβούλιον τῆς Ἀντιβασιλείας προπαρεσκεύασε κατά τό δυνατόν ἰσχυρόν νομοθετικόν ἔρεισμα διὰ τήν ἄσκησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐπεχείρησε νά ἀποκαταστήσῃ τήν δημοσίαν τάξιν καί τήν εὐνομίαν, αἱ ὁποῖαι εἶχον πλήρως ἀνατραπῇ κατά τό Ἔτος τῆς Ἀναρχίας (1832) δοθέντος ὅτι ἡ Ἑλληνική Πολιτεία ἀπό τῆς 8ης Ὀκτωβρίου 1832 εἶχε καταργήσῃ τά δικαστήρια (πλήν τῶν εἰρηνοδικείων καί τοῦ Ἐμποροδικείου τῆς Σύρου) πραξικοπηματικῶς, κατόπιν σχετικῆς εἰσηγήσεως τοῦ Γραμματέως τῆς Δικαιοσύνης Χριστοδοῦλου Κλονάρη⁸¹. Ἐπομένως κατά τήν αὐγήν τοῦ 1833 δέν ὑπῆρχεν ὁ φορεὺς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης καί συνεπῶς καί τῆς ἐννόμου προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου, δεινῶς δοκιμαζομένων ἄλλωστε λόγῳ τῆς ἀρπακτικότητος πληθώρας προσώπων.

81. Διάταγμα τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπ' ἀριθμ. 38 τῆς 8ης Ὀκτωβρίου 1832, Ἑθνική Ἐφημερίς, φ. 50 (15 Ὀκτ. 1832), σελ. 265. Τήν σχετικὴν εἰσηγητικὴν ἐκδασιν βλ. ἐν Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Προσωρινὸς Δικαστικὸς Ὑπονομοτομὸς (1833-1835) καί τό Δικαστήριον τῶν Θετῶν», Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Βοιωτικῶν Μελετῶν, τόμ. Α' : Α' Διεθνὲς Συνέδριον Βοιωτικῶν Μελετῶν, Θήβα, 10-14 Σεπτεμβρίου 1986, Ἐν Ἀθήναις 1988, σελ. 1017 -1062 (ἡ Ἐκδασις, σελ. 1049-1050).

Τά πρώτα ιδρυθέντα τρία Προσωρινά Δικαστήρια⁸² είχαν μόνον ποινικές αρμοδιότητας καί τό ἔργον των ἐστιάσθη εἰς τήν πάταξιν τῆς ἐγκληματικότητος καί τῆς ἀναρχίας. Ἐξ ἄλλου, μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς προσπαθείας τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας πρὸς ἀπογραφὴν τῆς κτηματικῆς περιουσίας τοῦ Δημοσίου ἦτο ἀδύνατον νά ἀσκηθοῦν διεκδικητικαὶ ἀγωγαὶ πρὸς διασφάλισιν τῆς κυριότητος τῶν ἀκινήτων τοῦ Δημοσίου, ἐνῶ καί ἡ διαδικασία βεβαιώσεως καί εἰσπράξεως τῶν φόρων, κυρίως τῶν ἀμέσων, δέν εἶχεν ἀρχίσει νά λειτουργῇ, ὥστε νά προκύψῃ εὐθέως περίπτωσις διώξεως τῶν ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου καί γενικώτερον ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων αὐτοῦ.

Πέρα πάντων τούτων, ἡ βασική καί ἰδύνουσα ἀντίληψις, ὡς ἤδη ἐσημειώθη, ἦτο ὅτι ἡ Διοίκησις ἐπέλυε τὰς ἰδίας αὐτῆς ὑποθέσεις ἄνευ προσφυγῆς εἰς τήν Δικαιοσύνην. Βασικός ἐκφραστής τῆς θέσεως αὐτῆς ἦτο ὁ Κόμης von Armanberg, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἀνέβαλε τήν ἔκδοσιν τοῦ σχεδιασθέντος ἀπὸ τοῦ 1834 νομοθετήματος περί διακρίσεως τῶν ὑποθέσεων αἱ ὁποῖαι θά ὑπῆγοντο εἰς τὰ τακτικά δικαστήρια καί ἐκείνων αἱ ὁποῖαι θά ἐπελύοντο ὑπὸ τῆς Διοικήσεως δι' ἐνδικοφανοῦς διαδικασίας ὑπὸ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ κατ' ἀρχὴν πλήρης ἐπιφύλαξις τοῦ συνόλου τῶν γεννωμένων διαφορῶν ἐκ πράξεων τοῦ Δημοσίου καί τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων πρὸς ἐπίλυσιν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἐξωδίκως ἀλλ' ἐνδικοφανῶς.

2. Τό ἐν λόγῳ σύστημα ἦτο δυνατόν νά ἰσχύῃ ἀκωλύτως ἐν ὅσῳ δέν εἶχεν ἀκόμη εἰσαχθῇ ὁ νέος Δικαστικός Ὄργανισμός. Οὗτος ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ ἀπὸ τῆς 25ης Ἰανουαρίου / 6ης Φεβρουαρίου 1835, ὅποτε ἐνεκαίνιασθη δι' ἐπισήμου τελετῆς ἡ λειτουργία τῶν πρωτοδικείων, τῶν ἐφετείων καί τοῦ Ἀρείου Πάγου⁸³ καί ἐλειτουργήσεν ἐφεξῆς τακτικὴ δικαιοσύνη ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἠδύναντο νά προσφεύγουν οἱ πολῖται πρὸς διεκδίκησιν δικαιωμάτων των ἔναντι τοῦ Δημοσίου, ἀλλὰ καί τοῦ Δημοσίου ἀντιστοίχως πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων του.

Ταχέως μετὰ τήν θέσιν εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ νέου Δικαστικοῦ Ὄργανισμοῦ προεκλήθη θέμα περί τῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ Δημοσίου, τῶν φορέων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καί τῶν ποικίλων κρατικῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων καί σωματείων ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Τό ζήτημα ἐτέθη ὑπὸ τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καί ἐπελύθη διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 12ης/ 24ης Μαΐου 1835, *Περί τῆς ἐν δικαστηρίῳ παραστάσεως τοῦ Δημοσίου, τῶν δήμων κ.λπ.*⁸⁴. Τό διάταγμα ἦτο ἀπαραίτη-

82. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Προσωρινός Δικαστικός Ὄργανισμός (1833-1835) καί τό Δικαστήριον τῶν Θηβῶν», σελ. 1017 -1062.

83. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «150 ἔτη ἀπὸ τῆς καθιδρύσεως τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Δικαστικοῦ Ὄργανισμοῦ (1835-1985)», σελ. 131-156.

84. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 18 (14/26 Μαΐου 1835), σελ. 132.

τον καί προεβλέπετο ἐκ τῶν διατάξεων τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας (ἄρθρ. 1, καθ' ὃ ὡς ἤδη ἐσημειώθη: «Ἄπαντα ἰδιωτικὴ ἀπαίτησις περί ἀποκτηθέντων ἤδη δικαίων, γινομένη εἴτε παρ' ἐνός εἴτε παρά πολλῶν ἰδιωτῶν εἴτε παρά τινος σωματείου (*corporation*) ἢ κοινότητος (*communauté*) εἴτε παρά τοῦ Δημοσίου [*Fiscus* εἰς τὸ γερμανικόν πρωτότυπον] εἴτε κατ' αὐτῶν, ὑπάγεται *συνήθως* [: *in der Regel*, κατὰ τὸ γερμανικόν πρωτότυπον τοῦ κειμένου τοῦ νόμου] εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν Πολιτικῶν Δικαστηρίων»). Ἐπομένως ὠρίζετο ὑπὸ τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας ὅτι κατ' ἀρχήν, μάλιστα δέ κατὰ κανόνα (*in der Regel*), ἀρμόδια πρὸς ἐπίλυσιν τῶν προκυπτουσῶν διαφορῶν ἦσαν τὰ τακτικά δικαστήρια καί μόνον μετὰ κρίσιν ὑπ' αὐτῶν περί τῆς ἑαυτῶν ἀρμοδιότητος ἢ μή αἱ ὑποθέσεις παρεπέμποντο εἰς τὴν Διοίκησιν πρὸς ὑπ' αὐτῆς ἐπίλυσιν τῆς συγκεκριμένης διαφορᾶς.

Πρὸς παράστασιν ὅμως ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων ἔπρεπε νὰ ἔχῃ προβλεφθῇ ποῖος θὰ ἦτο ὁ νόμιμος ἐκπρόσωπος τοῦ Δημοσίου ἢ τοῦ νομικοῦ προσώπου. Τό ὡς ἄνω Βασ. Διάταγμα τῆς 12ης/24ης Μαΐου 1835 προέβλεψε σχετικῶς ὅτι:

«Ἄρθρ. 1

Θέλουν ἐνάγεσθαι:

α') Τό μὲν Δημόσιον διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας ·

β') Ἡ δέ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου, μᾶλλον δέ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, διὰ τοῦ προϊσταμένου αὐτῆς ·

γ') Οἱ δέ δῆμοι διὰ τῶν δημάρχων ·

δ') Τὰ ἀγαθοεργὰ καί ἄλλα δημόσια καταστήματα (δηλ. νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου) καί τὰ σωματεῖα (δηλ. νομικά πρόσωπα ἰδιωτικοῦ δικαίου) διὰ τοῦ προϊσταμένου τῆς κατὰ νόμον συγκεκροτημένης διοικήσεώς των».

Τοιοιουτοτρόπως ἐπελύετο τὸ πρόβλημα τοῦ νομίμου ὀργάνου ἀσκήσεως τῶν ἀγωγῶν καί κλητεύσεων ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων ἢ ἐκείνου καθ' οὗ θὰ ἠσκοῦντο ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν αἱ ἀντίστοιχοι ἀγωγαὶ κλπ., λόγος διὰ τὸν ὁποῖον τὸ νομοθέτημα προεκλήθη ὑπὸ τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης⁸⁵.

Αὐτονόητον εἶναι ὅτι ἐφαρμοστέον δίκαιον κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἐν λόγῳ ἀγωγῶν ἀπετέλεσαν αἱ διατάξεις τοῦ ἰσχύσαντος ἐν χρόνῳ Ἀστικοῦ Δικαίου, δηλαδή αἱ κατὰ τὰ προβλεφθέντα ὑπὸ τοῦ νομοθετικοῦ Βασ.

85. Βλ. σχετικῶς καί τὴν ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βασ. Τ. Οἰκονομίδου ἀντίληψιν περί ἀσκήσεως ἀγωγῆς κατὰ τῆς «Πολιτείας», δηλ. κατὰ τοῦ Δημοσίου, διὰ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἰδιωτικὴν περιουσίαν τούτου, ἐν Βασ. Τ. Οἰκονομίδου, *Ἐγχειρίδιον τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας*, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1855, σελ. 144, ὑπόσημ. 2.

Διατάγματος τῆς 23ης Φεβρουαρίου / 7ης Μαρτίου 1835, *Περί τοῦ Πολιτικοῦ Νόμου*, ἀστικοῦ περιεχομένου διατάξεις τοῦ Βυζαντινορρωμαϊκοῦ Δικαίου, αἱ μνημονευόμεναι εἰς τὴν *Ἐξάβιβλον* τοῦ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου⁸⁶. Αἱ δίκαι διεξήγοντο βάσει τῶν κανόνων τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας τῆς 2ας/14ης Ἀπριλίου 1834, ἡ ὁποία ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ἐφαρμογῆς τοῦ νέου Δικαστικοῦ Ὄργανισμοῦ κατὰ τὴν 25ην Ἰανουαρίου/ 6ην Φεβρουαρίου 1835⁸⁷.

Ἦτο βεβαίως προφανές ὅτι ἀπεκλείετο ἡ παράστασις ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν αὐτοπροσώπως καὶ ἐκ τούτου παρίστατο ἀνάγκη διορισμοῦ πληρεξουσίου δικηγόρου αὐτοῦ, συνεπῶς πληρεξουσίου ἀντιπροσώπου τοῦ Δημοσίου. Πρὸς τοῦτο προεβλέφθη ὅτι: «Ὁ Ἡμέτερος ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας Γραμματεὺς δύναται νὰ διορίσῃ ἐξ ἐπαγγέλματος πρὸς παράστασιν τοῦ Δημοσίου ὑπάλληλον τοῦ κλάδου τοῦ ἐπιτήδειον καὶ ἱκανῶς τὸν νόμον κατέχοντα ἢ καὶ εἰς συνήγορόν τινα τῶν δικαστηρίων τῆς πρωτευούσης νὰ ἀναθέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο· ἡ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παραγγελία ἐπέχει τόπον τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 74 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας ἀπαιτουμένης νομίμου πληρεξουσιότητος» (ἄρθρ. 3).

Ἀνάλογα ὠρίζοντο διὰ τὰ νομικά πρόσωπα δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ ἐξουσιοδοτοῦν δικηγόρον κατόπιν ἀδείας τῆς προϊσταμένης ἢ ἐποπτευούσης Ἀρχῆς. Ἡ σχετικὴ ἄδεια ἔδει νὰ εἶναι γραπτὴ καὶ ρητὴ, θὰ ἐπεῖχε δὲ θέσιν πληρεξουσίου ἐγγράφου (ἄρθρ. 4). Τέλος, ἀνάλογα θὰ ἐφηρμόζοντο ὅσάκις τὸ Δημόσιον ἢ τὰ ἤδη μνημονευθέντα νομικά πρόσωπα θὰ παρίσταντο ὡς ἐνάγοντες (ἄρθρ. 5).

Ἡ διττὴ δυνατότης ἐξουσιοδοτήσεως εἴτε ὑπαλλήλου τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν εἴτε δικηγόρου παρεῖχε τὴν εὐκολίαν εἰς τὸν Γραμματέα ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν νὰ χειρίζεται πᾶσαν ὑπόθεσιν κατὰ τὸν πλέον συμφέροντα εἰς τὸ Δημόσιον τρόπον. Ὁ κατ' ἀρχὴν ἐνδεδειγμένος πληρεξούσιος τοῦ Γραμματέως ἦτο ὁ ἀρμόδιος προϊστάμενος τοῦ Γ' Τμήματος ἐπὶ τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, τότε ὁ ὑπουργικὸς σύμβουλος Παναγιώτης Κένταυρος. Τὸ ἀρχεϊακὸν ὑλικόν, κλειστὸν μέχρι στιγμῆς, δὲν ἔχει ἐπιτρέψει τὴν διάγνωσιν ἐάν οὗτος πράγματι ἔλαβε τὴν σχετικὴν πληρεξουσιότητα καὶ ἂν παρέστη ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ εἰς ποίας δίκας. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἦτο ὁ ἀρμόδιος εἰσηγητὴς πάσης ὑποθέσεως τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως λειτουργίας αὐτοῦ κατὰ Δεκέμβριον 1835, συνεπῶς καὶ ἐνώπιον τοῦ Δ' Δικαστικοῦ Τμήμα-

86. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 7 (7/19 Μαρτ. 1835), σελ. 52.

87. *Αὐτόθι*, Παράρτημα φ. 22 (16/28 Ἰουν. 1834).

τος τούτου εκδικάζοντος υποδέσεις αμφισβητουμένου διοικητικοῦ⁸⁸.

Θά πρέπει πάντως νά σημειωθῇ ὅτι δέν εἶχεν εἰσέτι διασαφηθῇ διά συγκεκριμένου νομοθετήματος (δι' ἀπαριθμήσεως ἢ ἄλλως) ποῖαι υποδέσεις ὑπήγοντο εἰς τήν Διοικητικήν Δικαιοσύνην ὥστε νά ἐξαιροῦνται τῆς ἀρμοδιότητος τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Τό κενόν ἐκαλύπτετο διά τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 2 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας, καθ' ὃ: «Ἀγωγή κατά τοῦ Δημοσίου (Fiscus) εἶναι τότε μόνον παραδεκτή ὅταν ὁ ἐνάγων ἀπευθύνεται (: ἔχει ἀπευθυνθῇ) πρὸς τήν ἀμέσως ἀνωτέραν διοικητικήν Ἀρχήν ζητῶν τήν ἀπόδοσιν τῶν δικαίων του καί ἡ ἔλαβεν ἀπόφασιν ἀρνητικήν ἢ ἐντός ἑξ ἑβδομάδων ἀπό τῆς ἡμέρας τῆς παραδόσεως τῆς ἀναφορᾶς του δέν ἔλαβε καμμίαν ἀπόφασιν». Ἐπομένως, κατ' ἀρχήν καί πρό τῆς ἀσκήσεως οἰασδῆποτε ἀγωγῆς κατά τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων, ἐπεβάλλετο ἡ ὑποβολή αἰτήσεως θεραπείας εἰς τήν ἀρμοδίαν διοικητικήν Ἀρχήν (: μέτρον τό ὁποῖον ἀπετέλει τό πρῶτον στάδιον τῆς διοικητικῆς ἐπιλύσεως), μέ συνέπειαν τήν, ἀρχικῶς τουλάχιστον, ἐξέτασιν καί πιθανῶς ἐπίλυσιν τοῦ συνόλου τῶν σχετικῶν υποδέσεων ὑπό τῆς Διοικήσεως. Τοῦτο, σημειωτέον, ἐκρίνετο περισσότερο ἀποτελεσματικόν διά τήν υπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς Διοικήσεως.

Ἐν τούτοις, ἡ διαδικασία τῆς αἰτήσεως θεραπείας καί ἡ συχνή καταφυγή, μετά τήν ἀποτυχίαν αὐτῆς, διά νεωτέρας αἰτήσεως θεραπείας πρὸς τόν Ἀνώτατον Ἀρχοντα δέν ἦτο δυνατόν νά ἐπιλύσῃ ὅλα τά προβλήματα, βεβαίως δέ καί τās υποδέσεις εἰς τās ὁποίας τό Δημόσιον ἦτο ὁ ἐνάγων. Ἐν προκειμένῳ καί κατά τεκμήριον ἡ ἐκπροσωποῦσα τό Δημόσιον Γραμματεία ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἐγνώριζε τόν νόμον καί τό περιεχόμενον τῶν υποδέσεων τās ὁποίας ἐκίνει καί συνεπῶς ὁσάκις θά προσέφευγεν εἰς τήν τακτικήν δικαιοσύνην δέν θά ὑπῆρχε περίπτωσης τό δικαστήριον νά κηρύξῃ ἐαυτό ἀναρμόδιον πρὸς ἐκδίκασιν τῆς ὑπ' ὧφι ἀγωγῆς.

Σύν τῷ χρόνῳ ἤρχισαν νά ἄγωνται υποδέσεις διαφορῶν μεταξύ τοῦ Δημοσίου καί ἰδιωτῶν ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Ἡ γενική ἀντίληψις ἦτο ὅτι κατ' ἀρχήν ἀρμοδία πρὸς ἐκδίκασιν πάσης υποδέσεως ἦτο ἡ Τακτική Δικαιοσύνη καί ἡ Διοίκησις ἐδικαιοῦτο νά ἐπιλαμβάνεται μόνον ὑπό τήν ἐννοίαν τῆς εἰδικῆς καί ἐκτάκτου δικαιοδοσίας, κυρίως ὁσάκις τά τακτικά δικαστήρια ἐκήρυττον ἐαυτά ἀναρμόδια καί ὑπῆρχε κίνδυνος νά παραμείνουν αἱ υποδέσεις ἀνεπίλυτοι. Ἐν ὧσιν ἡ πρόσβασις τῶν ἐρευνητῶν εἰς τās σχετικές ἀποφάσεις τῶν πρωτοδικείων παραμένει

88. Ὁργανικόν Διάταγμα περί συστάσεως Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας τῆς 18ης/30ῆς Σεπτεμβρίου 1835. Βλ. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 8 (18 Σεπτ. 1835), σελ. 29-36 (βλ. ἄρθρ. 30) καί Κανονισμός Ἐσωτερικός τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας τῆς 30ῆς Νοεμβρίου/12ης Δεκεμβρίου 1835, Αὐτόθι, φ. 21 (20 Δεκ. 1835), Παράρτημα, σελ. 1-2.

προβληματική, είναι αδύνατον νά προσδιορισθῇ πῶς ἀκριβῶς ἐφηρμόσθη ἡ σχετική νομοθεσία κατὰ τό διάστημα τῶν ἐτῶν 1835-1837. Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι διὰ τήν δίωξιν τῶν ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου ἐκ φορολογικῶν διαφορῶν, κυρίως δέ ἀρνήσεως καταβολῆς τῶν φόρων, ἐδεσπίσθη εἰδική ἐνδικοφανής διοικητική διαδικασία⁸⁹.

3. Ἡ ἔποψις τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὅτι τό νομοθετικόν πλαίσιον δέν ἦτο πλήρες ἐν ὅσῳ δέν εἶχεν ἐκδοθῇ τό προβλεπόμενον ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 3 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας νομοθέτημα περί προσδιορισμοῦ τῶν ὑποθέσεων δικαιοδοσίας ἢ μὴ τῶν τακτικῶν δικαστηρίων, ἀλλά καί ἡ συσσώρευσις ὑποθέσεων εἰς τὰ δικαστήρια καί διατήρησις ἐν ἐκκρεμότητι ὑποθέσεων λίαν ἐπείγοντος χαρακτήρος, καθῶς καί ἡ κατὰ συνέπειαν προκύπτουσα *de facto* ἀρνησιδικία ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμή ὑποβολῆς παρ' αὐτοῦ εἰς τόν Ἀνώτατον Ἀρχοντα αἰτήματος περί ἐκδόσεως τοῦ σχετικοῦ νομοθετήματος ἤδη κατὰ Νοέμβριον 1835⁹⁰. Τό αἶτημα συνωδεύθη ὑπὸ τῆς προτάσεως ἐξετάσεως τοῦ νομοσχεδίου, τό ὁποῖον **εἶχεν ὑποβληθῇ ἐντός τοῦ 1834** χωρίς νά καταστῇ τότε νόμος. Τό νομοσχέδιον ἐπεδεώρησεν εἰδική Νομοπαρασκευαστική Ἐπιτροπή ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ, ἡ ὁποία συνεστήθη κατὰ τήν 2αν Ἰουνίου 1836 καί κατὰ τήν πρώτην συνεδρίασίν της ἀπεφάνετο ὅτι τό νομοσχέδιον τοῦ 1834 ἦτο ἀπολύτως ἀκατάλληλον. Ἰσχυρίσθη δηλαδή ὅτι τό περί οὗ ὁ λόγος νομοσχέδιον «δέν δύναται νά χρησιμεύσῃ ὡς βάσις τῶν συσκέψεων τῆς Ἐπιτροπῆς, διότι ἀντί νά προσδιορίζῃ ἀκριβῶς τά εἰς τό ἀμφισβητούμενον διοικητικόν ὑπαγόμενα ἀντικείμενα, διαγράφει κυρίως τὰς ἐξαιρέσεις τῶν εἰς τήν εἰδικήν ταύτην δικαιοδοσίαν μὴ ὑπαγομένων ἀντικειμένων». Ὁ σκοπός ἦτο εὐνόητος.

Κατά τήν γενικήν ἀντίληψιν ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη ἐπικρατήσῃ, ἡ Νομοπαρασκευαστική Ἐπιτροπή ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ, ὡς ἀπεκλήθη αὕτη, ἐστοιχήθη πρὸς τήν ἀντίληψιν ὅτι τό τεκμήριον τῆς ἀρμοδιότητος ἐπὶ τῶν διοικητικῶν διαφορῶν ἀνῆκεν εἰς τὰ τακτικά δικαστήρια, ὡς ὄργανα μείζονος κύρους καί νομικῆς καταρτίσεως. Προσέτι

89. Βασ. Διάταγμα τῆς 7ης/19ης Φεβρουαρίου 1835, *Περί καταδιώξεως τῶν καθυστερούντων* <ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου>. Βλ. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 6 (2/14 Μαρτ. 1835), σελ. 45- 48.

90. Τά σχετικά μέ τό ἱστορικόν τῆς διοργανώσεως τῆς Διοικητικῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἑλλάδι κατὰ τήν περίοδον 1833-1844 ἀποτελοῦν ἀντικείμενον ἐτέρας ἐργασίας ἡμῶν βάσει ἀνεκδότων στοιχείων. Ἐξ αὐτῆς ἠρύσθημεν τά ἐκτιθέμενα ἀκολουθῶς στοιχεῖα, μέ τήν ἐπιφύλαξιν ἡμῶν ὅπως τά δημοσιεύσωμεν εἰς τήν ὡς ἄνω μνημονευομένην ἐργασίαν. Ἐπομένως ἅπαντα τά μνημονευόμενα ἐν τῷ παρόντι κείμενα εἶναι ἀνέκδοτα. Βλ. καί Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ἡ Διοικητική Δικαιοσύνη ἐν Ἑλλάδι πρό τῆς Ἀπολύτου Μοναρχίας», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. 22 (1979), σελ. 97-165.

τά μέλη της εὐδὺς ἀμέσως συσταθείσης ἐκ μελῶν τῆς Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς εἰδικῆς Τριμελοῦς Ὑποεπιτροπῆς συντάξεως τοῦ νέου, μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τοῦ σχεδίου τοῦ 1834, νομοσχεδίου (δηλ. οἱ Ἄνδρ. Πάικος, Γεώργ. Α. Ράλλης καὶ Κων. Προβελέγγιος) ἐνδεχομένως εἶχον τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὰ τακτικά δικαστήρια θὰ ἀπεφάσιζαν πρωτίστως μὲ γνώμονα τὸ Δίκαιον πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν καὶ ὄχι πρωτίστως πρὸς διασφάλισιν καὶ περιφρούρησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου, ὡς ἐκρίνετο ὅτι αὐτονοήτως θὰ ἔπραττον αἱ διοικητικαὶ Ἀρχαὶ καὶ ἴσως καὶ αὐτὸ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας.

Ἡ τριμελής Ὑποεπιτροπὴ ὠλοκλήρωσε συντόμως τὰς ἐργασίας της καὶ κατὰ τὴν 7ην Ἰουλίου 1836 ὑπέβαλε τὸ νομοσχέδιον περὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῶν τακτικῶν δικαστηρίων ὡς πρὸς τὰς ἀμφισβητούμενας διοικητικὰς ὑποθέσεις εἰς τὴν Ὀλομέλειαν. Τὸ νομοσχέδιον ἐνεκρίθη κατὰ τὴν ἐπομένην καὶ ἡ Νομοπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ διετύπωσε τὴν ἐξῆς γνώμην πρὸς τὸν Γραμματέα ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης: «Ἐγινε δέ πρότασις ἄν, μὴ ὑπαρχόντων ἤδη (: πρὸς τὸ παρόν) διοικητικῶν δικαστηρίων, πρέπει, ἅμα ἐκδοθέντος τοῦ νόμου τούτου, τὰ τακτικά δικαστήρια ν' ἀποποιηθῶσι τὰς πρὸ τῆς ἐκδόσεώς του (: τοῦ παρόντος νομοσχεδίου) εἰς αὐτὰ ὑπαγομένας δίκας ἢ ἂν πρέπει ὁ νόμος οὗτος νὰ λάβῃ ἰσχὺν ὅταν ὀργανισθῶσι τὰ διοικητικά δικαστήρια· ἐνεκρίθη ψήφῳ κοινῇ (: ὁμοφώνως) τὸ δεύτερον διὰ τὸν λόγον ὅτι ἤθελεν εἶσθαι ἄδικον νὰ διακοπῇ πρὸς καιρὸν ἡ ὁδὸς τῆς δικαιοδοσίας δι' ἐκείνους ὅσοι ἤθελον ἔχει διαφοράς ὑπαγομένας κατὰ τὸν προκείμενον νόμον εἰς τὰ διοικητικά δικαστήρια».

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω διατυπώσεως προκύπτει ὅτι ὅπωςδήποτε τὰ τακτικά δικαστήρια κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1835 - 1836 ἐξεδίκαζον ὑποθέσεις αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦ ὑπὸ ἔκδοσιν νόμου θὰ περιήρχοντο ἐν χρόνῳ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν μελλόντων νὰ συσταθοῦν διοικητικῶν δικαστηρίων.

Μετά πολλῆς βραδύτητος προελδούσης ἐκ ποικίλων καὶ δὴ καὶ πολιτικῶν λόγων, τὸ ὑπ' ὅψιν νέον νομοσχέδιον εἰσήχθη πρὸς συζήτησιν εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας μόλις κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1837.

Εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς 3ης Ἀπριλίου 1837 ὑπὸ τοῦ Νομοθετικοῦ (: νομοπαρασκευαστικοῦ) Τμήματος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας μετέσχον οἱ Σύμβουλοι Ἄνδρ. Ζαῖμης, ὡς προεδρεύων, Ν. Μπότσαρης, Ἀν. Δεληγιάννης, Θεόδ. Κολοκοτρώνης, Ριχ. Church, Α. Μπουντούρης, Ἀν. Λιδωρίκης, Τάτσης Μαγγίνας, Γεώργ. Αἰνιάν, Νικ. Ζαχαρίτσας, Νικ. Ρενιέρης, Μπεν. Ροῦφος, ὁ Γενικός Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας Παν. Σοῦτσος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τοῦ Βασ. Οἴκου Ἰγνάτιος von Rudhardt, ὁ Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Νικ. Μπότασης, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβούλου καὶ διευθυντοῦ τοῦ Γ'

Τμήματος ἐπὶ τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ Παν. Κενταύρου, ὁ ὑπουργικός σύμβουλος παρὰ τῇ Γραμματείᾳ τῆς Δικαιοσύνης καὶ ἀρμόδιος ἐπὶ τῶν θεμάτων Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ Γεώργ. Βέλλιος, ἐνεργῶν ὡς «Βασιλικὸς Ἐπίτροπος» εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ συγκεκριμένου νομοσχεδίου, καθὼς καὶ ὁ ὑπουργικός σύμβουλος παρὰ τῇ Γραμματείᾳ τῆς Δικαιοσύνης καὶ Εἰσηγητῆς τοῦ Νομοδευτικοῦ (: Νομο-παρασκευαστικοῦ) Τμήματος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας Κωνστ. Προβελέγγιος.

Ἐκ τῆς παραδέσεως τῶν ὀνομάτων τῶν μετασχόντων καθίσταται σαφές ὅτι εἰς τὴν συγκεκριμένην συνεδρίασιν ἐξεπροσωπήθη τόσον ἡ ἐπίσημος πολιτικὴ θέσις τῆς τότε Κυβερνήσεως, ὅσον καὶ παλαιοὶ πρόκριτοι καὶ κυβερνητικοὶ παράγοντες κατὰ τὰς περιόδους τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, γνῶσται τῆς πραγματικότητος τῶν διεκδικήσεων τῶν πολιτῶν ἔναντι τοῦ Δημοσίου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνάγκης προασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου πρὸς διασφάλισιν τῶν ἀναγκαίων πόρων διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ κράτους. Παρίσταντο ἐπίσης ὡς «τεχνικοὶ σύμβουλοι» τρεῖς ἀνώτεροι δημόσιοι ὑπάλληλοι (Π. Κένταυρος, Γ. Βέλλιος καὶ Κ. Προβελέγγιος), ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος ἦτο καὶ μέλος τῆς συντακτικῆς τοῦ ὑπ' ὄψιν νομοδευτήματος Τριμελοῦς Ὑποεπιτροπῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης σχετικῆς Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ σχετικόν Πρακτικόν (ἀνέκδοτον) τῆς λίαν ἀξιοσημειώτου συζητήσεως παρουσιάζει πολλά καὶ ποικίλα ἐνδιαφέροντα σημεῖα.

Οὕτως, ὁ Ἄνδρ. Ζαῖμης καὶ ὁ Τάτσης Μαγγίνας ἐζήτησαν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς συζητήσεως νὰ ἀπαλειφθοῦν αἱ λέξεις «καταπατηθείσης ἰδιοκτησίας», προφανῶς διὰ νὰ μὴ διγῇ τό φιλότιμον τῶν πράγματι καταπατησάντων δημοσίας γαίας καὶ πιθανῶς καλλιεργητῶν αὐτῶν ἢ καὶ οἰκοδομησάντων αὐθαιρέτους κατοικίας, ἐνδεχομένως πολιτικῶν φίλων των. Κατόπιν τῶν συζητήσεων ἀπεφασίσθη νὰ διατυπωθῇ ἡ σχετικὴ φράσις διὰ τῆς ἀορίστου: «ἐνεκα παραλαβῆς ἰδιοκτησίας», παραλαβῆς (;) ἄγνωστον ὑπὸ τίνος καὶ διὰ ποῖον λόγον.

Κατὰ τὴν πορείαν τῆς συζητήσεως ὁ Κωνστ. Προβελέγγιος «παριστᾷ ὅτι δύο εἰδῶν διαφοραὶ ὑπάγονται εἰς τὰ διοικητικά δικαστήρια· αἱ προερχόμεναι ἀπὸ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων, καὶ αὗται ἀναγόμεναι εἰς τοὺς ὑπολόγους θεωροῦνται ὅτι δικάζονται ἀπὸ τὸ Ἐλεγκτικόν Συνέδριον κατὰ τὸ Καταστατικόν αὐτοῦ Διάταγμα, καὶ αἱ προκύπτουσαι μεταξύ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπαλλήλων διὰ μισθοδοσίας κτλ. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοῦ πρώτου εἴδους τὰς διαφορὰς δικάζονται, ὡς εἶπεν, ἀπὸ τὸ Συνέδριον, καθ' ὅσον τοῦ δευτέρου πρέπει νὰ ὑπάγονται εἰς τὰ διοικητικά, καὶ ταύτας πρέπει νὰ συμπεριλάβωμεν διὰ τοῦ 5ου τούτου ἄρθρου εἰς τὸ Νομοσχέδιον.

Ὁ κ. Βέλλιος, σύμφωνος καὶ αὐτός μέ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κυρίου

Προβελεγγίου, παριστᾷ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς Κυβερνήσεως ἦτο καὶ εἶναι νά μὴ ἐκτείνεται παρ' εἰς τοὺς ὑπαλλήλους ἢ διοικητικὴ δικαστικὴ δικαιοδοσία, χωρὶς νά ὑπάγεται εἰς αὐτὴν κανενὸς ἄλλου εἴδους συνάλλαγμα μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ ιδιώτου».

Ἐν τέλει δέ διετυπώθη ὑπὸ τοῦ Τμήματος ἡ ἔποψις ὅτι «ἐπειδὴ ἐκτός τῶν διαγεγραμμένων τούτων (: ἀπαριθμουμένων ἐν τῷ νομοσχεδίῳ) ἀντικειμένων, ὅλα τὰ λοιπὰ πρέπει νά ὑπάγονται κατὰ τὸ σχέδιον καὶ τὰς γενικάς ἀρχάς τῆς δικαιοσύνης εἰς τὰ τακτικὰ δικαστήρια, ἐνόμισε (: τὸ Τμήμα) καταλληλότερον, ἀντὶ τοῦ νά γίνῃ ἀπαρίθμησις τῶν διαφορῶν αἵτινες ὑπάγονται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων νά μεταβληθῇ ἡ φράσις τοῦ δευτέρου τούτου κεφαλαίου ἀντιστρόφως ὡς ἔπεται: «Κεφάλαιον Δεύτερον. Ὅλαι αἱ διαφοραὶ αἱ μὴ χαρακτηριζόμεναι διὰ τοῦ παρόντος Νόμου ὡς διοικητικαὶ ὑπάγονται εἰς τὰ τακτικὰ δικαστήρια, ἰδίως δέ: 1) ὅλαι ἀνεξαιρέτως αἱ περί κυριότητος, ιδιότητος προσώπων καὶ πολιτικῆς καταστάσεως μεταξὺ τοῦ Δημοσίου καὶ ιδιωτῶν διαφοραί. 2) αἱ περί ἐρμηνείας διοικητικῶν συναλλαγμάτων (: διοικητικῶν συμβάσεων) μεταξὺ τοῦ Δημοσίου καὶ ιδιωτῶν διαφοραί, καθὼς καὶ αἱ ἐκ τῆς λύσεως τοιούτων συναλλαγμάτων περί ἀποζημιώσεως διενέξεις, φυλαττομένων τῶν ἐν τῷ α' Κεφαλαίῳ §13 τοῦ παρόντος νόμου ἐξαιρέσεων».

Τελικῶς τὸ νομοσχέδιον ἐψηφίσθη κατὰ τὴν αὐτὴν 3ην Ἀπριλίου 1837 ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος κατὰ τὴν 7ην/19ην Μαΐου 1837, ἐδημοσιεύθη δέ κατὰ τὴν 14ην/26ην Μαΐου 1837 εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως⁹¹.

Κατὰ τὸν νέον νόμον ἐξηρέθησαν τῆς ἀρμοδιότητος τῶν τακτικῶν δικαστηρίων αἱ διαφοραί: 1) ἐκ τῆς βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τῶν ἀμέσων καὶ ἐμμέσων φόρων καὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀμέσων καὶ ἐμμέσων δημοτικῶν φόρων, 2) αἱ διαφοραὶ μεταξὺ Δημοσίου καὶ ἐργολάβων δημοσίων ἔργων διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ ἐπισκευὴν τοῦ ὁδικοῦ δικτύου, τῶν ἔργων ὑδρεύσεως καὶ ἀποχετεύσεως καὶ ἄλλων ἀντιστοίχων, 3) αἱ γεννώμεναι ἐκ τῶν ἀναγκαστικῶν ἀπαλλοτριώσεων διαφοραί, ὅχι ὅμως καὶ αἱ ἀπορρέουσαι ἐκ τῶν διαφορῶν περί ἀποζημιώσεων τῶν ἀναγκαστικῶν ἀπαλλοτριώσεων, αἱ ὅποῖαι δά συνέχιζαν νά ὑπάγονται ὡς ἀστικά εἰς τὰ τακτικὰ δικαστήρια, 4) αἱ διαφοραὶ μεταξὺ Δημοσίου καὶ δημοσίων ὑπαλλήλων περί τῆς μισθοδοσίας των, 5) αἱ ἀπορρέουσαι ἐκ τῶν ἐκκαθαρίσεων καὶ ἐξοφλήσεων παλαιῶν δημοσίων χρεῶν μεταξὺ 1822 καὶ 25ης Ἰανουαρίου /6ης Φεβρουαρίου 1833 διαφοραί, ὡς ἐκδικαζόμεναι κατ' εἰδικὴν νομοθεσίαν, 6) αἱ διαφοραὶ περί χρήσεως ρεόντων ὑδάτων,

91. Βασ. Διάταγμα τῆς 7ης/19ης Μαΐου 1837, *Περί τῆς ἀρμοδιότητος τῶν τακτικῶν δικαστηρίων ὡς πρὸς τὰς ἀμφισβητούμενας ὑποθέσεις*. Βλ. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 18 (14 Μαΐου 1837), σελ. 72-73.

ἐφ' ὅσον διά τὰ συγκεκριμένα ὕδατα δέν ὑπῆρχε κεκτημένον δικαίωμα τῶν ιδιωτῶν, τέλος δέ 7) ὅλαι αἱ διαφοραὶ αἱ ὅποιαί διά συγκεκριμένων εἰδικῶν νόμων εἶχον ὑπαχθῇ ρητῶς εἰς τήν ἀρμοδιότητα τῶν διοικητικῶν Ἀρχῶν.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ὑποθέσεων ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ αἱ ὅποια ἀφηρεύθησαν τῆς δικαιοδοσίας τῶν τακτικῶν δικαστηρίων πολλάί δέν ὑπήχθησαν εἰς τὰ συσταθέντα κατά τό ἐπόμενον ἔτος διοικητικά δικαστήρια. Κατά τόν ἰδρυτικόν νόμον περί τῶν τελευταίων τούτων, τῆς 9ης/21ης Ἰουλίου 1838⁹², τὰ διοικητικά δικαστήρια εἶχον ὡς ἀποστολήν τήν ἐκδίκασιν μόνον φορολογικῶν διαφορῶν ἀπορρεουσῶν ἐκ τῆς ἐπιβολῆς δύο εἰδῶν φόρων, τῶν ἐγκτητικῶν καί τῶν ἐπὶ τῶν ζώων. Αἱ λοιπαὶ ἐκ τῶν ἐξαιρεθεῖσων ὑποθέσεων ὑπήγοντο πρὸς ἐπίλυσιν εἰς τήν Διοίκησιν διά τῶν ὀργάνων της κατά περίπτωσιν καί βάσει ποικίλων νόμων.

Καθίσταται σαφές ὅτι ἡ γενικὴ ἀντίληψις τῶν Ἑλλήνων νομοθετῶν ἐξηκολούθει νά τεῖνῃ εἰς ἐκδίκασιν τοῦ συνόλου τῶν διαφορῶν μεταξύ Δημοσίου καί διοικουμένων κυρίως διά τῶν τακτικῶν δικαστηρίων ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἡ τακτικὴ δικαιοσύνη ἦτο ἡ προσήκουσα διά τήν δικαστικὴν ἐπίλυσιν πάσης διαφορᾶς καί ὅτι τὰ εἰδικὰ δικαστήρια (ὡς ἦσαν τὰ διοικητικά καί τὰ ἐμποροδικεῖα) ἔπρεπε νά εἶναι ἀρμόδια δι' ὀλίγας καί ἀπολύτως καθωρισμένας διαφοράς. Εἶναι χαρακτηριστικόν ἐν προκειμένῳ ὅτι ὁ τέως Γραμματεὺς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ἀνδρόνικος Πάικος, κατά τήν διάρκειαν συζητήσεως ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας (31 Ἰανουαρίου 1838) ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου *Περί τῆς ἐκδικάσεως τινῶν κατ' ἔφεσιν δικῶν τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ, νομοθετήματος* τό ὅποιον συνεζητεῖτο κατά τήν αὐτὴν περίοδον καί ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν μέτρων διαμορφώσεως τῆς διοικητικῆς δικαιοσύνης, δέν ἐδίστασε νά διατυπώσῃ τήν ἔποψιν ὅτι: «Δέν ὑπάρχει ἀντικείμενον φύσει διοικητικόν ἢ δικαστικόν, ἀλλ' ἡ θέλησις τοῦ νομοθέτου ὀρίζει τήν δικαιοδοσίαν καί τήν ιδιότητα ἐνός ἐκάστου τῶν πραγμάτων. Ὅθεν, ὅσάκις κρίνει εὐλογον καί ἀναγκαῖον ὁ νομοθέτης, τὰ μὲν διοικητικά ἀντικείμενα τὰ διευθύνει εἰς τὰ πολιτικά δικαστήρια καί τῶν τε τό ἀνάπαλιν». Εἰς τὰς δέσεις τοῦ Α. Παϊκοῦ ἀντιπαρετέδῃ ὁ Κωνστ. Προβελέγγιος μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι «δέν ἐμπορεῖ τις νά νομοθετήσῃ ἐναντίον τῆς ιδιότητος τῶν ἀντικειμένων, διότι ἄλλως ἤθελε γίνεαι σύγχυσις ἰδεῶν καί πραγμάτων ἀνεξάντλητος».

4. Γεγονός παραμένει ὅτι κατά τό σύντομον διάστημα κατά τό ὅποιον ἐλειτούργησεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνοῦ ἡ διοικητικὴ δικαιοσύνη ἐν Ἑλλάδι (1838-1844) τὰ συμφέροντα τοῦ Δημοσίου ἐξεπροσωπήθησαν

92. Νόμος τῆς 9ης/21ης Ἰουλίου 1838, *Περί συστάσεως διοικητικῶν δικαστηρίων πρὸς ἐκδίκασιν τῶν περί ἐγκτητικῶν καί ἐπὶ τῶν ζώων διαφορῶν*, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 29 (31 Ἰουλ. 1838), σελ. 143-146.

ένώπιον αὐτῆς ὑπὸ εἰδικῶς ἐντελλομένων ἐκάστοτε καὶ κατὰ περίπτωσιν δικηγόρων, ὡς συνέβαινε καὶ ἐνώπιον τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων. Ἐκ τῆς ἤδη μνημονευθείσης Ἀναφορᾶς (Νοέμβριος 1839) τοῦ Οἰκονομικοῦ Διευθυντοῦ τῆς ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας Γραμματείας Γ. Τισσαμενοῦ, αἰτοῦντος τὴν παρά τῇ ἐν λόγῳ Γραμματεία μετάταξιν ἐκ τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης τοῦ ὑπουργικοῦ συμβούλου Κωνστ. Προβελεγγίου, τό σύστημα αὐτό τῆς δικαστικῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου δέν ἦτο ἰδιαιτέρως ἐπιτυχές. Εἰς ἤδη παρατεθὲν χωρίον τῆς ὡς ἄνω Ἀναφορᾶς τοῦ Γ. Τισσαμενοῦ ἐτονίζετο ὅτι αἱ σωρευόμεναι καθημερινῶς νέαι ὑποθέσεις, ἀναφερόμεναι κυρίως εἰς ζητήματα κυριότητος ἀκινήτων καὶ καταπατήσεων δημοσίας περιουσίας ὑπὸ ἰδιωτῶν, διεκδικούντων τὰς γαίας ὡς ἰδιοκτησίαν των, παρεῖχον σοβαράς δυσκολίας κατὰ τὴν δικαστικὴν ἀντιμετώπισιν αὐτῶν:

«Πλῆθος κτημάτων ὑποδίκων φιλονικουμένων μεταξύ τοῦ Δημοσίου καὶ ἰδιωτῶν καὶ ἄλλαι διαφοραὶ καθὰς τό Δημόσιον παρίσταται διάδικος, παραδίδονται εἰς χεῖρας δικηγόρων πολλάκις ἀπείρων καὶ μὴ λαμβανόντων καμμίαν ἀσφαλῆ νομικὴν παρά τῆς Γραμματείας βοήθειαν».

Ἀληθές εἶναι ὅτι κατὰ τό 1838-39 δέν ὑπῆρχον πολλοὶ δικηγόροι εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀκόμη ὀλιγώτεροι ἀνά τοὺς δέκα νομούς τοῦ κράτους. Οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν νομικῶν ὑπηρέτουν ἤδη εἰς θέσεις τῶν διαφόρων Γραμματειῶν, ἐνῶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι βραδύτερον ἀνεδείχθησαν εἰς σπουδαίους νομικούς καὶ καθηγητάς τοῦ Πανεπιστημίου, ἦσαν ἀκόμη νεαροὶ δικηγόροι ἄνευ σπουδαίας πείρας. Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μόλις κατὰ τό 1837 διὰ νὰ ἀρχίσῃ τὴν σταδιοδρομίαν του.

Πέρα ὅμως τῆς πραγματικῆς ἐλλείψεως πείρας ἐκ τῆς δικαστικῆς πρακτικῆς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς δικηγόρους, εἶναι πιθανόν ὅτι τὰ παράπονα τοῦ Γ. Τισσαμενοῦ, ἐν ἀδιεξόδῳ εὕρισκομένου πρὸς ἄσκησιν τῶν καθηκόντων του διὰ τό ζήτημα τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ἀπέρρεον καὶ ἐξ εἰδικῶν περιστάσεων. Δοθέντος ὅτι ἐμνημόνευεν ὡς ἐκκρεμοδικούσας κυρίως ὑποθέσεις ἀμφισβητήσεως τῆς κυριότητος ἀκινήτων, τό πρόβλημα τῶν δικηγόρων καὶ τῶν δικαστῶν πρέπει κατὰ τεκμήριον νὰ ὠφείλετο εἰς τὴν ἔλλειψιν τίτλων ἰδιοκτησίας τόσον ἐκ μέρους τῶν ἰδιωτῶν ὅσον καὶ ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου. Τό ἐλληνικόν Δημόσιον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐνιαίου καὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ Κράτους κατὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1822, εἶχεν ἀποκτήσει εἰς τὴν κυριότητά του τό σύνολον τῶν ὀθωμανικῶν κρατικῶν γαιῶν εἰς τὰς ἐλευθερουμένας ἐπαρχίας, καθὼς καὶ τὰ ἐγκαταλειφθέντα ἰδιωτικά κτήματα Ὀθωμανῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀναχωρήσει ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἐπικρατείας. Τοῦτο ἀπετέλεσε συνέπειαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ πολέμου καὶ ἐπομένως δέν ὑπῆρχον τίτλοι ἰδιοκτησίας διὰ τό

Δημόσιον. Κατά τήν διεκδίκησιν τῶν ἐν λόγῳ γαιῶν καί λοιπῶν ἀκινήτων πολλάκις οἱ διεκδικοῦντες δέν ἦσαν ἀπλῶς Ἑλληνες ἐντόπιοι καί ἐπιθυμοῦντες τήν κτῆσιν τῶν γαιῶν, ἀλλά καί παλαιοὶ Ὀθωμανοὶ ἰδιοκτῆται τῶν ὑπ' ὄψει κτημάτων, οἱ ὅποιοι μετά τήν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καί τῶν διπλωματικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν δύο κρατῶν, ἐπέστρεψαν καί διεξεδίκησαν τὰς ἰδιοκτησίας των. Τοιαῦται ὑποθέσεις ἤχθησαν πολλάί ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καί ὑπῆρξαν κρίσεις τοῦ Ἀρείου Πάγου αἱ ὅποιαι ἀπέδωσαν τήν κυριότητα εἰς τοὺς πολίτας, ἐνῶ ἄλλαι ἐδικαίωσαν τό Δημόσιον. Ἀπασαί αἱ ὑποθέσεις ἐπελύοντο δι' ἐρμηνείας τῶν νόμων καί τῶν διεθνῶν συμβάσεων⁹³.

Ὁ Οἰκονομικός Διευθυντής Γ. Τισσαμενός, ἀσκῶν τὰς ἐκ τοῦ νόμου ἀρμοδιότητάς του, ἀπέδιδεν ἴσως ἀπειρίαν εἰς τοὺς δικηγόρους πού ἀνελάμβανον τὰς ὑποθέσεις τοῦ Δημοσίου ὅσας οὔτοι δέν κατῴρωναν νά προασπίσουν ἀποτελεσματικῶς τήν κυριότητα τοῦ Δημοσίου ἐπὶ γαιῶν, μέ ἀποτέλεσμα νά μειοῦται ἡ κρατική περιουσία διὰ τῆς ἐπιδικάσεως τῆς ἰδιοκτησίας εἰς ἰδιώτας. Ἴσως ἡ ἔννοια τῆς «ἀπειρίας» νά ὑπέκρυπτεν ἀπλῶς τήν ἀδυναμίαν ἀποδείξεως πάσῃ θυσίᾳ καί διὰ παντός μέσου κρατικῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῶν ἐπιδίκων γαιῶν ἀνά τό ἐλεύθερον κράτος.

Γεγονός παραμένει ὅτι καθ' ὅλον τό διάστημα τῶν ἐτῶν 1835-1867 τὰς ὑποθέσεις τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὑπεστήριζον δικηγόροι διοριζόμενοι κατὰ περίπτωσιν καί καθ' ὑπόθεσιν. Τό σύστημα αὐτό πολλάκις δέν ἀπεδεικνύετο ἀποτελεσματικόν.

Ἐπειδή ὅμως ἡ ἔννοια τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἦτο εὐρύτερα τῆς ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, τακτικῶν ἢ διοικητικῶν, παραστάσεως καί ὑποστηρίξεως τῶν ἐπιδίκων ὑποθέσεων, κατεβλήθη προσπάθεια μείζονος μερίμνης διὰ τῆς λειτουργίας τοῦ ἤδη μνημονευθέντος Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου (1839-1842). Τό συλλογικόν αὐτό ὄργανον κατὰ τήν διαδικασίαν τῶν ἀποφάσεών του περί εἰσαγωγῆς, συνεχίσεως ἢ διακοπῆς τῶν δικῶν μεταξύ τοῦ Δημοσίου καί ἰδιωτῶν ἐνήργησε διαπλαστικῶς ἐπὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ Δημοσίου νά ὑπερασπίζεται τὰ συμφέροντά του. Βεβαίως ἡ αὐτή διαπλαστική δυνατότης παρείχετο καί ἐκ τοῦ ὀργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου 1833 εἰς τόν Γραμματέα ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὡς μονομελές ὄργανον, ἀλλά ἡ συζήτησις τῶν ἐν λόγῳ ὑποθέσεων ἐν συμβουλίῳ ὅπωςδήποτε ἐνεῖχε μείζονας δυνατότητας ἀξιολογήσεως τῶν ὑποθέσεων καί σταθμίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου.

93. Βλ. σχετικῶς τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος μελέτας τοῦ Γεωργ. Π. Νάκου, *Τό νομικό καθεστῶς τῶν τέως δημοσίων ὀθωμανικῶν γαιῶν, 1821-1912*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1984, καί Τοῦ Αὐτοῦ, *Ἐξελικτικές διακυμάνσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ γαιοκτητικοῦ συστήματος*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1986.

5. Καί μετά τήν κατά τό 1842 κατάργησιν τοῦ Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου, ὅμως, τά προβλήματα παρέμειναν τά αὐτά καί αἱ ἀκολουθοῦμεναι μεθοδεύσεις ἀπό πλευρᾶς τοῦ Δημοσίου δέν μετεβλήθησαν, πέρα τῆς λήψεως τῶν ἀποφάσεων περί εἰσαγωγῆς, συνεχίσεως ἢ διακοπῆς τῶν δικῶν ὑπό μόνου τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματέως.

Ἡ κατά τό 1843 ἀπόπειρα καλυτέρας ὁργανώσεως τῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων διά τῆς συστάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς γνωμοδότησιν ἐπὶ τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου, περί τῆς ὁποίας ἐπίσης ἐγένετο ἤδη λόγος, ὑπῆρξε βραχύβιος, λόγω τῆς βιαίας διακοπῆς τοῦ ἔργου τῆς ἐξ αἰτίας τῆς μεταβολῆς τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Πάντως καί ἡ ἐν λόγω Ἐπιτροπὴ εἶχεν ἀποκλειστικῶς γνωμοδοτικόν χαρακτήρα. Κατά τήν ἐκδίκασιν τῶν ὑποθέσεων ἠκολουθεῖτο ἡ αὐτὴ ὥς καί πρό τοῦ 1844 διαδικασία διὰ τῶν πληρεξουσίων δικηγόρων τοῦ Δημοσίου. Τοιοῦτον διορισμὸν ἐπεσημάναμεν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως κατά τό 1849 καί παραδέτομεν αὐτόν ἐνδεικτικῶς:

ΟΘΩΝ
ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἐνός μὲν τό ἄρθρον 5 τοῦ ἀπὸ 25 Ἀπριλίου 1839 Νόμου περί διεκδικάσεως τῶν ἐνώπιον τοῦ καταργηθέντος Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ὑπαγομένων ὑποθέσεων, ἀφ' ἐτέρου δέ τό 6 Ψήφισμα τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργοῦ, ἐπιτρέπομεν νά χορηγηθῇ εἰς τινὰ τῶν ἐν Ἀθήναις κ.κ. δικηγόρων ἢ προσήκουσα πληρεξουσιότης ὅπως ὑπερασπίσῃ οὗτος τά δικαιώματα τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐπὶ τῆς γενομένης αἰτήσεως ἀναιρέσεως κατά τῆς ὑπ' ἀριθ. 4800 ἀπὸ 18 Ἰουνίου 1843 ἀποφάσεως τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου παρά τῶν κ.κ. Β. Χριστακοπούλου καί Ρ. Παλαμήδου (sic), ἐνεργούντων ἐν ἰδίῳ αὐτῶν ὀνόματι καί ὥς πληρεξουσίων τοῦ Χατζῆ Γεωργίου Δημητρίου, ἐνοικιαστοῦ τῶν ἐπὶ τοῦ ἔτους 1832 προσόδων τῆς τότε Ἐπαρχίας Τριπόλεως.

Εἰς τὸν αὐτόν Ὑπουργόν ἀνατιθέμεθα τὴν δημοσίευσιν καί ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 23 Αὐγούστου 1849

ΟΘΩΝ

Ὁ Ὑπουργός

Ζ. Γ. Βάλβης⁹⁴

94. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 30 (29 Αὐγ. 1849), σελ. 126-127.

Ἡ δημοσίευσις διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῶν διορισμῶν τῶν πληρεξουσίων δικηγόρων τοῦ Δημοσίου δέν ἦτο συνήθης πρᾶξις, ἀλλὰ προφανῶς ἐκρίθη σκόπιμον νά δοθῇ ἰδιαιτέρα δημοσιότης ἐν προκειμένῳ ἴσως διότι ἔπρεπε νά γίνῃ μνεία καί ἀναφορά εἰς νομοθέτημα ἀφορῶν εἰς τό ἤδη κατηργημένον ἀπό τοῦ 1844 Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ὡς ἀναιρετικόν δικαστήριον τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, τοῦ τελευταίου διατηρηθέντος καί μετὰ τήν κατάργησιν τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων ἐπειδὴ δέν ἀπετέλει δικαστήριον ἀλλὰ διοικητικὴν Ἀρχὴν δικαστικῶς ὀργανωμένην. Ἡ ἐν προκειμένῳ ὑπόθεσις ἐνετάσσετο εἰς τὰς ἀναφερομένας εἰς παλαιὰ χρέη πρὸς τό Δημόσιον, τὰ ὅποια τοῦτο προσεπάθει νά εἰσπράξῃ 17 ἔτη μετὰ τήν ἔγερσιν τοῦ προβλήματος. Πρέπει νά ὑπομνησθῇ ὅτι τότε κατὰ τό ἰσχύον Βυζαντινόν Ἀστικόν Δίκαιον, ὁ χρόνος τακτικῆς παραγραφῆς ἀνῆρχετο εἰς 30 ἔτη.

6. Ἐκ τοῦ νέου Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1851, κυρίως δ' ἐκ τῶν συνοδευτικῶν καί διευκρινητικῶν πινάκων τοῦ νομοθετήματος, προκύπτει ὅτι κατὰ τό 1851 αἱ ὑποθέσεις αἱ ὅποια ἀπησχόλουν τό ἤδη 5' (Δικαστικόν) Τμῆμα αὐτοῦ ἀνῆκον κυρίως εἰς τρεῖς μεγάλας κατηγορίας: τήν ἀντιποίησιν ἐθνικῶν κτημάτων, τὰ παλαιὰ χρέη πρὸς τό Δημόσιον καί τὰ χρέη ἐκ τῶν τελῶν χαρτοσήμου, παραλλήλως βεβαίως πρὸς τὰς ἐν γένει δικαστικὰς ὑποθέσεις αἱ ὅποια προέκυπτον ἐκ τῆς ἀσκήσεως τῆς οἰκονομικῆς Διοικήσεως. Πρὸς παρακολούθησιν τῶν ἐκκρεμῶν ὑποθέσεων εἰς τό ἐν λόγῳ Τμῆμα ἐτηροῦντο τὰ ἐξῆς βιβλία: «α', τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου· β', τῶν δικαστικῶν, δικηγορικῶν καί ἀνακριτικῶν ἐξόδων· γ', τῶν ἀποζημιώσεων ἐν γένει· δ', τῶν ἐκ τῆς καταναλώσεως τοῦ χαρτοσήμου ἀποδιδομένων δικαιωμάτων· ε', τῆς ἐγγυοδοσίας τῶν ὑπολόγων· ς', τῶν ἐγγραφῶν, τῶν διπλοτύπων, τῶν τελῶν τοῦ χαρτοσήμου καί τῶν ποινικῶν ἀποληψίμων ἐξόδων»⁹⁵.

Ἐπειδὴ ὡς ἐσημειώθη, ἡ ὑπεράσπισις τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου διεξήγετο διὰ διοριζομένων ἐν ἐκάστη περιπτώσει πληρεξουσίων δικηγόρων καί ἐπειδὴ ἡ μέθοδος αὕτη ἀπεδεικνύετο εἰς τήν πρᾶξιν ἀνεπαρκῆς διὰ τό ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα, προεκρίθη, ἐπὶ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ Ἀλεξ. Κουμουνδούρου, διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1856⁹⁶, ὅπως συγκροτηθῇ ὁμάς δικηγόρων τοῦ Δημοσίου ἐπὶ παγία ἀντιμισθία, μὴ δυναμένων νά ἀναλαμβάνουν καί τήν ὑπεράσπισιν ἰδιωτῶν κατ' αὐτοῦ. Ἡ πρωτοβουλία ἦτο ὀρθή καί χρήσιμος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔβλαπτε τὰ συμφέροντα τῶν δικηγόρων δέν νῦδοκίμησε. Τό μέτρον κατηργήθη διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 30ῆς Ἰουνίου 1860⁹⁷ καί

95. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 6 (21 Μαρτ. 1851), σελ. 25-34, ἰδίᾳ σελ. 28 καί 31.

96. Ἐνθ' ἄνωτ., φ. 37 (10 Αὐγ. 1856), σελ. 125.

97. Ἐνθ' ἄνωτ., φ. 35 (12 Ἰουλ. 1860), σελ. 205.

ἐπανεφέρθη τό προῖσχῶν καθεστώς. Τοιουτοτρόπως πᾶσα προσπάθεια βελτιώσεως ἐν τῇ πράξει τῆς διαδικασίας ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἀπέτυχε καί αἱ ὑποθέσεις συνέχισαν νά συσσωρεύωνται εἰς τά δικαστήρια.

Κατά τό αὐτό ἔτος 1860 ἐπεχειρήθη καί ἕτερον μέτρον πρός ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀδιεξόδου, δηλαδή ἡ ἤδη μνημονευθεῖσα σύστασις Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου παρά τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν⁹⁸, μέ ἀποστολήν τήν παροχήν ἡτιολογημένων γνωμοδοτήσεων, ὡσάκις αὗται δά ἐζητοῦντο ὑπό τοῦ Ὑπουργοῦ, ἐπὶ τοῦ ἐάν δά ἔπρεπε νά ἐγερθοῦν, νά συνεχισθοῦν ἢ νά διακοποῦν ἐκκρεμεῖς δίκαι τοῦ Δημοσίου. Ἀλλά καί τό μέτρον αὐτό ἐφηρμόσθη μέχρι τῆς Μεταπολιτεύσεως τοῦ 1862.

7. Κατά τήν συζήτησιν τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ 1867 εἰς τήν Βουλὴν καί προκειμένου περί τῶν πιστώσεων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἡγέρθη θέμα παραλλήλου συζητήσεως τοῦ κατατεθειμένου νομοσχεδίου περί συστάσεως Δικαστικοῦ Γραφείου ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν, ἡ ὁποία καί ἤρχισε. Κατ' αὐτήν, εἷς ἐκ τῶν βουλευτῶν, μέλος τῆς ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς, ἐτόνισε τά ἑξῆς: «Τά συστήματα, εἶπε, τά ἐπικρατήσαντα μέχρι τοῦδε εἰς τήν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἀνωφελῆ κατεδείχθησαν, τό μὲν διότι ἀνατιθεμένων τῶν ὑποθέσεων ἀποκλειστικῶς εἰς ἐμμίσθους δικηγόρους, δυναμένους νά ὑπερασπίζωνται καί ἄλλας ὑποθέσεις, μένουσι σχεδόν ἀνεπιτήρητα τά συμφέροντα τοῦ Δημοσίου, τό δέ, διότι ἀνατιθεμένων τῶν ὑποθέσεων τούτων εἰς δικηγόρους κατ' ἐκλογὴν οὐ μόνον ταχέως πάλιν δέν περαιοῦνται αὗται, ἀλλά καί ἐκ τῆς στρεψοδικίας πολλῶν ἐκ τούτων συχνότατα ἐγεννήθησαν νέαι δίκαι. Ἐπειδὴ δέ φρονεῖ ὅτι αἱ ἐλλείψεις τῶν συστημάτων τούτων καταλλήλως θεραπεύονται διὰ τῆς ὑπὸ συζήτησιν προτάσεως (: προτάσεως νόμου περί Δικαστικοῦ Γραφείου ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν), συνιστᾷ τήν παραδοχὴν της, ὅπως δοκιμασθῇ καὶ καί τό μέσον τοῦτο»⁹⁹.

Πρός τήν θέσιν αὐτήν ὑπῆρξεν ἀρνητικὴ ἀντίδρασις ἀπὸ μέρους ἐτέρων βουλευτῶν, τέλος δέ ὡμίλησε καί ὁ Πρωθυπουργός καί Ὑπουργός τῶν Ἑσωτερικῶν Ἀλέξ. Κουμουνδοῦρος, ὁ ὁποῖος εἶχε διατελέσει καί Ὑπουργός τῶν Οἰκονομικῶν παλαιότερον. Κατά τά Πρακτικά τῆς Βουλῆς: «Διαχειρισθεῖς, εἶπεν, ἄλλοτε τά τῆς Οἰκονομίας, ἐδεώρησεν ὅτι καθ' ὅσον ἐνεργεῖ τις ὑπηρεσίαν τινὰ κατὰ τοσοῦτον ἐξοικειοῦται μέ ταύτην, ἡ δέ ἐξοικείωσις αὕτη γεννᾷ τό ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς· οἱ λόγοι οὗτοι τὸν ἔπεισαν ὥστε νά ἀναθέσῃ τήν ὑπεράσπισιν τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου κατ' ἀποκοπὴν εἰς ὠρισμένους δικηγόρους· ἀλλά τό σύστημα τοῦτο ἀπέτυχε καί

98. Ἐνθ' ἄνωτ., φ. 38 (29 Ἰουλ. 1860), σελ. 220.

99. Συνεδριάσις ὑπ' ἀριθμ. ΞΖ' τῆς 16^{ης} Μαρτίου 1867, Πρακτικά τῶν Συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς. Περίοδος Α', Σύνοδος Β', Ἐν Ἀθήναις 1866-1867, σελ. 386.

οὐδείς λόγος πλέον περί αὐτοῦ, μολονότι κατά τινα στατιστικήν, ταχύτερον ἐπεραιοῦντο τότε αἱ ὑποθέσεις τοῦ Δημοσίου καί ὑπέρ αὐτοῦ πλείονες ἀπέβαινον. Κατόπιν εἰσήχθη τό ἐπικρατοῦν, ὅπερ πολλά κακά ἐγέννησε, διότι ἐκτός τοῦ ὅτι μέγα ποσόν δαπανᾶται ἀλλά καί βραδέως διεκπεραιοῦνται, καί πολλά ἄτοπα συνέβησαν καί συμβαίνουν καθ' ἐκάστην. Τάς ἐλλείψεις ὅμως τούτων οὐ μόνον δέν θεραπεύει τό συζητούμενον, διότι τά ὀνόματα μόνον μεταβάλλει τῶν ἐν τῷ Δικαστικῷ Τμήματι ὑπαλλήλων, ἀλλά καί βλάβην θέλει προξενήσει εἰς τά συμφέροντα τοῦ Δημοσίου, διότι στερεῖ τήν Κυβέρνησιν τῶν φώτων τῶν δοκιμωτέρων νομομαθῶν μας, οὓς ἡδύνατο νά συμβουλευῇται κατά τό ἤδη ἰσχύον σύστημα. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τήν ὑπό τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν προτεινομένην πίστῳσιν (: κονδυλίου διά τήν λειτουργίαν Δικαστικοῦ Γραφείου εἰς τό Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν), εἶπεν ὅτι κυρίως δι' αὐτῆς σκοπεῖται ἡ μέν ἄλλη ὑπηρεσία ν' ἀνατεδῇ εἰς τό προσωπικόν τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος, ἡ δέ καθαρά ἐπιστημονική ν' ἀνατεδῇ εἰς ἓνα τῶν σπουδαιότερων νομομαθῶν, ὑποχρεούμενον συνάμα νά ὑπερασπίζεται καί τάς ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου δίκας. Τήν πίστῳσιν ταύτην συνιστῶν εἰς τήν ἐπιψηφίσιν τῆς Βουλῆς, ἀπέχει ν' ἀποφανθῇ περί τοῦ καταλληλοτέρου συστήματος»¹⁰⁰.

Εἰς τόν Ἀλέξ. Κουμουνδοῦρον ἀπήντησεν ἄλλος βουλευτής ὁ ὁποῖος ἰσχυρίσθη ὅτι: «ἡ προκειμένη πρότασις δέν εἶναι κατάλληλος, διότι ἐξετάζει ἐκ μονομερείας τά συμφέροντα τοῦ Δημοσίου, χωρίς νά λαμβάνη ὑπ' ὄψιν καί τά τῶν λοιπῶν ἰδιωτῶν, τοῦθ' ὅπερ ἀντιβαίνει εἰς τό οὐσιῶδες χαρακτηριστικόν τοῦ νόμου, τήν γενικότητα, ἄλλως δέ καί ἀσύμφορος εἶναι διότι περιορίζει τήν ἐκλογήν τοῦ ὑπουργείου ἐντός ἐλαχίστου ἀριθμοῦ δικηγόρων καί οὕτω καταστρέφει τάς ἐγγυήσεις ἃς δύναται νά ἔχῃ ἡ ἐκλογή ἂν εἶχεν εὐρύτερον κύκλον. Ἄν δέ συνέβησαν ἄτοπα κατά τό παρελθόν, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τήν κακήν ἐκλογήν, ἣν ἐποίησαν οἱ κατά καιρούς ὑπουργοί, τῶν οἰκονομικῶν ἐφόρων εἰς οὓς εἶναι ἐπιτετραμμένον νά ἐκλέγῳσι τοὺς δικηγόρους τοῦ Δημοσίου ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐν ᾧ ἡδύναντο πάντα νά προληφθῶσιν ἐάν οἱ δικηγόροι διωρίζοντο ἀπ' εὐθείας ὑπό τοῦ ὑπουργείου»¹⁰¹.

Ἐκ τῆς συζητήσεως προκύπτει ἀνάγλυφον τό καδεστῶς τῆς δικαστικῆς ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Οἱ βουλευταί, τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ Ἀλεξ. Κουμουνδούρου συμπεριλαμβανομένου, συμφώνουν ὅτι τά δοκιμασθέντα συστήματα, εἴτε τοῦ κατά περίπτωσιν ἐκάστοτε διορισμοῦ δικηγόρου εἴτε τῶν ἐπὶ παγία ἀντιμισθία διοριζομένων δικηγόρων τοῦ Δημοσίου, εἶχον ἀποδώσει περίπου ἀνάλογα ἀποτελέσματα, τά ὅποια ὅμως ἦσαν ἥκιστα ἱκανοποιητικά. Ἴσως τό σύστημα τῶν ἐκάστοτε ἐξουσιοδοτουμένων δικηγόρων νά ἡνόει τήν διασποράν

100. Αὐτόθι, σελ. 387 -388.

101. Αὐτόθι, σελ. 388.

τῶν ὑποθέσεων εἰς ὅσον τό δυνατόν περισσοτέρους δικηγόρους καί ἄρα καθίστα αὐτούς φίλους τῆς ἐκάστοτε Κυβερνήσεως, ἀλλά τά συμφέροντα τοῦ Δημοσίου δέν ἐπροστατεύοντο ἐπαρκῶς, αἱ δίκαι ἐχρόνιζον, πολλά ὑποθέσεις ἐχάνοντο μέ συνέπειαν τήν βλάβην τῆς περιουσίας τοῦ Δημοσίου, καί εἰς ἀκραίας περιπτώσεις ἐδημιουργοῦντο καί στρεψοδικαίαι αἱ ὁποῖαι ἐπέτρεπον τήν διαιώνισιν τῶν διαφορῶν.

Κατόπιν τῆς διαπιστώσεως τῆς κακίστης ἀντιμετωπίσεως τοῦ ὅλου προβλήματος ἡ Βουλὴ ὑπερεψήφισε τό νομοθέτημα περί τῆς δημιουργίας Δικαστικοῦ Τμήματος εἰς τό Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν¹⁰² καί ἐπηκολούθησεν ὁ διορισμός τοῦ Βασιλείου Οἰκονομίδου ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ¹⁰³.

Διὰ τοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 28ης Μαρτίου 1867, *Περί τῶν καθηκόντων τοῦ ἐν τῷ Δικαστικῷ Τμήματι διορισθέντος Συμβούλου Διευθυντοῦ*¹⁰⁴, ἐρρυθμίσθησαν αἱ ἀρμοδιότητες αὐτοῦ, ἀποκληθέντος κοινῶς ἔκτοτε «Νομικοῦ Συμβούλου». Οὕτως, ὁ Σύμβουλος Διευθυντῆς κατέστη ἀρμόδιος:

α) διὰ τήν παραλαβὴν παντός ἐπιδιδομένου πρὸς τό Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν δικογράφου·

β) διὰ τήν προσυπογραφὴν τῶν ἐν σχεδίῳ ἐγγράφων τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος καί τήν ὑπογραφὴν τῶν πρὸς τοὺς δικηγόρους τοῦ Δημοσίου ἐγγράφων, ἐφ' ὅσον αὐτὰ ἀνεφέροντο εἰς προπαρασκευαστικὰς ἐνεργείας καί ὄχι εἰς ἀπόφασιν·

γ) διὰ τόν προσδιορισμόν τῶν ὀνομάτων τῶν διοριστέων δικηγόρων τοῦ Δημοσίου ἀνά τήν χώραν (: προεβλέφθη, ὅμως, ὅπως δύνανται οἱ κατὰ τόπους οἰκονομικοὶ ἔφοροι νά διορίζουν εἰς κατεπειγούσας περιπτώσεις, ὡσάκις δέν παρείχετο ὁ χρόνος νά προστρέξουν εἰς τό Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, δικηγόρους, ἐξ εἰδικοῦ πίνακος παρ' ἐκάστῳ πρωτοδικείῳ)·

δ) διὰ τήν ὑποβολὴν γνωμοδοτήσεως, ἐγγράφως ἢ προφορικῶς, ἐπὶ πάσης ὑποθέσεως ἢ ὁποῖα θά ἐζητεῖτο ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν. Ὅσάκις παρίστατο ἀνάγκη εἶχε τήν δυνατότητα νά συγκαλῇ συμβούλιον καί ἐξ ἐτέρων δικηγόρων τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἐξέτασιν ζητήματός τινος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νά διατυπωθῇ ἡ γνωμοδότησις·

ε) διὰ τήν παράστασιν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ὡσάκις ἡ ὑπόθεσις ἐκρίνετο ὡς σπου-

102. Νόμος ὑπ' ἀριθμ. Ρ'Γ' (193) τῆς 24ης Μαρτίου 1867, *Περί συστάσεως δέσεως Συμβούλου Διευθυντοῦ τοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν Δικαστικοῦ Τμήματος*, βλ. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 18 (28 Μαρτ. 1867), σελ. 140.

103. *Ἐνθ' ἄνωτ.*, φ. 54 (13 Σεπτ. 1867), σελ. 653.

104. *Ἐνθ' ἄνωτ.*, φ. 18 (28 Μαρτ. 1867), σελ. 140-141.

δαία, εἴτε μόνος αὐτός εἴτε συμπράττων μετά τῶν εἰδικῶς ἐξουσιοδοτηθέντων διά τήν συγκεκριμένην ὑπόδεσιν δικηγόρων·

ς) τέλος, διά τήν διεύθυνσιν τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, μέ τήν εἰδικωτέραν εὐθύνην τῆς ἐγκαίρου διεξαγωγῆς τῶν ὑποθέσεων τούτου.

Εἰς τήν θέσιν τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν διωρίσθησαν, ὡς ἤδη ἐσημειώθη, διαδοχικῶς ὁ Βασίλειος Οἰκονομίδης, ὁ Ἀριστείδης Κιάππε καί ὁ Μιχαήλ Ταταράκης. Ὁ δεσμός φαίνεται ὅτι ἀπέδωσε σημαντικούς καρπούς, κυρίως κατά τήν περίοδον κατά τήν ὁποίαν κατεῖχε τήν θέσιν τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ ὁ Βασ. Οἰκονομίδης. Οὗτος κατά τήν θητείαν του ἐφρόντισε διά τήν τακτικήν ὀργάνωσιν τῶν μητρώων τῶν ἐκκρεμῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου καί ἐξέδιδε τακτικῶς ἐκ τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος ἐνημερωτικόν φυλλάδιον ἀναγράφον τόν ἀριθμόν τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου αἱ ὁποῖαι ἐκερδίζοντο ὑπό αὐτοῦ καί ἀντιστοίχως ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἐχάνοντο. Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ στοιχείων προέκυψεν ὅτι τό Δημόσιον ἐκέρδιζε περίπου τά 3/4 τῶν δικῶν εἰς τάς ὁποίας ἦτο εἴτε ὁ ἐνάγων εἴτε ὁ ἐναγόμενος¹⁰⁵. Παράλλως πρὸς τόν Σύμβουλον Διευθυντήν, ἐχρησιμοποιοῦντο καί αἱ ὑπηρεσίαι δικηγόρων προσλαμβανομένων πάντοτε κατά περίπτωσιν καί καθ' ὑπόδεσιν¹⁰⁶. Μάλιστα προκύπτει ὅτι ἀτύπως εἶχον ἀποκτηθῇ «εἰδικότητες» μεταξύ τῶν δικηγόρων καί συγκεκριμένος δικηγόρος Ἀθηνῶν ἐξουσιοδοτεῖτο πάντοτε ὅσάκις ἐπρόκειτο περί «ζητημάτων ἐνοικιαστικῶν»¹⁰⁷, ἄλλοι διά τήν διεκδίκησιν κυριότητος ἀκινήτων κ.λπ.

4. Ὁ δεσμός τῶν Νομικῶν Συμβούλων.

Παρά τήν φιλότιμον προσπάθειαν ἀντιμετωπίσεως τοῦ ὄγκου τῶν ὑποθέσεων, ἡ συσσώρευσις αὐτῶν εἰς τά δικαστήρια εἶχεν ὀδηγήσει εἰς ἀδιέξοδα πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου καί εἰς τινὰς περιπτώσεις εἰς κατάστασιν ἐντόνως ὁμοιάζουσαν πρὸς ἀρνησιδικίαν. Κατά τόν Ἰούνιον τοῦ 1882, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Βουλῆς,

105. Συνεδρίασις ὑπ' ἀριθμ. 85 τῆς 14^{ης} Ἰουνίου 1882. Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Περίοδος Θ', Σύνοδος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1883, σελ. 1173.

106. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ὅτι μετά τήν ἀποχώρησίν των ἐκ τῶν καθηκόντων τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν τόσον ὁ Βασ. Οἰκονομίδης ὅσον καί ὁ Ἀριστείδης Κιάππε ἀνελάμβανον ὑποθέσεις ὡς δικηγόροι τοῦ Δημοσίου. Βλ. τοὺς «Πίνακες τῶν πληρωθέντων δικηγορικῶν δικαιωμάτων εἰς δικηγόρους τῆς Πρωτευούσης» τοὺς ὁποίους παρέδωκεν ὁ Σύμβουλος Διευθυντής (Δικαστικός Σύμβουλος) Μιχαήλ Ταταράκης εἰς ἐπίσημον ἔκθεσιν αὐτοῦ περί τοῦ δεσμοῦ τῶν Νομικῶν Συμβούλων ὑπὸ τόν τίτλον: Ὁ περί Νομικῶν Συμβούλων Θεσμός. Ἐν Ἀθήναις 1884, σελ. 45-73. Τό ἐν λόγῳ βιβλίον εἶναι ἐξαιρετικῶς σπάνιον.

107. Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Περίοδος Θ', Σύνοδος Α', σελ. 1173.

υπήρχον ἐκκρεμεῖς ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων παντός βαθμοῦ 3000 δίκαι εἰς τὰς Ἀθήνας καί ἀκόμη 4000 εἰς τήν λοιπὴν χώραν¹⁰⁸. Κατάδηλον λοιπόν ὅτι ἡ κατάστασις εἶχε φθάσει εἰς πλήρες ἀδιέξοδον.

Ι. Ὄταν κατὰ τὴν 3ην Μαρτίου 1882 διωρίσθη Κυβέρνησις Χαριλάου Τρικούπη, Ὑπουργός ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἀνέλαβεν ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς. Οὗτος ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος. Ὡς πρῶτον μέτρον ἔσπευσε νά εἰσηγηθῇ καί ἐπέτυχε τὴν ψήφισιν τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. λΜΔ' (944) τῆς 21ης Ἀπριλίου 1882, *Περὶ διορισμοῦ εἰδικοῦ ὑπαλλήλου παρά τῇ Ἐφορίᾳ Ἀττικῆς*¹⁰⁹, δηλ. μονίμου εἰδικοῦ δικαστικοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Δημοσίου παρά τῇ Οἰκονομικῇ Ἐφορίᾳ Ἀττικῆς, μέ τὴν ἀρμοδιότητα ὑποστηρίξεως τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου ἢ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου ἐντός τοῦ χώρου δικαιοδοσίας τῆς ἐν λόγῳ Ἐφορίας. Ὁ εἰδικὸς αὐτός δικαστικὸς ἀντιπρόσωπος ἔδει νά ἔχῃ διατελέσει πρωτοδίκης τοῦλάχιστον ἐπὶ διετίαν ἢ δικηγόρος παρά πρωτοδίκαις τοῦλάχιστον ἐπὶ ἑξαετίαν ἢ παρ' ἐφέταις τοῦλάχιστον ἐπὶ τετραετίαν. Ἡ θέσις τοῦ δικαστικοῦ ἀντιπροσώπου προσδιωρίζετο ὅτι δά ἦτο ἐπὶ βαθμῶ πρωτοδίκου¹¹⁰.

Ἀκολουθῶς κατὰ Μάιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ὑπουργός ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Παῦλος Καλλιγᾶς ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν «*νομοσχέδιον περὶ νομικῶν συμβούλων, κατανεμομένων εἰς ὅλα τὰ ὑπουργεῖα καί συγχρόνως συναποτελούντων ἐπιτροπὴν γνωμοδοτικὴν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα τὰ νομικά τὰ ὅποια καθ' ἡμέραν ἀναφύονται*»¹¹¹. Ἐπρόκειτο περὶ σπουδαίας τομῆς. Περὶ τοῦ νομοσχεδίου τούτου ὑπεβλήθη ἀντὶ αἰτιολογικῆς ἐκδέσεως μακρὸν εἰσηγητικὸν κείμενον συνταχθέν ὑπὸ τοῦ τότε ὑπηρετοῦντος Συμβούλου Διευθυντοῦ Μιχαήλ Ν. Ταταράκη, τέως Ἀρεοπαγίτου, ὁ ὅποιος ἦτο καί ὁ εἰσηγητὴς τοῦ μέτρου πρὸς τὸν Ὑπουργόν τῶν Οἰκονομικῶν καί συντάκτης τοῦ ἐν λόγῳ νομοσχεδίου.

Ἐκ τῆς μελέτης τῆς συζητήσεως ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου προκύπτει

108. Αὐτόδι.

109. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 29 (26 Ἀπρ. 1882), σελ. 127. Κατὰ τὴν δημοσίευσιν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως ὁ ἀριθμὸς τοῦ νόμου ὑπέστη ἀλλοίωσιν καί ἀντὶ τοῦ λ ἐτέθη ἀπλοῦν Π, μέ ἀποτέλεσμα ὅποιος δά ἐπεδίωκε νά προβῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀριθμοῦ νά καταλήξῃ εἰς ἐσφαλμένον ἀποτέλεσμα. Κατὰ τό ἔτος 1882, ἡ ἀρίθμησης τῶν νόμων κατὰ τὴν ἐλληνικὴν γραφὴν εἶχε φθάσει εἰς τό ψηφίον λ, ἀποδίδον τὸν ἀριθμόν 900.

110. Ὁ δεσμός ἀπεδείχθη ἰδιαίτερος ἀποδοτικὸς καί ἀνδεκτικὸς εἰς τὸν χρόνον, φαίνεται δέ ὅτι ἐπεξετάθη ἀκολουθῶς καί εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Ναυπλίας. Κατηργήθη διὰ τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 29ης Ἰουλίου 1927, *Περὶ καταργήσεως τῶν θέσεων δικαστικῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Δημοσίου παρά ταῖς Οἰκ. Ἐφορίαις Ἀττικῆς καί Ναυπλίας, ὡς καί τῆς θέσεως τοῦ γραμματέως παρά τῷ πρώτῳ τούτων*. Βλ. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. Α' 162 (3 Αὐγ. 1927), σελ. 1158.

111. Συνεδρίασις ὑπ' ἀριθμ. 66 τῆς 8ης Μαΐου 1882, Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Περίοδος Θ', Σύνοδος Α', Ἐν Ἀθήναις 1883, σελ. 687.

πλήθος πληροφοριῶν ἀλλά καί διδακτικῶν συμπερασμάτων. Κατά τήν συζήτησιν ὠμίλησαν μόνον βουλευταί τῆς ἀντιπολιτεύσεως.¹¹² Ἐλαβον τόν λόγον οἱ Βουλευταί Ἰωάννης Ἀντωνόπουλος, Ἀθανάσιος Πετιμεζᾶς, Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος, Γεώργιος Ζηνόπουλος, Ἡλίας Ποταμιᾶνος, Νικόλαος Στεφανίδης, Κωνσταντῖνος Κωνσταντόπουλος, Γεώργιος Μίλησης, Δημητράκης Παν. Τζάνες, Δημήτριος Δημητρακάκης. Ἀντιθέτως δέν μετέσχον εἰς τήν συζήτησιν ὁ Ὑπουργός τῶν Οἰκονομικῶν Παῦλος Καλλιγᾶς καί ὁ Ὑπουργός τῆς Δικαιοσύνης Δημ. Γ. Ράλλης, ἐνῶ ἐλάχιστα παρενέβησαν ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Σπυρίδων Βαλαωρίτης καί ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Χαρ. Τρικούπης. Οἱ ὀμιλήσαντες ἦσαν ὅλοι δικηγόροι, οἱ ὅποιοι μάλιστα εἶχον ἀναλάβει ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων¹¹³.

Ἡ ἐπιθετικότητα τῶν ἀγορεύσεων ἦτο μεγάλη διότι καταφανῶς τό δικηγορικόν σῶμα ἦτο ἐνωχλημένον διά τήν ἀπώλειαν τῆς παρ' αὐτοῦ ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου, ἔργου τό ὅποιον ἴσως καθ' αὐτό δέν ἦτο ἰδιαιτέρως προσοδοφόρον, ἀλλά προσέφερεν εἰς τοὺς δικηγόρους αἶγλην καί προβολήν ὑπό τήν ἐννοιαν τῆς ἐπιδείξεως πρὸς αὐτοὺς τῆς εὐνοίας τῆς ἐκάστοτε Κυβερνήσεως. Χαρακτηριστικῶς ἀνέφερεν ὁ Ἀδ. Πετιμεζᾶς, ὁ ὅποιος εἶχε διατελέσει καί Ὑπουργός τῶν Οἰκονομικῶν καί εἶχε χειρισθῇ τοιαύτας ὑποθέσεις: «Ὅλοι οἱ δικηγόροι, οὐδενός ἐξαιρουμένου, ἀπό τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ κατωτάτου, ἐάν ὁ Ὑπουργός τῶν Οἰκονομικῶν δέν στέλλῃ εἰς αὐτοὺς δίκας, λέγουν: Δέν ἐνθυμήθητε καί ἡμᾶς· δέν ἠδυνάμεθα καί ἡμεῖς νά ὑπερασπισθῶμεν τά συμφέροντα τοῦ Δημοσίου;»¹¹³.

Ἡ βασική κατηγορία τῶν ἀγορευσάντων ἐστρέφετο κατά τῆς ιδιότητος τῶν οἰονεῖ ὡς ἐμμίσθων δικηγόρων μελλόντων νά διορισθοῦν νομικῶν συμβούλων. Καί ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, τινές ἐκ τῶν βουλευτῶν ἔσπευσαν νά ἀναμνησθοῦν τῆς ἀποτυχίας τοῦ δεσμοῦ τῶν ἐμμίσθων δικηγόρων τοῦ Δημοσίου κατά τό διάστημα τῶν ἐτῶν 1856-1860. Οὕτως, ὁ Ἀδ. Πετιμεζᾶς ἀγορεύων ἐτόνισεν ὅτι: «Πρέπει νά ἐνθυμηθῇτε ἢ πρέπει νά μάθητε

112. Ἐξ αὐτῶν δικηγόροι Ἀθηνῶν οἱ ὅποιοι εἶχον ἀναλάβει ὑποθέσεις τοῦ Δημοσίου κατά τό διάστημα τῶν ἐτῶν 1879-1882 ἦσαν οἱ Ἰωάννης Ἀντωνόπουλος, Ἡλίας Ποταμιᾶνος, Νικόλαος Στεφανίδης, Κωνσταντῖνος Κωνσταντόπουλος, Γεώργιος Μίλησης καί Δημήτριος Δημητρακάκης ὡς προκύπτει ἐκ τῶν σχετικῶν «Πινάκων τῶν πληρωθέντων δικηγορικῶν δικαιωμάτων εἰς δικηγόρους τῆς Πρωτευούσης» τοὺς ὁποίους παρέδωκεν ὁ Σύμβουλος Διευθυντής (Δικαστικός Σύμβουλος) Μιχαήλ Ταταράκης εἰς τήν ἐκδασιν αὐτοῦ περί τοῦ δεσμοῦ τῶν Νομικῶν Συμβούλων ὑπό τόν τίτλον: Ὁ περί Νομικῶν Συμβούλων Θεσμός, σελ. 45-73.

113. Συνεδρίασις ὑπ' ἀριθμ. 85 τῆς 14^{ης} Ἰουνίου 1882, Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς, Περίοδος Θ', Σύνοδος Α', σελ. 1174.

μᾶλλον, ὅτι κατὰ τὰ 1857 καί 1858, ὅταν ἦσαν διωρισμένοι ἔμμισθοι δικηγόροι, ἀπεστάλησαν εἰς τοὺς ἐμμίσθους δικηγόρους δικογραφίαι καί ὅταν μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν διετάχθη ἡ ἐπιστροφή τῶν δικογραφιῶν, ἐπεστράφησαν πολλαί ἐξ αὐτῶν φέρουσαι τήν σφραγίδα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν τήν τεθεῖσαν ὅταν ἀπεστάλησαν»¹¹⁴.

Καί ὁ Δημ. Δημητρακάκης προσέδεσε τὰ ἐξῆς: «Δέν ἔχω νά παραδέσω εἰμὴ συγκεκριμένας τινάς περιστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύει πόσον ἐπιβλαβὴς εἶναι ἡ ἀφαίρεσις τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου ἀπὸ τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν δικηγόρων. Ἔχω δέ ἐνταῦθα δύο σπουδαίους μάρτυρας, τόν κύριον Στεφανίδην καί τόν κ. Καλλιγᾶν, Ὑπουργόν τῶν Οἰκονομικῶν. Ὅτε, κύριοι, πρό εἴκοσι πέντε ἐτῶν εἶχομεν ἐμμίσθους δικηγόρους, ἦσαν μεταξύ αὐτῶν καί δύο ἐκ τῶν σπουδαιότερων δικηγόρων τῶν Ἀθηνῶν.

<Νικ.> Στεφανίδης: Τόν <Εμμαν.> Κόκκινον καί <Γεώργ. Δ.> Κυπαρίσσην.

< Δημ.> Δημητρακάκης: Μάλιστα. Μετά τρία ἔτη, ὅτε κατηργήθη τό σύστημα αὐτό, ὁ καταργήσας αὐτό Ὑπουργός μακαρίτης <Εὐστάθ.> Σῆμος μέ ἔστειλεν, ὄντα τότε ὑπάλληλον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, ἵνα παραλάβω τὰς δικογραφίας ἀπὸ τὰ γραφεῖα τῶν σπουδαίων ἐκείνων δικηγόρων· τὰς εὗρον, κύριοι, κατὰ τὰ 9/10 δεδεμένας ὅπως τὰς παρέδωκεν ὁ κομίσας αὐτάς κλητὴρ τοῦ Ὑπουργείου, καί τό παραδοξότερον ὅτι οὔτε τὰ πληρεξούσια ἔγγραφα ἦσαν ἀποσφραγισμένα»¹¹⁵.

Ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ λόγου τοῦ ὁ Δημ. Δημητρακάκης ἀπέδωσε τήν ζημίαν τοῦ Δημοσίου ἐκ τοῦ Λαυρεωτικοῦ Ζητήματος εἰς τήν ἀδράνειαν τῶν ἐμμίσθων δικηγόρων τοῦ Δημοσίου καί μάλιστα εἰς τήν ἀδράνειαν τοῦ Γεωργ. Δ. Κυπαρίσση, ὁ ὁποῖος ἠδιαφόρησε διὰ τήν διεξαγωγήν τῆς δίκης ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐνῶ πρωτοδίκως καί κατ' ἔφεσιν εἶχε κερδίσει τήν ὑπόδесιν ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου ὁ μὴ ἔμμισθος πληρεξούσιος δικηγόρος τοῦ Δημοσίου καί πολιτευόμενος Θραῖς τήν καταγωγήν Νικ. Παντολέων.

2. Πάντως ἡ ἐπίδесις τῶν βουλευτῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως δέν ἡμπόδισε τελικῶς τήν ψήφισιν τοῦ νομοδετήματος. Ἀξίζει νά σημειωθῇ ὅτι τό ἀντί αἰτιολογικῆς ἐκδέσεως εἰσηγητικόν κείμενον τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν Μιχαήλ Ταταράκη προσυπεγράφη κατὰ τήν 8ην Μαΐου 1882 ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν Ὑπουργῶν τῆς Κυβερνήσεως Τρικούπη, δηλαδή ὑπὸ τῶν

¹¹⁴. Αὐτόθι, σελ. 1176.

¹¹⁵. Αὐτόθι, σελ. 1203. Περὶ τοῦ δεσμοῦ τῶν δικηγόρων καί ἐν γένει τῆς καταστάσεως τῆς Δικαιοσύνης κατὰ τόν 19^ο αἰῶνα βλ. Λύντιας Τρίχα, *Δικηγορεῖν ἐν Ἀθήναις. Μιά διαδρομὴ στὸν 19^ο αἰῶνα*, Ἐν Ἀθήναις 2003. Ὁ Χῖος Ἐμμ. Κόκκινος (1812-1879) διετέλεσε Καθηγητὴς τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου (1861-1863) καί τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου (1864-1879).

Χαριλάου Τρικούπη, Κωνσταντίνου Λομβάρδου, Παύλου Καλλιγᾶ, Γεωργίου Ρούφου καί Δημητρίου Γ. Ράλλη.

Τό κείμενον τοῦ Μιχ. Ταταράκη φέρει ἡμερομηνίαν 6 Μαΐου 1882 καί συνοδεύει τό σχέδιον τοῦ τελικῶς ψηφισθέντος νόμου¹¹⁶. Ὡς ἐπιχειρήματα διά τήν θέσπισιν τοῦ συστήματος τῶν *Νομικῶν Συμβούλων* προεβάλλοντο ὑπό τοῦ Ταταράκη αἱ ἀτέλειαι τῶν δεσμῶν καί τῆς νομοδεσίας, αἱ ἀδυναμίαι τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ἡ κακή τήρησις τῶν δημοσίων ἀρχείων καί ἡ ἀνικανότης ἀντιμετωπίσεως τῆς ἀρπακτικότητος τῶν ἰδιωτῶν κατά τῆς περιουσίας τοῦ Δημοσίου, θεωρουμένης ὡς «νομίμου λείας πολέμου» ὑπ' αὐτῶν μετά τόν Ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας, προβλήματα κατά τήν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων περί στρατιωτικῆς ἱεραρχίας καί μισθοδοσίας καί ἄλλα συναφῆ, ἀλλά καί ἡ ἀνάγκη τῆς συνεχοῦς καί συνεποῦς παρακολουθήσεως τῶν ἐκκρεμῶν ὑποθέσεων ἑνός ἐκάστου ὑπουργείου. Πέρα τῆς δικαστικῆς ὑποστηρίξεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου, προετείνετο ὅπως οἱ *Νομικοὶ Σύμβουλοι* τῶν λοιπῶν Ὑπουργείων ὑπό τήν προεδρίαν τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν λειτουργήσουν ἐν συμβουλίῳ ὡς νομοπαρασκευαστική ἐπιτροπή διά τήν κεντρικὴν Διοίκησιν, ὥστε νά ἀποτραπῇ διά τό μέλλον ἡ θέσπισις νόμων ἢ λήψις μέτρων δυναμένων νά γεννήσουν ἀπαιτήσεις ἀποζημιώσεων ἔναντι τοῦ Δημοσίου.

Ὁ Μιχ. Ταταράκης παρεδέχθη τὰς ἀποτελεσματικὰς ὑπηρεσίας αἱ ὁποῖαι εἶχον παρασχεθῇ κατά τό παρελθόν ὑπό τῶν δικηγόρων τοῦ Δημοσίου, ἐτόνισεν ὅμως ὅτι τό ἰσχύον σύστημα δέν παρεῖχε τήν δυνατότητα συγκλήσεως συμβουλίων ὥστε νά κρίνουν καί νά ἀποφασίζουν οὗτοι καί συλλογικῶς ἐπὶ ἐκκρεμῶν ὑποθέσεων. Σχολιάζων τόν δεσμόν τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ (ἀποκαλουμένου ἀτύπως καί Δικαστικοῦ Συμβούλου) ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ἐξαιρετικῶς δυσχερές τό εἰς αὐτόν ἀνατεθειμένον ἔργον, διότι ἐκαλεῖτο νά ἐξετάζη καί ἐνεργῇ ἐπὶ περίπου 3000 δικῶν αἱ ὁποῖαι ἦσαν τότε ἐκκρεμεῖς ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖνο ὅμως τό ὁποῖον κατελογίζετο εἰς τόν ἰσχύοντα δεσμόν τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ ὡς σοβαρώτατον μειονέκτημα ἦτο «ὅτι δέν καταργεῖται ἀνάλογος ἀριθμὸς δικῶν διά συμβιβασμοῦ». Καί ἐξήγησεν ὅτι: «Τό Δικαστικόν Τμήμα δέν ἀπέκρουσε ποτέ συμβιβαστικὴν λύσιν· τοιαύτη μάλιστα περιστέλλει καί ἀνακουφίζει τοῦτο ἀπὸ τὰς ἀσχολίας του· ἀλλὰ δέν δύναται νά παραδεχθῇ τό προβαλλόμενον ἐκάστοτε πρὸς ὑποστήριξιν τοιούτων συμβιβασμῶν ἀξίωμα καί δόγμα ὅτι καί ἂν δέν ἦναι ὑπεύθυνον κατὰ τοὺς κειμένους νόμους εἰς ἀποζημίωσιν τό Δημόσιον ἢ ἂν τό καταβλητέον πρὸς τοῦτο ποσὸν ἦναι λίαν δυσανάλογον πρὸς τό ἀπαιτούμενον, δέν εἶναι

116. Παράρτημα τῆς Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Θ' Περίοδος-Α' Σύνοδος. Ἐν Ἀθήναις 1883, σελ. σλδ'-σλη'.

ἀδικία, ὑπαγορεύεται μάλιστα ἀπό τό δίκαιον, νά λύηται ἡ διαφορά ὑπέρ τοῦ ἰδιώτου καθ' ὃν τρόπον διατυποῦται παρ' αὐτοῦ, διά μόνον τόν λόγον ὅτι δέν εἶναι ἐπαισθητή ἡ ζημία ἂν ταύτην ὑποστῇ τό Δημόσιον. Πολύς ἀπαιτεῖται νά παρέλθῃ χρόνος καί πολλαί καί διάφοροι νά συντρέξωσι περιστάσεις ὅπως παγιωθῇ ὁ προσήκων εἰς τήν περιουσίαν τοῦ Δημοσίου σεβασμός»¹¹⁷. Ἄλλοις λόγοις ὁ δεσμός τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ κατηγορεῖτο ὅτι δέν ἐπέτρεπε καί δέν προώδῃ τήν ἐπίτευξιν ἐξωδίκως συμβιβασμῶν, πού θά κατέληγον ὅμως εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου ἐπ' ὠφελείᾳ ἰδιωτῶν ἀποβλεπόντων εἰς τά ἴδια αὐτῶν συμφέροντα καί διεκδικήσεις στοιχείων τῆς περιουσίας τοῦ Δημοσίου, ἰδιωτῶν ὅμως προστατευομένων ὑπό πολιτικῶν παραγόντων!

Ἡ δεσμοδέτησις δέσεων Νομικῶν Συμβούλων εἰς τά λοιπά Ὑπουργεῖα πρέπει νά ὑποτεθῇ ἀπό τόν σημερινόν ἀναγνώστην τῆς Ἐκθέσεως Ταταράκη ὅτι πρωτίστως θά συνέβαλλεν εἰς τήν θωράκισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου καί ἐκτός τῶν δικαστηρίων διά προληπτικῶν μέτρων, κυρίως ὡς πρός τήν νομικήν πληρότητα καί τήν σκοπιμότητα τῶν ἐπιλεγομένων λύσεων αἱ ὁποῖαι θά διευτυποῦντο εἰς ἐκπονούμενα νομοσχέδια.

Παρά τάς ἀντιρρήσεις τῶν βουλευτῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, τελικῶς τό νομοσχέδιον ἐψηφίσθη ὑπό τῆς Βουλῆς κατά τήν 16ην Ἰουνίου 1882¹¹⁸, ὑπεγράφη κατά τήν 22αν Ἰουνίου ὑπό τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α', καί ἐδημοσιεύθη ὡς Νόμος ὑπ' ἀριθμ. ,ΑΚΑ' (1021), *Περί Νομικῶν Συμβούλων* εἰς τήν *Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως* κατά τήν 23ην Ἰουνίου 1882¹¹⁹.

Διά τοῦ ἐν λόγῳ Νόμου ὁ νέος δεσμός διεμορφώθη ὡς ἐξῆς: Ἰδρύθησαν ἐπτά θέσεις Νομικῶν Συμβούλων διά τά λοιπά Ὑπουργεῖα, ἀνάλογοι πρός ἐκείνην τοῦ Δικαστικοῦ Συμβούλου παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Οἰκονομικῶν (ἄρθρ. 1). Διά τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ ἐπῆλθε καί μετωνομασία τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν εἰς Δικαστικόν Σύμβουλον, ὡς ἄλλωστε εἶχεν ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ πράξει νά ἀποκαλῆται οὗτος. Ἀρμοδιότης τῶν Νομικῶν Συμβούλων ἦτο πρωτίστως ἡ «ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τῆς πρωτευούσης διεξαγωγή τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου καί τῆς περιουσίας τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου», ἀλλά καί ἡ γνωμοδότησις «ἐπί διαφορῶν ἀντικειμένων τῆς Διοικήσεως ἐν γένει».

Ἐκ τῶν ἐπτά Συμβούλων τρεῖς προσδιωρίζοντο ὡς Εἰδικοί Σύμβουλοι,

117. Αὐτόθι, σελ. σλε'.

118. Συνεδρίασις 97 τῆς 16ης Ἰουνίου 1882, *Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς*. Περίοδος Θ', Σύνοδος Α', σελ. 1206.

119. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως* φ. 54 (23 Ἰουν. 1882), σελ. 239-240.

ἐξ ὧν ὁ εἷς εἶχε τήν εὐθύνην τῶν Ὑπουργείων Ἑσωτερικῶν καί Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, ὁ δεύτερος τῶν Ὑπουργείων Στρατιωτικῶν καί τοῦ «πολεμικοῦ κλάδου» τοῦ Ὑπουργείου Ναυτικῶν καί ὁ τρίτος τῶν Ὑπουργείων Ἐξωτερικῶν, Δικαιοσύνης καί τοῦ «ἐμπορικοῦ κλάδου» τοῦ Ὑπουργείου Ναυτικῶν. Οὗτοι ἦσαν οἱ εἰδικοί εἰσηγηταί ἐπὶ τῶν θεμάτων τῶν εἰς τήν ἀρμοδιότητα τῶν ὡς ἄνω ὑπουργείων ἐμπιπτουσῶν ὑποθέσεων, συνεζήτουν δέ τὰς σχετικὰς ὑποθέσεις ὑπὸ τήν προεδρίαν τοῦ Δικαστικοῦ Συμβούλου εἴτε ἐν στενῇ συνθέσει εἴτε καλουμένων καί τῶν λοιπῶν Νομικῶν Συμβούλων πρὸς σύνταξιν γνωμοδοτήσεων ζητουμένων ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου παρ' ᾧ ἦσαν ἕκαστος διωρισμένος.

Ἐν ᾧψει τῆς καλυτέρας ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἐκάστη ὑπόθεσις ᾧφειλε νά προπαρασκευάζεται ἐν συμβουλίᾳ ἐκ τριῶν τοῦλάχιστον Νομικῶν Συμβούλων, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἦτο ἀναγκαίως ὁ ἐντεταλμένος τήν παράστασιν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὡς πληρεξούσιος τοῦ συγκεκριμένου Ὑπουργείου τό ὅποῖον εἶχε τήν διαφοράν μέ τόν ἰδιώτην. Οὕτως ἡ δικογραφία προπαρασκευάζετο κατὰ τό δυνατόν πληρέστερον καί σφαιρικώτερον διά τῆς συμμετοχῆς τριῶν Νομικῶν Συμβούλων καί τοῦ Δικαστικοῦ Συμβούλου πάντοτε ὡς προέδρου. Ἀπαντες ἐνήργουν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὡς πληρεξούσιοι τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, βάσει τοῦ παλαιοῦ ὀργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 3ης/15ης Ἀπριλίου 1833, ὡς Ὑπουργοῦ ἐντεταλμένου νά ἐνεργῇ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Πρὸς νομιμοποίησιν τῆς παραστάσεώς των ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἀπητεῖτο ἀπλοῦν πληρεξούσιον ἔγγραφον ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Δικαστικοῦ Συμβούλου¹²⁰.

Πέρα τῆς ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἐκπροσωπήσεως τοῦ Δημοσίου, οἱ Νομικοὶ Σύμβουλοι, ἐν συμβουλίᾳ, εἶχον τήν ἀρμοδιότητα τῆς γνωμοδοτήσεως ἐπὶ τῆς ἀνάγκης καταργήσεως δικῶν, περί ἐξωδίκων συμβιβασμῶν καί περί τῶν εἰδικῶν ὅρων ὑφ' οἷς ἦτο δυνατόν νά δεχθῇ τό Δημόσιον συμβιβασμόν ἢ κατάργησιν δίκης. Ἡ γνωμοδότησις ἔπρεπε νά γίνῃ ἀποδεκτὴ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καί νά χορηγηθῇ παρ' αὐτοῦ ἔγγραφος ἐντολή πρὸς διενέργειαν τῆς σχετικῆς πράξεως. Διά νά θεωρηθῇ ἔγκυρος ἡ σχετικὴ γνωμοδότησις ἀπητεῖτο ὅπως εἶναι ὁμόφωνος. Ἄλλοις λόγοις διεμορφουτο εἰδικόν πλέγμα διατάξεων πρὸς πραγματικὴν διασφάλισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου τόσον ἀπὸ τήν ἀρπακτικότητα τῶν ἰδιωτῶν ὅσον καί ἀπὸ τήν ἀδιαφορίαν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων.

120. Βλ. Βασ. Τ. Οἰκονομίδου, *Ἐγχειρίδιον τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας*, ἔκδοσις ἐβδόμη μετὰ πλείστων προσθηκῶν καί βελτιώσεων, ὑπὸ Μιχ. Γ. Λιβαδά, Ἐν Ἀθήναις 1924, τόμ. 1, σελ. 83-84, ὑποσημ. 2.

Δέν πρέπει νά λησμονεῖται ὅτι κατά τήν ἐποχὴν ἐκείνην ἀκόμη δέν εἶχε διαμορφωθῇ ἡ ἔννοια τῆς μονιμότητος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καί συνεπῶς εἰς ἐκάστην κυβερνητικὴν μεταβολὴν ἐσημειοῦτο καί γενικὴ «ἀλλαγὴ φρουρᾶς» εἰς τὰ περισσότερα ὑπουργεῖα. Ἀποτέλεσμα τούτου: οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι εἶχον μεταβληθῇ εἰς «πολιτικὴν πελατείαν» τῶν κομμάτων καί συνεπῶς ἐλάχιστα ἠσχολοῦντο μέ τήν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Τό βασικόν μέλημά των ἦτο ἡ διατήρησις των εἰς τήν θέσιν των διὰ γνωριμιῶν, ἔστω καί ἂν μετεβάλλετο ἡ Κυβέρνησις. Τό σύστημα αὐτό καθίστα τούς ὑπαλλήλους λίαν ἐπιρρεπεῖς εἰς ἱκανοποίησιν πολιτικῶν καί κομματικῶν πιέσεων καί ἀπαιτήσεων, συχνάκις εἰς βάρος τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Εἰς αὐτὴν τήν κατάστασιν οἱ *Νομικοὶ Σύμβουλοι*, διοριζόμενοι ἐπὶ ἐξαετεῖ θητεία, παρῆχον τήν μόνην ἀσφάλειαν περί ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου.

Πέρα τῶν γνωμοδοτικῶν καί τῶν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὑπερασπιστικῶν καθηκόντων τῶν *Νομικῶν Συμβούλων*, παρείχετο εἰς αὐτούς, ἐν συμβουλίῳ ἐνεργοῦντας, ἡ ἀρμοδιότης τῆς «ἐκδικάσεως» τῶν ἐφέσεων «ἐπὶ τῶν τελωνειακῶν καί τῶν ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν περί χαρτοσήμου καί περί τελῶν τῶν παιγνιοχάρτων νόμων ἀποφάσεων». Ἡ ἐν λόγῳ ἀρμοδιότης ἔχει καταγραφῇ ὑπὸ τοῦ ἄειμνήστου Καθηγητοῦ τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου εἰς τό Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν Γεωργίου Ἰ. Ἀγγελοπούλου ὡς «διοικητικόν δικαστήριον δευτέρου βαθμοῦ». Ἀληθές εἶναι ὅτι πράγματι οἱ ἐν συμβουλίῳ ἀποφαινόμενοι *Νομικοὶ Σύμβουλοι* ἐτήρουν ἐνδικοφανῇ διαδικασίαν κατά τήν ἐν λόγῳ «ἐκδίκασιν», δέν ἀπετέλουν ὅμως διοικητικόν δικαστήριον, ἀφ' ἐνός διότι τὰ διοικητικά δικαστήρια ἀπηγορεύοντο βάσει τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864 καί ἀφ' ἑτέρου διότι αἱ παρ' αὐτῶν «ἐκδικαζόμεναι» ὑποθέσεις ἀπετέλουν διαφοράς αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον πρὸς ἐπίλυσιν εἰς τήν ἀρμοδιότητα τῶν διοικητικῶν Ἀρχῶν. Ἄλλως ἡ ἐκδίκασίς των θά εἶχε περιέλθει ἀπὸ τοῦ 1844 ἤδη εἰς τήν δικαιοδοσίαν τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Ἄς σημειωθῇ, προσδέτως, ὅτι αἱ ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τῶν ἐν συμβουλίῳ ἐνεργούντων *Νομικῶν Συμβούλων* «ἀποφάσεις» δέν ἐξεδίδοντο ὡς αἱ δικαστικαὶ «ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων» κατὰ τό Σύνταγμα, ἀλλ' «ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν» (ἄρθρ. 7, παρ. 4), δηλαδή κεντρικῆς διοικητικῆς Ἀρχῆς τῆς Ἐκτελεστικῆς Λειτουργίας.

Πάντως τό νέον μέτρον ὡς διεμορφώθη κατὰ τό 1882 δυνάμει τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. ,ΑΚΑ' (1021) τοῦ ἔτους ἐκείνου καί ἀκολουθῶς συμπληρώθη καί διεμορφώθη, ἀπετέλεσε τήν ἀπαρχὴν τῆς ὁργανώσεως καί λειτουργίας τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους ὡς αὐτό ὑφίσταται σήμερον.

5. Γενικά παρατηρήσεις.

Ὡς κατεδείχθη ἀνωτέρω ἡ προστασία τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἀπὸ τοῦ 1833 καὶ μέχρι τοῦ 1882 διήλθε σειράν διαδικασιῶν καὶ μέτρων, ἄλλα τῶν ὁποίων ἀπεδείχθησαν λυσιτελεῖν καὶ ἄλλα ἐγκατελείφθησαν ὡς ἀνεπιτυχεῖς.

Ἀληθές εἶναι ὅτι τὰ πρῶτα μέτρα (1833) προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου δέν ἦσαν δικαστικά ἀλλὰ νομοθετικά. Οὕτως, εὐθὺς μετὰ τὴν Ἐγκατάστασιν τῆς Βασιλείας ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τὴν 6ην/18ην Φεβρουαρίου 1833 ἐξεδόθη τό ὑπ' ἀριθμ. 948 Βασ. Διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύθη πλήρως πᾶσα ἐκποίησης ἐθνικῶν κτημάτων παντός εἴδους, ἰδίᾳ δέ τῶν ἀστικῶν¹²¹. Τό νομοθέτημα αὐτό ἐκρίθη ἀπολύτως ἀπαραίτητον παρὰ τό γεγονός ὅτι διὰ τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1827 δέν παρείχετο ἡ δυνατότης (ἡ ὁποία ὑφίστατο βάσει τοῦ Προσωρινοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1823) εἰς τὴν Βουλὴν ἢ εἰς ἄλλον φορέα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ὅπως ἐκποιῇ ἐθνικά κτήματα, πλὴν τῶν ἀποκαλουμένων τότε «φθαρτῶν», δηλαδή τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ τῶν λοιπῶν εἰς εἶδος προσόδων τῶν ἐθνικῶν κτημάτων. Ἀντιθέτως, προεβλέπετο ὅτι ἡ Βουλὴ: «Ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὴν διατήρησιν καὶ βελτίωσιν τῶν ἐθνικῶν κτημάτων» (ἄρθρ. 89 τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος).

Ἐν τούτοις, λόγῳ τῆς ἀναστολῆς λειτουργίας τῆς Βουλῆς, ἰσχυοῦσης ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. ΝΗ' (58) τῆς 18ης Ἰανουαρίου 1828 καὶ τοῦ ἀντιστοίχου εἰς περιεχόμενον Κυβ. Ψηφίσματος ὑπ' ἀριθμ. Α' τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας, ἐκρίθη ἀπαραίτητον ὅπως καταστῇ γνωστόν εἰς τὸν Ἑλληνικόν Λαόν ὅτι ὑπὸ τό νέον κυβερνητικόν καθεστώς, τό ὁποῖον εἶχεν ἐδραιωθῇ ἀπὸ τῆς 25ης Ἰανουαρίου /6ης Φεβρουαρίου 1833, πᾶσα ἐκποίησης ἐθνικῶν κτημάτων ἀπεκλείετο ρητῶς κατὰ τὸν νόμον. Αὐτό ὑπῆρξε τό πρῶτον μέτρον προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου μετὰ τό 1833, ὅταν ἡ καδίδρυσις ὀριστικοῦ κυβερνητικοῦ καθεστώτος ὑπεχρέωνε τοὺς κυβερνῶντας εἰς ἀντιμετώπισιν καὶ τῶν προβλημάτων τῆς κρατικῆς περιουσίας. Διὰ τοῦ αὐτοῦ Βασ. Διατάγματος ὑπ' ἀριθμ. 948 τῆς 6ης/18ης Φεβρουαρίου 1833 προεβλέφθη καὶ ὅτι μερίμνη τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἔδει νά συνταχθοῦν ἀνά τὴν ἐπικράτειαν πίνακες τῶν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος ἀποκτησάντων ἐθνικά κτήματα καθ' οἷονδῆποτε τρόπον (διὰ παραχώρησεως, ἀγορᾶς, ὑποθήκης βάσει τοῦ Ψηφίσματος ὑπ' ἀριθμ. ΛΒ' (32) τῆς 14ης Ἀπριλίου 1823 τῆς Β' ἐν Ἀστρεὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, κλπ.) ὥστε νά διευκρινηθῇ ἀκολούθως ἐάν νομίμως καὶ βάσει τίνος τίτλου κατεῖχον κτήματα ἀρχικῶς περιελδόντα εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου.

121. Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, φ. 3 (28 Φεβρ. / 12 Μαρτ. 1833), σελ. 19-20.

Διά μεταγενεστέρου Βασ. Διατάγματος της 30ης Μαρτίου/11ης Απριλίου 1835¹²², διά τοῦ ὁποίου ἐπανελήφθη ἡ πρόσκλησις πρὸς τοὺς κατέχοντας τίτλους ἐπὶ τέως δημοσίων κτημάτων ὅπως προσέλθουν καὶ βεβαιώσουν τὴν νομιμότητα τῶν ἐν λόγῳ τίτλων των, προσδιωρίσθησαν ἀκριβέστερον τὰ ὅρια τῆς περιόδου κατὰ τὴν ὁποίαν ἦτο δυνατόν νά ἔχουν γίνει νομίμως παραχωρήσεις ἢ ἐκποιήσεις δημοσίων κτημάτων, ἥτοι ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1822 μέχρις τῆς 25ης Ἰανουαρίου/6ης Φεβρουαρίου 1833. Πᾶσα μετὰ ταῦτα ἐκποίησης δημοσίων κτημάτων ἐδεωρήθη παράνομος καὶ ἄκυρος.

Εὐθὺς μετὰ τὴν νομοθετικὴν ρύθμισιν τῆς προστασίας τῆς κρατικῆς περιουσίας, ὠρίσθη διά τοῦ ὁργανικοῦ Βασ. Διατάγματος τῆς 3ης /15ης Απριλίου 1833, *Περὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Γραμματέως ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν*, ὡς ἤδη ἐκτενῶς ἐξετέθη, ὅτι μεταξύ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ περιλαμβάνετο καὶ ἡ διαπίστωσις κατόπιν ἀκριβοῦς ἐλέγχου τῶν δημοσίων κτημάτων καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Δημοσίου ἔναντι τῶν ἰδιωτῶν, ἡ διαφύλαξις τῆς κρατικῆς περιουσίας καὶ ἡ προστασία τῆς ἀπὸ πάσης καταπατήσεως ἢ παρανόμου διεκδικήσεως, ἡ εἴσπραξις τῶν πρὸς τὸ Δημόσιον ὀφειλῶν καὶ ἡ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἀντιπροσώπευσις τοῦ Δημοσίου κατὰ τὴν διαδικασίαν προστασίας τῶν συμφερόντων αὐτοῦ. Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην καταδεικνύεται ὅτι ἡ ἱστορία τῆς φροντίδος περὶ δικαστικῆς προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου ἀνάγεται εἰς τὸ χρονικὸν σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἤρχισαν νά λειτουργοῦν τὰ τακτικά δικαστήρια, δηλαδή ἀπὸ τῆς 25ης Ἰανουαρίου/6ης Φεβρουαρίου 1835, ἐνῶ ἡ σχετικὴ πρόβλεψις περὶ τῆς προστασίας ἀνήγετο ἤδη εἰς τὴν 3ην/15ην Απριλίου 1833 διά τοῦ ὁργανικοῦ Βασ. Διατάγματος περὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἡ μέχρι σήμερον δεκτὴ θέσις, ὡς ἐδιδάχθη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Γεωργίου Ἰ. Ἀγγελοπούλου¹²³, εἶναι ὅτι ἡ διαδικασία τῆς προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου, διά φορέως προδρόμου τοῦ ἀπὸ τοῦ 1882 λογιζομένου ὡς συγκροτηθέντος Νομικοῦ Συμβουλίου (τό ὁρδόν:

122. Βασ. Διάταγμα τῆς 30ης Μαρτίου / 11ης Απριλίου 1835, *Περὶ ἀνανεώσεως τῶν δικαιογράφων ἐκείνων τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, ὅσα μετέβησαν εἰς τῶν ἰδιωτῶν τὴν κυριότητα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Ἀγῶνος μέχρι τῆς καταστάσεως <: Ἐγκαταστάσεως > τῆς παρούσης Κυβερνήσεως*, δηλ. ἀπὸ 9 Ἰανουαρ. 1822 ἕως 6 Φεβρουαρ. 1833, *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 14 (9 / 21 Μαΐου 1835), σελ. 80-83. Πέρα τῶν ἤδη μνημονευθεισῶν ἐργασιῶν τοῦ Γ. Νάκου, ἰδιαιτέρως χρήσιμος ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς νομοθετικῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ ζητήματος τῶν ἐθνικῶν κτημάτων εἶναι ἡ ὀγκώδης ἐκδοσις: *Υπουργεῖον Γεωργίας, Διεύθυνσις Δημοσίων Κτημάτων, Κώδιξ Νομοθεσίας Δημοσίων Κτημάτων*, ἐπιμελεία Ἰωάννου Παναγιωτοπούλου, Γεν. Ἐπιδεωρητοῦ τῶν Δημοσίων Κτημάτων, Ἐν Ἀθήναις 1919.

123. Γ. Ἰ. Ἀγγελοπούλου, *Σύστημα Διοικητικοῦ Δικαίου*, Ἐν Ἀθήναις 1885-1888, σελ. 197-209.

Συμβουλίου τῶν Νομικῶν Συμβούλων), ἤρχισεν ἀπὸ τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1843, ὅτε συνεστήθη ἡ Ἐπιτροπὴ πρὸς γνωμοδότησιν ἐπὶ τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου¹²⁴. Ἀληθές εἶναι ὅτι ἡ σχετικὴ ρύθμισις τοῦ 1843 ἀπετέλεσε μέτρον κατὰ συνέχειαν ἄλλων διαδοχικῶν, ἥδη δέ ἀναφερθέντων, κριθέντων ὅμως ὡς ἀλυσιτελῶν. Ὁ πρῶτος φορεὺς προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου μετὰ τὴν νομοθετικὴν ρύθμισιν τοῦ Φεβρουαρίου 1833 περὶ τῶν δημοσίων κτημάτων, ὑπῆρξε τὸ συγκροτηθέν κατ' Ἀπρίλιον 1834 Γ' Τμῆμα ἐπὶ τοῦ Ἀμφισβητουμένου Διοικητικοῦ τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ὁ πρῶτος οὕτως εἰπεῖν «Νομικός Σύμβουλος» τοῦ Κράτους ὑπῆρξεν ὁ τμηματάρχης Παναγιώτης Κένταυρος. Κατ' ἄμεσον διαδοχὴν αὐτοῦ ἡσκησαν, ὡς ἐσημειώθη, τὰ σχετικὰ καθήκοντα ὁ Κωνστ. Προβελέγγιος καὶ ὁ Μᾶρκος Ρενιέρης μέχρι τοῦ 1843.

Ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τὰ συμφέροντα τοῦ Δημοσίου ὑπεστήριξαν κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1835-1856 καὶ πάλιν μεταξὺ 1860 καὶ 1882 δικηγόροι διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν διὰ πληρεξουσίου ἐγγράφου καὶ ἐπὶ συγκεκριμένης ἐκάστοτε ὑποδέσεως. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1856-1860 ἐπεχειρήθη πρὸς καλυτέραν ρύθμισιν τοῦ ζητήματος ἡ εἰσαγωγή τοῦ δεσμοῦ τῶν ἐμμίσθων ἐπὶ παγία ἀντιμισθία δικηγόρων τοῦ Δημοσίου, χωρὶς τὸ μέτρον νὰ ἀποδώσῃ τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τοῦ 1867 διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς εἰδικῆς δέσεως τοῦ Συμβούλου Διευθυντοῦ τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἐπεχειρήθη περισσότερον ὀρθολογικὴ καὶ τακτικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος τῆς κατευθύνσεως τῆς δικαστικῆς προστασίας τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου.

Τὰ ληφθέντα κατὰ τὸ 1882 νέα μέτρα διὰ τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. ΑΚΑ' /1882 πρέπει νὰ λογισθοῦν ὄχι ὡς εἰσάγοντα νέον δεσμόν, ἀλλ' ὡς σοβαρὰ τομὴ καὶ ὀρθολογικὴ προσπάθεια συστηματοποιήσεως τοῦ ἰσχύοντος καθεστῶτος καὶ ἐπανόδου κατ' οὐσίαν εἰς τὸ καθεστῶς τῶν ἐμμίσθων δικηγόρων τοῦ Δημοσίου. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι ἀπὸ τοῦ 1882 οἱ διοριζόμενοι ἐπτά Νομικοὶ Σύμβουλοι ἦσαν δημόσιοι ὑπάλληλοι, ὡς ἦτο ἀπὸ τοῦ 1867 ὁ μετονομασθεὶς εἰς Δικαστικόν Σύμβουλον ὑπηρετῶν τότε Σύμβουλος Διευθυντῆς τοῦ Δικαστικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν. Καὶ πρόσθετον νέον στοιχεῖον ἦτο τὸ γεγονός ὅτι ἐκάστη δικαστικὴ ὑπόθεσις τοῦ Δημοσίου πρὶν ἀχθῇ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων πρὸς ἐκδίκασιν ἔδει ὅπωςδῆποτε νὰ ἐξετασθῇ ἐν συμβουλίῳ ὑπὸ τῶν Νομικῶν Συμβούλων τῶν Ὑπουργείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Δικαστικοῦ Συμβούλου συνερχομένων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ παρατηρῇται ἀβελ-

124. Βασ. Διάταγμα τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1843, *Περὶ συστάσεως Ἐπιτροπῆς πρὸς γνωμοδότησιν ἐπὶ τῶν δικῶν τοῦ Δημοσίου*. Βλ. *Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. 5 (26 Φεβρ. 1843), σελ. 16-17.

τηρία ἢ ἔλλιπής φροντίς κατά τήν δικαστικήν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Δημοσίου. Ὅπωςδὴποτε ἐπισημαίνεται σοβαρά μεταβολή τῆς ὀργανωτικῆς περὶ τό θέμα ἀντιλήψεως.

Καθ' ὅλην τήν περίοδον τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἀπό τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καί μέχρι σήμερον ἀκόμη, τό Δημόσιον ἐτέλει ἐν ἀμύνη καί ἡγωνίζετο νά ὑπερασπισθῇ τά δικαιώματά του, νά διαφυλάξῃ τά δημόσια κτήματα καί λοιπά στοιχεῖα τῆς κρατικῆς περιουσίας, νά ἐξασφαλίσῃ τήν καταβολήν τῶν ὀφειλῶν πρός αὐτό ἐκ διαφόρων λόγων, κυρίως ὅμως ἐκ φοροδιαφυγῆς καί ἀποφυγῆς καταβολῆς ποικίλων τελῶν (ἀκόμη καί ἐκ λαθρεμπορίας) καί νά ἀποφύγῃ παραλλήλως τήν καταβολήν ἀποζημιώσεων ἐνδεχομένως μή ὀφειλομένων ἀλλά διεκδικουμένων ὑπό τῶν ἰδιωτῶν. Αἱ δικαστικαί ὑποθέσεις περὶ κυριότητος ἀκινήτων πού ἐξεδικάσθησαν μεταξύ Δημοσίου καί ἰδιωτῶν ἀπετέλεσαν τόν συντριπτικόν ἀριθμόν τῶν σχετικῶν ἀγωγῶν ἐξ ὧν προκύπτουν ἐκ τῆς μνημονευθείσης ἤδη Ἐκθέσεως Ταταράκη τοῦ 1882. Ὁ γενικός ὄγκος τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων τοῦ Δημοσίου διά τό 1882 καί καθ' ἅπασαν τήν ἐπικράτειαν ὑπελογίζετο κατά τήν αὐτήν Ἐκθεσιν, ὡς ἐσημειώθη, εἰς τόν ἀριθμόν τῶν 7000 δικῶν ἐνώπιον ἀπάντων τῶν δικαστηρίων τῆς χώρας. Καθίσταται σαφές ὅτι ὁ δεσμός τῶν Νομικῶν Συμβούλων μικράν μόνον ἀνακούφισιν εἰς τό δικαστικόν ἀδιέξοδον ἦτο δυνατόν νά προσφέρῃ, καί ταύτην μόνον ἐνώπιον τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων, διότι ἀνά τά δικαστήρια τῆς λοιπῆς χώρας τά συμφέροντα τοῦ Δημοσίου ὑπερησπίζοντο καί μετά τό 1882 ὑπό δικηγόρων διοριζομένων κατά περίπτωσιν. Ἡ ἀνακούφισις αὕτη, ὅσον καί μικρά εἰς ἀριθμούς ὑποθέσεων ἐάν ἦτο, ὑπῆρξε σπουδαία καί ἐδεμελίωσε σύστημα κρατοῦν λαμπρῶς μέχρι σήμερον μέ διαρκῶς βελτιουμένην νομοθεσίαν καί ὀργάνωσιν.

Ὅπως εἶχε τονίσει ὁ Καθηγητής Γεώργιος Ἰ. Ἀγγελόπουλος εἰς τό ἐκδοθέν κατά τό 1885 πρωτοποριακόν Σύστημα Διοικητικοῦ Δικαίου: «Ἡ ἔλλειψις παρ' ἡμῖν Συμβουλίου Ἐπικρατείας καί ἡ ὑπαρξίς πολλῶν ἀστικῶν διαφορῶν τοῦ Δημοσίου Ταμείου μετά τῶν πολιτῶν, συνετέλεσε κυριώτατα εἰς τήν γένεσιν τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τῆς Διοικήσεως, δεσμοῦ ὅλως ἰδιάζοντος ἐν Ἑλλάδι, διφυοῦς δέ τήν οὐσίαν ἐνεκα τῶν ἀστικῶν καί πολιτικῶν αὐτοῦ λειτουργιῶν, ἀλλά προσαρμοζομένου τά μάλιστα τῇ νῦν καταστάσει τῆς χώρας καί ἐπιδεκτικοῦ τελειοποιήσεως, ὥστε, αὐξανομένων τῶν διοικητικῶν αὐτοῦ καθηκόντων, ν' ἀποκτήσῃ καθαρώτερον χαρακτήρα καί νά καταστῇ τό ἀπαραίτητον συμβουλευτικόν σῶμα τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως»¹²⁵. Αἱ εὐχαί τοῦ Γ. Ἰ. Ἀγγελοπούλου ἀπέδωσαν καρπούς ἔτσι ὥστε σήμερον νά θεωρῆται ὡς ἐν ἐκ τῶν βασικῶν γνωμοδοτικῶν συμβουλίων τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως τοῦ κράτους.

125. Γ. Ἰ. Ἀγγελοπούλου, Σύστημα Διοικητικοῦ Δικαίου, σελ. 197.

Εἰς τὰ νεώτερα ἐγχειρίδια τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου¹²⁶ τό Νομικόν Συμβούλιον ἐξετάζεται μεταξύ τῶν γνωμοδοτικῶν ὀργάνων τῆς Διοικήσεως, ὅπως ἐφαντάσθη αὐτό ἀρχικῶς ὁ Γ. Ἀγγελοπούλος: «Υπό τὴν ἐτέραν αὐτοῦ ἰδιότητα, τὴν διοικητικὴν, τό Νομικόν Συμβούλιον ὥριστα ὡς τό μόνον γνωμοδοτικόν σῶμα τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως ἐπὶ παντός ἀντικειμένου νομικοῦ, καί ὡς διοικητικόν ἐν ταύτῃ δικαστήριον ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων, ἅς ἄλλοτε ἐξεδίκαζεν ὡς ἐπὶ τό πολύ μόνος ὁ ἀρμόδιος ὑπουργός.

Γνωμοδοτοῦσι δέ οἱ Νομικοὶ Σύμβουλοι εἴτε μόνοι καθ' ἑαυτοὺς εἴτε πλείονες ὁμοῦ ἐν συμβουλίῳ ἐπὶ ἀντικειμένων ἅτινα ἤθελον ὑποβληθῇ εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου παρά τῷ ὁποίῳ εἰσὶ διωρισμένοι. Ἡ ὑπηρεσία δ' αὕτη τῶν Νομικῶν Συμβούλων τοσαύτην ἔκτασιν ἔλαβεν ὥστε οὐ μόνον καί ἐπὶ τῶν ἀπλουστάτων νομικῶν ζητημάτων ζητεῖται ἡ γνώμη αὐτῶν, ἀλλὰ καί ἐπὶ πολλῶν ἄλλων ἀντικειμένων, θεωρουμένων πρὶν ὡς ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα τοῦ οἰκείου τμηματάρχου.

Ἡ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῶν κυβερνητικῶν νομοσχεδίων συμμετοχὴ τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου οὐδαμοῦ τοῦ νόμου (ἐννοεῖται τοῦ Νόμου ,ΑΚΑ' /1882) φανερώς μνημονεύεται· ἀλλ' ὅμως καί αὕτη ὑπῆρξε μέχρι σήμερον σπουδαιοτάτη, τοιαῦτα τινὰ δέ νομοσχέδια καί συνετάχθησαν τῇ παραγγελίᾳ τοῦ ὑπουργοῦ ὑπὸ τῶν <Νομικῶν> Συμβούλων ἀπ' εὐθείας, εἴτε μόνον εἴτε ἐν συμβουλίῳ»¹²⁷.

Τό νομοπαρασκευαστικόν ἔργον τοῦ συμβουλίου τῶν Νομικῶν Συμβούλων τοῦ 1882, τό ὁποῖον σχεδόν ἀμέσως ἀπεκλήθη πρακτικῶς «Νομικόν Συμβούλιον», καίτοι ἀκόμη δέν εἶχεν ἀποτελέσει ἐνιαῖον ὄργανον καί Ἀρχήν, ὑπῆρξεν εὐρύτατον ἰδίως ἐπειδὴ ὑπὸ τό καθεστώς τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864 δέν προεβλέφθη ἄλλο συμβουλευτικόν ἢ νομοπαρασκευαστικόν σῶμα¹²⁸ τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως.

126. Βλ. Ἡλία Κυριακοπούλου, *Ἑλληνικόν Διοικητικόν Δίκαιον*, τόμ. Β': *Γενικόν Μέρος*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1954², σελ. 56-58· Μιχ. Δ. Στασινοπούλου, *Μαθήματα Διοικητικοῦ Δικαίου*, Ἐν Ἀθήναις 1957, σελ. 208-210· Γεωργ. Μ. Παπαχατζῆ, *Σύστημα τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος Διοικητικοῦ Δικαίου*, Ἐν Ἀθήναις 1965, σελ. 304-307· Μιχαήλ Α. Δένδια, *Διοικητικόν Δίκαιον*, τόμ. Β': *Διοικητικὴ Ὁργάνωσις*, Ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 96-99· Ἐπαμ. Π. Σπηλιωτοπούλου, *Ἐγχειρίδιον Διοικητικοῦ Δικαίου*, Ἐν Ἀθήναις-Κομοτηνῇ 2007¹², σελ. 304-305.

127. Γ. Ί. Ἀγγελοπούλου, *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 203.

128. Τά περὶ ἀνασυστάσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ὡς εἰδικοῦ νομοπαρασκευαστικοῦ ὀργάνου βάσει τῶν ἄρθρων 83-86 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864 καί τῆς σχεδόν ἀμέσου καταργήσεώς των διὰ τοῦ Νόμου ΡΙΒ' (112) τῆς 25^{ης} Νοεμβρίου 1865, *Περὶ καταργήσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας* εἶναι ἀρκούντως γνωστά. Βλ. Ἄδω Γ. Τσούτσου, «Ὁ δεσμός τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας εἰς τό Σύνταγμα τοῦ 1864», περ. *Παρνασσός*, τόμ. Θ' (1967), σελ. 381-392 καί ἐν *Διοίξεις καὶ Δίκαιον. Μελέται Ἄδω Γ. Τσούτσου*, Ἐν Ἀθήναις-Θεσσαλονίκῃ 1979, σελ. 321-329. Πρβλ. Μιχ. Δένδια, *Διοικητικόν Δίκαιον*, τόμ. Γ': *Διοικητικὴ Δικαιοσύνη*, Ἐν Ἀθήναις 2007¹², σελ. 304-305.

Εἰς τὴν πρώτην συλλογὴν γνωμοδοτήσεων καὶ ἀποφάσεων τοῦ συμβουλίου τῶν Νομικῶν Συμβούλων, ἐκδοθεῖσαν ἰδιωτικῶς ὑπὸ τοῦ Σπυρίδωνος Ν. Περλέγκου, γραμματέως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἀμφισβητούμενον Διοικητικόν. Συλλογὴ γνωμοδοτήσεων καὶ ἀποφάσεων τοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν Νομικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Δικαστικοῦ Συμβούλου καὶ τῆς κατ' ἔφεσιν δικαζούσης τῆς στρατολογικῆς Ἐπιτροπῆς¹²⁹, ὁ ἐκδότης καὶ συντάκτης τῆς συλλογῆς ἐσημείωσε καὶ τὰ ἐξῆς πολὺ ἐνδιαφέροντα:

«Ὁ περί Νομικῶν Συμβούλων θεσμός ἀπὸ πολλοῦ ἐνεκυμονεῖτο ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργείου, ἀφ' ἧς δηλονότι αὕτη ἔνεκα τῆς ἀναπτύξεως τῶν τοῦ Δημοσίου δικῶν ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεως εἰδικῶν συνηγόρων τοῦ Δημοσίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ὅπως καὶ πολλῶ πρὶν ὑπεδείχθη ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ διευθύνῃ τὸ Δικαστικόν τοῦ αὐτοῦ Ὑπουργείου Τμῆμα ἀνὴρ νομομαθῆς καὶ περί τὰ δικαστικά ἐντρίβης, οἷος ὑπῆρξεν ὁ τὸ πρῶτον διορισθεὶς ἐν ἔτει 1867 κ. Β. Οἰκονομίδης, τέως Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου. Πρὸς τὴν ἀνωτέρω δέ ὑποδειχθεῖσαν ἀνάγκην συνεδυσάσθη καὶ ἑτέρα τῆς ὑπηρεσίας, τοῦ νὰ ὑπάρχωσι παρὰ τοῖς διαφόροις Ὑπουργείοις Σύμβουλοι νομικοί, βοηθοῦντες τῇ ὑπηρεσίᾳ ἐν τῇ λύσει τῶν καθ' ἑκάστην παρουσιαζομένων ζητημάτων, ἀντὶ νὰ προσφεύγῃ αὕτη ἐκάστοτε εἰς συμβούλια νομομαθῶν ἰδιωτῶν, ὡς ἐγένετο ἕως τότε, διότι ὑπῆρξε μὲν ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ θέσις ἑμμισθοῦ Συμβούλου δικηγορικοῦ παρὰ τῷ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Ὑπουργείῳ καὶ ἑτέρα παρὰ τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀμίσθου Συμβούλου, ὡς τοιοῦτου θεωρουμένου τοῦ κατὰ καιρὸν Καθηγητοῦ τοῦ Ἀλληλεθνοῦς (: Διεθνοῦς) Δικαίου, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη βραδύτερον κατηργήθη, ἡ δέ δευτέρα ἀπέβη χρησιμωτέρα ἐν δεδομέναις περιστάσεσιν, οὐδετέρα ὅμως τούτων εἶχε τὴν σημασίαν καὶ τὴν χρησιμότητα ἣν κατόπιν ἀπέδειξεν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ περί Νομικῶν Συμβούλων θεσμοῦ, οἷος καθιερώθη διὰ τοῦ ὀργανικοῦ Νόμου ΑΚΑ' τῆς 22 Ἰουνίου 1882»¹³⁰.

Ὁ Γ. Ί. Ἀγγελόπουλος, ἐξ ἄλλου, κατέληγεν εἰς τὸ προαναφερθέν διδακτικὸν ἐγχειρίδιόν του, διὰ τῶν ἐξῆς περί τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου:

129. Ἀμφισβητούμενον Διοικητικόν. Συλλογὴ γνωμοδοτήσεων καὶ ἀποφάσεων τοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν Νομικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Δικαστικοῦ Συμβούλου καὶ τῆς κατ' ἔφεσιν δικαζούσης τῆς στρατολογικῆς Ἐπιτροπῆς μετὰ παραπομπῶν εἰς τοὺς ἐρμηνευομένους νόμους καὶ τοὺς σχετικούς, καὶ παραθέσεως τοῦ στρατολογικοῦ νόμου, ἐπιμελεία καὶ δαπάνη Σπυρίδωνος Ν. Περλέγκου, Γραμματέως παρὰ τῷ αὐτῷ Ὑπουργείῳ, Ἐν Ἀθῆναις 1889. Τὸ βιβλίον εἶναι σπάνιον καὶ ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρον διὰ τὸ περιεχόμενον τῶν γνωμοδοτήσεων καὶ τῶν θεμάτων τὰ ὅποια ἐχειρίσθη τὸ Συμβούλιον τῶν Νομικῶν Συμβούλων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη λειτουργίας του. Ἐξεδόθη κατόπιν ἀδείας τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Χαριλάου Τρικούπη.

130. Αὐτόθι, σελ. ε'.

«Διά ταῦτα ἐξετάζοντες τό παρ' ἡμῖν Νομικόν Συμβούλιον καί καθ' ἑαυτό καί ἐν σχέσει πρός τά ἐν Ἀγγλία καί Γαλλία, ὑπολαμβάνομεν ὡς δεσμόν ζωτικώτατον, φέροντα ἐν ἑαυτῷ ἀκμαῖα τά σπέρματα τῆς ἀναπτύξεως καί ὑποσχόμενον πλείστην ὠφέλειαν τῇ Ἑλληνικῇ Διοικήσει»¹³¹.

131. Γ. Ί. Ἀγγελοπούλου, *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 208. Περὶ τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους ἔχουν περιληφθῇ λήμματα εἰς ὅλα τὰ ἑλληνικά ἐγκυκλοπαιδικά λεξικά, ἀλλὰ καί εἰς εἰδικὰς συλλογὰς νομοθεσίας καί νομολογίας, πέρα βεβαίως τῶν ἰδίων κεφαλαίων εἰς τὰ ποικίλα ἐγχειρίδια Διοικητικοῦ Δικαίου. Διά τὰς προσφάτους νομοθετικὰς μεταβολὰς καί ἀρμοδιότητος τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους βλ. ἐν Ἀν. Ί. Τάχου, *Ἑλληνικὸ Διοικητικὸ Δίκαιο*, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 2003, σελ. 475-477.

Κατὰ τό 1918 ἐπῆλθεν εὐρεῖα τακτοποίησις τῆς μέχρι τότε νομοθεσίας τοῦ δεσμοῦ τῶν Νομικῶν Συμβούλων κ.λπ. καί κατ' ἐξουσιοδότησιν τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. 955 τῆς 14ης Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου, *Περὶ κωδικοποιήσεως τῶν παρά τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν ἐφαρμοζομένων νόμων*, ἐξεδόθησαν τό Βασ. Διάταγμα τῆς 8ης Νοεμβρίου 1918, *Περὶ Κώδικος τῶν νόμων περὶ δικῶν καί δικηγόρων τοῦ Δημοσίου καί περὶ τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου* (*Εφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. Α' 237 (13 Νοεμβρ. 1918), σελ. 1579-1654: νομοθετικά μέτρα ἀπὸ τοῦ 1867 μέχρι καί τοῦ 1918), καί ὁ Νόμος ὑπ' ἀριθμ. 1564 τῆς 19ης Δεκεμβρίου 1918, *Περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ Νόμου, ΑΚΑ' τοῦ 1882, Περὶ Νομικῶν Συμβούλων* (*Αὐτόθι*, φ. Α' 255 (19 Δεκ. 1918), σελ. 1653-1654).

Περὶ τῶν μετὰ ταῦτα μεταβολῶν τῆς νομοθεσίας περὶ τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους βλ. ἐν Ἀθαν. Κ. Τομαρᾷ, «Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ δεσμοῦ τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους», *Νομικὸν Δελτίον* 1959, σελ. 229-234 · Τοῦ Αὐτοῦ, «Τό Νομικὸ Συμβούλιο τοῦ Κράτους», ἐφ. *Ἡ Καθημερινή*, φ. 27 Ἀπριλίου 1982, σελ. 4 καί 5 καί τοῦ Αὐτοῦ, μέ τὸν αὐτὸν τίτλον τοῦ 1959, εἰς τό *Νομικὸν Δελτίον* 1991, σελ. 10-15 καί Κ. Μπακάλη (Προέδρου τοῦ Ν.Σ.Κ.), «Τό Νομικὸ Συμβούλιο τοῦ Κράτους», *Νομικὸν Δελτίον* 1991, σελ. 16-21. Περὶ τῆς φύσεως τῶν γνωμοδοτήσεων τοῦ Σώματος βλ. Ἰωάννου Κ. Μισαηλίδου, «Ἡ γνωμοδοτικὴ καθοδήγησις τῆς Διοικήσεως σέ νομικά θέματα στὴν Ἑλλάδα», *Αὐτόθι*, σελ. 26-38.

Καθ' ὅσον γνωρίζομεν πρό τοῦ *Νομικοῦ Δελτίου* τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους ἐξεδόθησαν συλλογαὶ τινες γνωμοδοτήσεων καί ἀποφάσεων τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους καί τῆς νομοθεσίας περὶ αὐτοῦ, πέρα τῆς μνημονευθείσης τοῦ Σπ. Ν. Περλέγκου: Λυκούργου Β. Σπεράντσα, *Κῶδιξ νόμων Δημοσίου μετὰ συνοπτικῆς μνείας τῆς νομολογίας*, Ἐν Ἀθήναις 1940 (ἐνθα πολλά περὶ τοῦ Ν.Σ.Κ.)· *Νομικὸν Συμβούλιον τοῦ Κράτους, Εὐρετήριον γνωμοδοτήσεων Νομικοῦ Συμβουλίου καί Νομικῶν Συμβούλων τοῦ Κράτους ἀντιστοιχῶς διὰ τὰ ἔτη 1949, 1950, 1951 καί 1952*, Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου (ἐκδοθέντα ὑστερογενῶς μεταξύ 1950 καί 1953)· *Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν, Συλλογὴ νομοθεσίας ἀφορώσης τὴν ὀργάνωσιν καί ἀρμοδιότητα τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, καί ὑπόμνημα ὑπὸ Ἑμμανουήλ Σαμαλέα· ἐλεγχθεῖσα καί συνοδευομένη ὑπὸ ὑπομνήματος ὑπὸ Χαραλάμπους Βασιλακοπούλου*, Ἐν Ἀθήναις 1954 (εἰς τὴν σειράν: *Συλλογὴ Νομοθεσίας Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν*).

Σήμερον τό Νομικὸν Συμβούλιον τοῦ Κράτους, προβλεπόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρθρου 100α' τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος, λειτουργεῖ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. 3086 τῆς 19ης Δεκεμβρίου 2002, *Περὶ ὀργανισμοῦ τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους καί τῆς καταστάσεως τῶν λειτουργῶν καί ὑπαλλήλων του* (*Εφημερίς τῆς Κυβερνήσεως*, φ. Α' 324 (23 Δεκ. 2002), σελ. 6515-6532), τοῦ Πρ. Διατάγματος ὑπ' ἀριθμ.

SOMMAIRE

G. D. DIMACOPOULOS – CH. G. DIMACOPOULOU, *La défense des biens et des droits de l'État, 1833-1882*

Le besoin de défendre systématiquement les biens et les droits de l'État (le Domaine privé) se fit sentir impérativement dès l'organisation définitive de l'État Hellénique en 1833. À cette époque la théorie n'avait pas encore distingué entre les matières du contentieux administratif et celle des revendications contre le Trésor par les personnes privées (administrés). On considérait toute matière du Trésor comme matière du contentieux administratif. La défense des biens et des droits du Trésor (même les affaires du Domaine privé) furent d'abord soumises au jugement de l'Administration (les ministères) avant d'être versées aux tribunaux civils.

238 της 2ας Σεπτεμβρίου 2003, *Περί εκτελέσεως των διατάξεων περί Ν.Σ.Κ.* (Αυτόδι, φ. Α' 214 (9 Σεπτ. 2003), σελ. 4055-4072) και της Αποφάσεως του Προέδρου του Ν.Σ. Κ. υπ' αριθμ. 116 της 23ης Μαρτίου 2005, *Περί καθηκόντων μελών - λειτουργών του Ν. Σ. Κ.* (Αυτόδι, φ. Β' 454 (8 Απρ. 2005), σελ. 6420-6424), της Αποφάσεως του Προέδρου του Ν.Σ.Κ. υπ' αριθμ. 140 της 19ης Απριλίου 2005, *Περί συμπληρώσεως της υπ' αριθμ. 116/ 23. 3. 2005, Περί καθηκόντων μελών-λειτουργών του Ν.Σ.Κ.* (Αυτόδι, φ. Β' 566 (27 Απρ. 2005), σελ. 7899), της Αποφάσεως του Προέδρου του Ν.Σ.Κ. υπ' αριθμ. 50 της 22ας Ιανουαρίου 2003, *Περί τρόπου, προϋποθέσεων και διαδικασίας άσκησης των αρμοδιοτήτων των τριμελών επιτροπών του άρθρου 5, παρ. 5 του Νόμου 3086/ 2002* (Αυτόδι, φ. Β' 97 (30 Ιαν. 2003), σελ. 1165-1166). Κατά τό Σύνταγμα: «Στήν αρμοδιότητα του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους ανήκουν ιδίως ή δικαστική υποστήριξη και εκπροσώπηση του Δημοσίου και ή αναγνώριση απαιτήσεων κατά του Δημοσίου ή ό συμβιβασμός σέ διαφορές μέ αυτό» (άρθρ. 100α').

Τό Νομικόν Συμβούλιον του Κράτους εκδίδει από πολλών έτών (1959) ετήσιον Νομικόν Δελτίον, περιλαμβάνον τάς γνωμοδοτήσεις αυτού κ.ά. άρθρα, διατριβάς και μελέτας. Η έκδοσις του Νομικού Δελτίου αναστάλη κατά την περίοδον της προσωρινής καταργήσεως του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (1982-1990) και επανήρχισεν από του 1991. Κατά τά έτη 1984-1990 εξέδόθη αντί του Νομικού Δελτίου έτερον νομικόν περιοδικόν υπό τον τίτλον: *Επιθεώρηση Δικαίου του Δημοσίου*, τόμ. 1 (1984) - τόμ. 7 (1990), υπό των «Νομικῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Διοικήσεως». Βλ. και Ν.Σ.Κ., *Ετήσια Έκθεση για τό Έτος 2005*, Έν Αθήναις 2006, κατά συνέχειαν προηγούμενων.

Κλείοντες τό παρόν δημοσίευμα εκφράζομεν τάς λίαν θερμάς μας ευχαριστίας πρός τά μέλη τῆς αρμοδίας Εφορευτικῆς Επιτροπῆς και τήν Διεύθυνσιν του Κέντρου Έρεύνῆς τῆς Ιστορίας του Έλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν διά τήν πρόφρονά αποδοχήν τῆς μετά χεῖρας μελέτης εἰς τήν Επετηρίδα του έν λόγω Κέντρου. Επίσης ευχαριστοῦμεν τά Γενικά Αρχεῖα του Κράτους, τήν Διεύθυνσιν και τά στελέχη των πού εξυπηρέτησαν τήν έρευνάν μας.

Dans l' article présent les auteurs exposent, en utilisant des sources manuscrites inédites de l' époque, la législation et la bibliographie, l' historique de la défense juridique des biens et des droits du Trésor en Grèce pendant la période 1833 – 1882, c' est à dire la période jusqu' à la formation du *Conseil Légal de l' État* (sous sa première forme). Sont présentées les notions et les institutions selon le système légal de l' époque : la défense des biens et des droits appartenait (et appartient toujours) au Ministre des Finances. On analyse la formation du Ministère des Finances, son organisation, son administration et ses fonctions pendant cette période. L' organisation interne de ce Ministère est étudiée tout particulièrement, surtout le département spécialement destiné aux affaires du contentieux administratif, ainsi que les chefs de celui-ci.

Dans la 3ème partie de cet article (la plus longue) est présenté l' historique de la défense desdits droits et des biens, assaillis de plusieurs parties et pour plusieurs causes, ainsi que la conduite des procès par les avocats au service de l' État. Les problèmes étaient complexes, surtout à cause du grand nombre des revendications des particuliers, l' absence de titres de propriété etc. Les administrés revendiquaient aussi des dédomagements pour plusieurs causes de la part du Trésor, tandis que les gouvernements ne légiféraient pas en certaines matières pour pouvoir contenter à l' occasion la «clientèle» politique des électeurs de chaque parti; ce qui donnait l' occasion pour des procès pour dommages et intérêts de la part de personnes touchées par des injustices. La défense du Trésor était, au fond, un acte dans une «guerre juridique» conduite entre l' État et les administrés revendiquant des biens publics et refusant de se soumettre aux impôts.

C' est pourquoi la défense judiciaire du Trésor fut confiée consécutivement à trois jurisconsultes éminents: le professeur de la Procédure Civile à l' Université d' Athènes et ex Vice Président de la Cour de Cassation Basile Oeconomidès (1814-1894), Aristide Chiappe (1827-1902) et Michel Tatarakis (1838-1886), Membre de la Cour de Cassation. Ce dernier fut l' auteur de la loi qui organisa systématiquement la défense judiciaire en introduisant un projet sur la formation d' un Conseil Judiciaire de l' État ; ce qui permit la sauvegarde du patrimoine public.

Dans la 4ème partie est présentée sommairement l' institution, selon la nouvelle loi de 1882, des Conseillers Legaux (un pour chaque Ministère, sous la direction du Conseiller Judiciaire du Trésor) et du conseil qu' ils formaient. Dans la 5ème et dernière partie de l' article sont notées des *Remarques Générales* sur la série des mesures prises entre 1833 et 1882 pour la défense des biens et des droits de l' État de la cupidité des administrés.